

मङ्गल - सूत्र

(भाग - १)

मङ्गल-सूत्र

[भाग-१]

बाखँ सहित न्हापांगु मङ्गलया विश्लेषण व व्याख्या

Dhamma.Digital

महेन्द्र रत्न शाक्य

“परियत्ति सद्धम्म पाळक”

प्रकाशक :

राम बहादुर मानन्धर, चन्द्रबहादुर मानन्धर, “बांला”
मचानानी मानन्धर, जगतमाया मानन्धर, अष्टमाया
मानन्धर, मंदीरा मानन्धर, चसांद, कान्तिपुर, नेपाल ।

प्रथम संस्करण १०००

बुद्ध सम्बत् २५२३

नेपाल सम्बत् ११००

विक्रम सम्बत् २०३६

५ फाल्गुण २०३६ निसे १० फाल्गुण २०३६ खुनु तक
धर्मदेशना जुया ११ फाल्गुण २०३६ शनिवार खुनु
महापरित्राण पाठ सम्पन्न जूगु उपलक्ष्य धर्मदान

मुद्रक :-

शाक्य प्रेस,

बंबहाल, कान्तिपुर नेपाल ।

फोन : १३६०४

समर्पण

गुम्ह गुरूयागु छत्रछायाय् च्वना सद्धर्मासृत

पान यायेगु महान सुअवसर प्राप्त जुल

उम्ह पूज्य गुरूवर भदन्त

बुद्धघोष महास्थविरया

करकमले सादर

समर्पण-

महेन्द्र रत्न शास्त्र्य

पता:

अनेक अनेक धूक-विछूक, साइत-बेसाइत, मङ्गल-अमङ्गलया विश्वासं म्वाःम्वाःगु थासय् लिसायेका दुना च्वंपित, माःमाःगु थासय् माः कथं न्ह्यचिले मफया च्वंपित भगवान बुद्धं बिया बिज्याःगु मंगलया उपदेश गुलि हित, उपकारक एवं जीवन-उन्मुक्त जू स्वतः स्पष्ट । बुद्धयागु ३८ गू प्रकारया मङ्गल उपदेश कार्यकारण नाप प्रत्यक्ष सम्बद्ध जू । आचार विचार शास्त्र व समाज शास्त्रया आधार कथं व मनोवैज्ञानिक एवं तुरन्त प्रभावकारी नं जू ।

भगवान बुद्धं आज्ञा जुया बिज्याःगु ३८ गू प्रकारया मंगलया खँ पालि सूत्र व अर्थ नेपालय् हानं छको थनि पीदँति न्ह्यो हे परित्राणया प्रकाशनं प्रचार जूगु खः । ३८ गू प्रकारया मङ्गल मध्ये २१ गू मंगलया व्याख्या व विश्लेषण “महामंगल भाग-१”, “महामंगल भाग-२” व “धात्थेंगु मंगल” सफुती नं जुइ धुंकूगु दु । मंगलया विषयय् यलय् मूचुकय् अले ये तेवहालय् लच्छि लच्छि तक धर्मदेशना नं जुइ धुंकल । थुकि याना छुं अंधविश्वास पाः जुल । तर अथे नं संस्कार कथं स्वचाना च्वंगु अंधविश्वास यात हां निसें ल्ये थना वांछ्वये धयागु सारै हे थाकुगु जुया च्वन । आखिर चन्द्रलोकया यात्राय् छको चन्द्र यानया त्रुटि असफल जूबले हे नं पाश्चात्य

पत्याःया विमूक नंबर १३ यात पाः ल्याये यःगु मानव-समान
नं ला खः ?

प्रस्तुत सफू ३८ गू प्रकारया मंगल मध्ये न्हापांगु
छगू मंगलया उदाहरण सहित व्याख्या, विश्लेषण व उदाहरण
खः । न्हापांगु प्रकारया मंगलया व्याख्या जुइ न्ह्यो थुकी पालि
सूत्र, सूत्रया निदान, मंगल शब्दया अर्थ बिया तःगु दु ।

न्हापांगु मङ्गल “अ-सेवना च बालानं” अर्थात् “मूर्ख-
तयेगु संगत मयायेगु” खः । थ्व हे थुगु सफूया मुख्य विषय
खः ।

मूर्खया परिभाषा, लक्षण, व्यवहार अले पण्डित लिसेया
अन्तरगु खँयात विभिन्न पालि सूत्रया आधारय् स्पष्ट याना तःगु
वांला जू । मूर्ख नाप संगत मयायेगु अर्थ मूर्ख लिसे सम्पर्क हे
मतयेगु धाःगु मख्, मूर्ख लिसे बुला थः नं व लिसं मवनेगु वा
क्वमबायेगु वा मस्यनेगु धाःगु खः धयागु खँ नं थुकी स्पष्ट जूगु
दु । अले मूर्खं थुगु जन्मय् व मेगु जन्मय् भोग याइगु खँ,
वयागु द्वंगु दृष्टि मूर्ख संगत याना वयात गुलि तक अनर्थया
अनंत क्रमय् वांछ्वया बी धयागु खँ ल्वहं व कांम्ह काबुलेया
निगू उपमां, स्पष्ट यायेत स्वःगु दु । मूर्ख नाप संगत याये-
गुलि गुलि गुलि गथे गथे तक वांमलाःगु परिणाम
भोग याये माला वनी धयागु खँ अले मूर्खं गथे गथे जक
अनर्थ ज्या याइ धयागु खँ जातकया बाखं, धर्मपदया बाखं,
रसवाहिनीया बाखं व बुद्धकालीन घटनाया आधारं नमूना बिया
तःगुलि पाठकपित मन नुगलय् दुने थ्यंका बी अन हे लुमंका

तयेत अःपु नं जुइ धका जि आशा याना ।

सफूया भाषा तःसकं सरल जूथें स्पष्ट नं जू । आखः
नं ततःगोगु जुया थुगु सफुति ग्वः आखः चिना आखः जक
ब्वने फुपि पाठकपित नं लाभदायी जुइथें उमेर वंपित नं
पठनीय जुइ, थुकी छुं सन्देह मदु ।

नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षाया क्रमय् “परियत्ति
सद्धम्म पालक” तक अध्ययन याये धुंकूम्ह श्री महेन्द्ररत्न
उपासकं थथे धर्मया विषय थुलि बांलाक सफू च्वःगुलि जितः
तःधंगु सतोषया अनुभव जुल । हानं परियत्ति शिक्षाक्रमं
थुजागु हे जनशक्ति तयार जुयावं वंसा भगवान बुद्धया सद्धर्म
नेपालय् बांलाक प्रचार व प्रसार यायेगुली ततःधंगु योगदान
जुयावं वनी धका नं मनं तुना । अस्तु !

गणमहाविहार, ये
सिलाचन्हे, ११००

—भिक्षु सुदर्शन

Dhamma.Digital

मंगल-कामना

भगवान बुद्धं आज्ञा जुया विज्याःगु ३८ गू प्रकारयागु मङ्गलया खँ केवल बौद्ध धर्मावलम्बीपिन्त जक मखु “सब्वलोक हितत्थाय” धका आज्ञा जुया विज्याःगु कथं सकल लोकपिन्त नं हित जुइगु खँ खः ।

थ्व मङ्गल सूत्र देशना कथं आचरण याना यंकेगु बखते-

१. मनूत नाप बाँलाक ब्यवहार याय् सइ,
२. ज्ञान बुद्धि बृद्धि याना यंके फई,
३. आर्थिक उन्नति याना यंके फई,
४. नैतिक चरित्र बाँलाका यंके फई,
५. सांसारिक दुःखं मुक्त ज्वीगु लैय् वने फइ ।

मङ्गल सूत्र थुकथं महत्वपूर्ण जूया निर्ति बर्मा देशय् वर्णमाला क्वचायेवं पालि सूत्र व अर्थ कण्ठस्थ याकीगु जुया च्वन । अनं लिपा नमक्कार पालि, जिनपञ्जर गाथा, जय-मङ्गल गाथा, महाजय मङ्गल गाथा, लोकनीति ब्वंकी । सरकारी स्कूलय् नं ३८ गू प्रकारया मङ्गलया व्याख्या ब्वंकेगु याना तःगु दु । पब्लिक पाखे Y.M.B.A. या तत्वावधानय् सारा बर्मा देशय् दैय् छको मङ्गल सूत्रया परीक्षा जुइगु दु । बोर्ड प्रथम वःम्ह विद्यार्थीयात लुँया टक्मा प्रदान याइगु । अले

बोर्ड प्रथम वःम्हसित व द्वितीय, तृतीय जूषि विद्यार्थीपिन्त न छात्रवृत्ति नं प्रदान याइगु जुया च्वन ।

हर्षया खँ खः श्री सुमङ्गल बौद्ध संघया उप-सचिव महेन्द्र रत्न शाक्य “परियत्ति सद्धम्म पालकं “परियत्ति शिक्षा व्वना मङ्गल सूत्रया महत्व खन । अले ब्याख्या सह न्हापांगु मङ्गलयात त्वः त्वःगु बाखँ तथा मङ्गल सूत्र (भाग-१) धयागु सफूया रचना यात । सफूयात ल्वेक प्रस्तावना नं बाँलाक च्वया मङ्गलया खँ स्पष्ट याना क्यना बिल ।

की नेपालय् नं उपासकोपासिकापिसं मङ्गल सूत्रया महत्व थुइका प्रचार याय्गुली ग्वाहालि याना बिज्याइ धयागु आशा याना । थ्व सफू पिकाय्गुली दाता जुया दीपि राम बहादुर मानन्धर, चन्द्र बहादुर मानन्धर “बाँला” लक्ष्मी कुमारी मानन्धर, जगतमाया मानन्धर, अष्टमाया मानन्धर, मन्दिरा मानन्धर पिन्त जिगु मङ्गल कामना दु ।

अन्तस महेन्द्र रत्न शाक्यं मेगु बाकि दनिगु मङ्गल नं थथे हे बाँलाक च्वया यंके फय्मा धका मङ्गल कामना याना । अस्तु ।

श्री सुमङ्गल विहार
लुखुसि, यल ।

६ फाल्गुण २०३६

—भिक्षु बुद्धघोष महास्थविर

केन्द्रीय परीक्षा नियन्त्रक,

नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षा ।

प्रस्तावना

बु. सं. २५२१ सालं नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षाया 'परियत्ति सद्धम्म पालक' उपाधि परीक्षाय् उत्तीर्ण जुइ धुने-साथं 'परियत्ति सद्धम्म कोविद' उपाधि परीक्षाय् सम्मिलित जुइत पाठ्यक्रम अनुसारं पाठ्य सफू संकलन याना अध्ययन शुरू याना । गथे महासमुद्रय् न्ह्यज्यांवलसे समुद्र तःजा जुजु वनी अथेहे तथागतयागु धर्म विनय् नं अध्ययन याःलिसे गम्भिर जुजु वनी । परियत्ति सद्धम्म कोविद उपाधि परीक्षाया प्रत्येक पाठ्य सफूत भचा विस्तरं अध्ययन यायेगु ईच्छा जुल । तर गन अध्ययनया इच्छा दु अन अध्यापकया आवश्यकता नं दु । वास्तवय् अध्ययनया मू हे अध्यापकया अमूल्य कुतः धयां खँ मिलेमजुइ थें मताः । सःस्यूथें स्यने कनेगुली विशेष कुतः दुम्ह गुरु प्राप्त जुल धाःसाहे जक सुं विद्यार्थी बाँलाक बिद्या सयेके फइ धैगु जिगु विश्वास खः ।

जित जिगु ईच्छा व आकांक्षा अनुरूप स्यने कने याना बीम्ह गुरु प्राप्त जुया च्वंगु दु । वसपोल यागु क्रिपां जिथे जापि द्वलद्वः विद्यार्थीपिसं बौद्ध परियत्ति शिक्षा अध्ययन यायेगु महान सुअवसर प्राप्त जुल । नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षाया संस्थापक तथा वर्तमान केन्द्रीय परीक्षा नियन्त्रक परम पूज्य भिक्षु बुद्धघोष महास्थविर थुकथं जिम्ह धर्म गुरु खः । प्यदँ न्यादँ दुम्ह मचां निसं कया

ख्वीदँ न्हेदँ दुपि बुढा बुढी तयेत तकं स्यने कने यायगुली वसपोल
 भ्याः भचा नं अलसी चाया बिमज्याः । वास्तवय् नेपालय् बौद्ध
 धर्म प्रचारार्थं भन्ते पिसं व अनागारिका अय्या पिसं गुलि परि-
 श्रम याना बिज्याना च्वन, उकिमध्ये वसपोल भन्ते नं छम्ह
 खः धयां अप्पो खँ जुइथे मताः । धात्थे धाल धाःसा विद्यार्थी-
 पिन्त स्यनेकने यायेगुली वसपोल भन्तेया गुलि मेहनत व कुतः
 दुगु खः, उलि सयेके सीकेगुली कुतः जिमिहे म्दु । वसपोलं जित
 नं आपालं उपकार याना बिज्यागु दु । जि न्हि न्हि धयाथे
 वसपोल याथाय् वना परियत्ति शिक्षाया विषयय् अध्ययन याः
 वनेगु । च्वे कनागुथे तुं परियत्तिया पाठ्य सफूत भचा विस्तरं
 अध्ययन यायेगु ईच्छा । तर समयं इच्छायात कन कन लिकुंका
 बीगु । अले भचा थाकुगु व दर्शन सम्बन्धी विषय जुया अभि-
 धर्म नि न्हापालाक ब्वनेमाली धका अभिधर्म ब्व ब्व वना ।
 छन्हु सुदर्शन भन्ते नं च्वया विज्यागु 'महामंगल' धयागु परियत्ति
 सद्धम्म कोविदया पाठ्यक्रमय् हे दुथ्याःगु सफू स्वया । छगू छगू
 मङ्गलयात बाँलाक व्याख्या याना च्वया बिज्याना तःगु जूया
 निति जित व सफू तसकं यो ताल । लिपा बुद्धघोष भन्तेयाथाय्
 वना 'मंगल सूत्रया विषय छक ब्वने' धका धयाबले वसपोलं
 'जिके आमकेया सिनं भचा अपो व्याख्या दुगु बर्मी सफू दु' धका
 उगु सफूयागु अनुसारं स्यना बिज्यात । वसपोल भन्ते नं थथे नं
 धया बिज्यात कि "भगवान बुद्धयागु धर्मे मंगल सूत्र छगूयात
 जक बाँलाक अध्ययन यात धाःसा हानं मंगल सूत्रय् कना तःथे
 जक कीसं पालन आचरण यायेफत धाःसा उलि हे कुगाः" ।

वसपोलयागु थुगु वचन जिगु न्हाय्पने आःतकं गुञ्जायमान
 जुया च्वन तिनि । वसपोलयागु थुजागु प्रेरणां जित क्ण क्ण
 अप्पो सयकेगुलो कुतः जुल । अले भन्तेनं बर्मी सफू स्वया कना
 बिज्याये धुंका थुयासिकं अप्पो स्वयेगु इच्छा दुसा जातक आदि
 सफू स्व धया बिज्यात । हानं जिके मदुगु जातक आदि सफूनं
 सोयेत बिया बिज्यात । अले जि सफू स्वयेगु यानावं च्वना ।
 थःत माःगु खँ वलकि नोट यायेगु । एवं रूपं अंगुत्तर निकाय
 (हिन्दी) छको नं ववचायेक स्वया । अथेहे संयुक्त निकाय
 मज्झिम निकाय, जातक, उदान इत्यादि सफू सोया यंका ।
 लिपा पालि त्रिपिटक सफू दुबले हिन्दी व पाली मिलेयाना
 सोयेगु याना । मथूथाय् भन्तेयाके वना न्यंवनेगु, भन्तेनं अत्सि
 मचासे मेमेगु सफू समेतं सोया कना बिज्याइगु । थुगु रूपं
 दच्छिया अध्ययनं लिपा 'अ सेवनाच बालानं' छगू मङ्गलया
 विषयय् प्रस्तुत सफूया पाण्डुलिपि कोरा रूपं तयार जुल ।
 भन्तेयात क्यने यंका बले भन्ते तःसकं प्रसन्न जुया बिज्यात ।
 वसपोलं जित आश्वासन बिया बिज्यासे प्रकाशक दाता माला
 प्रकाशन यायेगु अभिभार कया बिज्यात । उलि जक मखु
 हानं प्रोत्साहन बिया बिज्यासे मेमेगु मंगलया विषयय् नं
 अध्ययन याःलिसे च्वयेगु याना यंकी जि दाता माला प्रकाशन
 याना बी धका तिबः बिया बिज्यात । थुयां न्ह्यः नं 'अभिधर्म
 चित्त काण्ड छगूया संक्षिप्त परिचय' धयागु सफू च्वयाबलेनं
 थुगु हे रूपं वसपोलं प्रकाशन याना बिज्याःगु जुल । थुगु सफू
 प्रकाशन या लेँ प्रुफ स्वयेगु ज्याय् नं जित यक्को ग्वाहालि व

भरोसा बिया विज्यात । हानं थुकी वसपोलं थःगु अमूल्य समय बिया सफूया महत्व प्रकाशयाना विज्यासे निगू शब्द च्वया विज्यात । थुगु रूपं वसपोल भन्तेनं गबले लोममनीगु कथं आपालं गुण याना विज्याःगु दु । छुं चिज वस्तुया मू ध्येवां पुलेफु, सुं पासापिसं याना तःगु गुणया मू गुणं पुलेज्यु तर मां बौ पिगु गुण उपकार व आचार्यं गुरुपिगु गुण उपकारया बदला सेवा टहलं जक नं पुले फइमखु । कारण मां, बौ, आचार्यं गुरुपि अनन्त गुण दुपि खः ।

मङ्गल सूत्र सुत्त पिटकया खुद्क निकाये फिन्यागू ग्रन्थ दुगु मध्ये न्हापांगु व न्यागूगु ग्रन्थ खुद्कपाठ व सुत्त निपाते च्वंगु छपु सूत्र खः । मङ्गल सूत्रे ३८ गू मङ्गलया विषयय् कना तःगु मध्ये प्रस्तुत सफून्हापांगु छगू मङ्गलया जक व्याख्या खः । थ्व सफूती न्हापां मङ्गल सूत्र व उकिया अर्थं लिपा छगू छगू मङ्गलयात विशेष रूपं छुटेयाना क्यनेगु ईच्छां ३८ गू मंगलयात छगू छगू याना केनागु जुल । थ्वयां ल्यु मंगल सूत्रया निदान खँ कने न्ह्यः मंगल कोलाहलयागु खँ कनेमाःगु जुया न्यागू कोलाहलयात संक्षिप्तं च्वयागु जुल । न्यागू कोलाहलया संक्षिप्त वर्णनं लिपा मंगल कोलाहलया विषये 'मंगल सूत्रया निदान' शीर्षकय् भति विस्तर व्याख्या दु । मंगल कोलाहलया विषयय् भच्चा क्वथीक विचायाना सोत धाःसा १२ दँ तक देवता

व मनुष्य पिनि मंगलया विषये चर्चा जुया च्वंगु आश्चर्यया खँ खः । अऊ उलिमछि समये तक विचायानानं तीक्ष्ण बुद्धि दुपि देवतापि व देवराज इन्द्र हानं अत्यन्त तीक्ष्ण व शुक्ष्म विचार, बुद्धि, प्रज्ञा दुपि महाब्रम्हाथे जापि देवतापिसंनं मंगलया विषये निर्णय याये मफुगु कन हे आश्चर्यया खँ खः । ब्रम्हा हे सर्वोपरि सर्वश्रेष्ठ खः धाइपिसंला श्व खँ यात कन अप्पो वाँलाक थुइके माः । मंगलया विषये चर्चा जुइसाथं हे देवता व मनुतयेसं बुद्धयाथाय् वया प्रश्न याः मव । परन्तु इमिसं थःथःगु विचारं नाला स्वये फक्व नाला स्वल, विचा याये फक्व विचायात, छलफल याये फक्व छलफल यात । लिपा किनिदँ तक विचायाना नं मंगल धर्मयात सीके मफया देवराज इन्द्र सहित आपालं देवतापि भगवान बुद्धयाथाय् वया मंगलया विषये प्रश्न याःवल । गुगु चिज प्राप्त यायेया निति मनु गुलि प्रयत्नशील व उद्यमी जुइ, उगु चिज प्राप्त जुलकि वयात उलिहे उगु वस्तुया महत्व अप्पो दइ । वथेंतुं मनुत व देवतापि मंगलया विषये सीकेत गुलि प्रयत्नशील व जिज्ञासु जुयाच्वंगु खः, उकिया फल स्वरूप भगवान बुद्धं ३८ गू प्रकारया मंगल यात कना बिज्याये धुनेसाथं हे असंख्य, अपरिमाण देवतापिसं मार्ग फल लाभ याना काल । अले श्व हे खँयात प्रमाण विया कीसँ धायेफु, ३८ गू मंगलया विषये न्यँ जक न्यँ बले हे द्वःछिगू कोटि देवतापिसं अर्हतत्व लाभ याना काल धाःसा उगु ३८ गू मङ्गल धर्म आचरण पालन यायेवले कीत गुलि मङ्गल जुइ, गुलि भि जुइ ? थुजागु रूपं विचाः

याना यंकेवले भगवान बुद्धं द्वःलं द्वः सूत्र देशना याना बिज्यागु मध्ये मंगल सूत्रनं अल्प महत्त्वया सूत्र मखु ।

भगवान बुद्धं मंगल शब्दया अर्थ गुलि व्यापक रूपं कना बिज्यात, उलिहे अबलेया देवता व मनूतयेसं उकियात संकुचित अर्थ विचा याना च्वंगु खः । कारण इमिसं दिट्ट, सुत्त व मुत्त मंगलहे धात्थेगु मंगल धका विचा यागु खः । अथवा स्वयेगु, न्यमेगु थुगु हे जक मंगल धायेवले मंगलया अर्थ गुलि सिमित, गुलि संकुचित जू धैगु खँ पाठक वर्गपिसं स्वयं विचा याये फु । उकिं मंगल शब्दया व्यापक अर्थयात ध्वीका काये माःगु जुया थुकी 'मंगल शब्दया अर्थ' धयागु शीर्षके विषेश खँ उल्लेख जूगु ख । उगु पंक्तिइ उल्लेख जूगु कथं मंगल धयागु शब्दे सपूर्ण पाप नाश याये फुगु शक्ति दुध्याना च्वंगु दु । अर्थात् सम्पूर्ण पाप नाश याये फुगु शक्ति दुगु कुशल कर्मयात हे मंगल धाइ । मेगु अर्थे गुगु कुशल कर्म थुगु लोकय नं परलोके नं, थुगु जन्मय् नं मेगु जन्मेनं हित सुख ज्वीगु खः, कल्याण ज्वीगु खः, भि ज्वीगु खः उजागु कुशल कर्म भिगु ज्या यात नं मंगल धका धाइ । थुगु रूपं मंगल शब्द-यात निगू किसिमं थुईका काये माःगु जुया च्वन । तथागतं उपदेश याना बिज्यागु ३८ गू मंगल मध्ये गुलि, अकुशल पाप कर्मयात विध्वंश यायेगु शक्ति दुसा गुलि थुगु लोक व परलोके कल्याण ज्वीगु शक्ति दु अले गुलि नितानं शक्ति सम्पन्न जुया च्वन ।

३८ ग प्रकारया मंगल मध्ये भगवान बुद्धं दकसिबे न्हापां

‘अ-सेवनाच बालानं’ (मूर्खपिगु संगत मयायेगु खँ) कना विज्यात । थुकी कीसं छगू प्रश्न याये थाय् दु- भगवान बुद्धं ‘अ-सेवनाच बालानं’ थुगु मंगलया विषय् छाया् दकसिबे न्हापां कना विज्यागु जुइ ? थुकिया लिसः बीगु अःपुगु खँ मखु । अथे जूसानं प्रस्तुत सफूया अध्ययनं कीसं सीका कायेफु कि न्ह्यागु हे मंगलया विषये अध्ययन मनन चिन्तन याःसानं, न्ह्याक्को हे धर्मया खँ न्यंसानं मूर्खतयेगु संगत जुया च्वँ तले मभिगु ज्यां वचे जुइ धैगु अल्प सम्भवया खँ खः । मूर्खं तय्सं मभिगु लेँ यंको, मभिगु ज्याय् लगेयाइ, अले मभिगु लेँ वंलिसे भिगु लँ मखना वनी, मभिगु ज्याय् लगे जूलिसे भिगु ज्या तापाना वनी । थुगु रूपं मूर्खतय्गु संगतं याना मेमेगु मंगल धर्म पालन याय्त नं आपालं पंगलः (बाढा) ज्वीगु जुया न्हापां मूर्खतय्गु संगतंनि अलग ज्वीमा धैगु विचारं सायद भगवान बुद्धं थुगु मंगलया विषय् दकसिबे न्हापां कना विज्यागु जुइमा ।

‘सुयात मूर्खं धाइ’, ‘गुजाम्हसित मूर्खं धाइ’ धैगु विषये प्रस्तुत सफूतिइ बालया अर्थ, मूर्खया परिभाषा, मूर्खया लक्षण, मूर्खया व्यवहार आदि अध्ययन यात कि स्पष्ट जुइ । वर्थेतुं मूर्खं व पण्डितय् विशेष अन्तर, शूक्ष्म भेदयात भगवान बुद्धं संयुक्त निकाये कना विज्यागु खँ स्वये बले पाठक वर्गपिं आश्चर्यं ज्वीफु । कारण उगु खँ अध्ययन याना बले जित नं तसकं आश्चर्यं जुल । संसारे पण्डितपिं अल्प मात्र दइ धैगु अबबोध जुल । हानं भगवान बुद्धयागु धर्मं केवल परिपूर्णगु धर्मं धयागु खँ लुमंसे वल । कारण तथा-

गतं गुगु खँ कना बिज्याइ उकियात परिपूर्णगु रूपं कना बिज्याइ । प्रस्तुत सफूया 'मूर्खं व पण्डितय विशेष अन्तर' धयागु शीर्षके उल्लेख जूगु कथं शरीर धारण याइगु आधारे व वेदनायागु आधारे मूर्खं व पण्डितय विशेष अन्तर केना तःगु खः । मूर्खयानं पण्डितयानं अविद्याया कारणं पञ्चस्कन्ध देह दया च्वन, मूर्खंनं पण्डितंनं दुःख सुख वेदनाया अनुभव याना च्वन धाःसा मूर्खं व पण्डितय भेद हे छु जुल ? थजागु प्रश्नया लिसः तथागतं कना बिमज्यागु जूसा भविष्ये सुं छम्हसिनं थ्व प्रश्न याइगु बखते लिसः बीम्ह हे सु ? भगवान बुद्ध भविष्य विद् खः । वसपोलं छगू छगू खँयात गुलि गुथाय तक्क तर्क यायेथाय दु उलि उथाय तक् स्वयं थःम्हं प्रश्न न्यना थःम्हंतुं उकिया लिसः बिया बिज्याना हानं मेपिसं न्यनीगु प्रश्ने नं लिसः बिया कना बिज्याना थकुगु दु । बुद्धत्व प्राप्त लिपा तथागतं थःगु सम्पूर्णं जीवने उखे थुखे बिज्याना ४५ दँ तक दुःख कष्ट सिया गुगु धर्मउपदेश याना बिज्यात व वसपोलया स्वहितया निती मखु परन्तु परहितया निती खः कीगु हे हित सुखया निती खः । धम्मपद अटुकथास कनातःगु अनुसारं अनाथपिण्डक महाजनं भगवान बुद्धयात तसकं येक् । वं भगवान बुद्धयात जेतवन विहारं पूजा यागु खँला फुकसिनं नं स्यूगु हे खँ खः । व महाजनं निहं निदो (२०००) भिक्षु-पिन्त भोजन दान बीगु, न्हि निको विहारे वना भगवानयागु सेवा भक्ति याः वनीगु । उलिजक मखु भगवान बुद्धयात कष्ट ज्वी धका वं गबले छं प्रश्न तकं मया । वं प्रश्न यातकि

वयागु उपरे करूणा तथा तथागतं धर्मोपदेश याना बिज्याई अथे जुल धायेवं भगवानयात परिश्रम जुइ धका छुं खँ मन्यं । तर भगवान बुद्धं वयात न्ह्यावले छगु मखु छगू धमं देशना याना बिज्याइगु जुया च्वन । थुकिया विषये धम्मपद अट्टक-थास थथे उल्लेख याना तःगु दु-

‘सत्था पन तस्मिं निसिन्नमत्तोयेव, “अयं सेट्ठि मं अरविख तब्बट्टाने रक्खति । अहञ्चिह कप्पसतसह स्साधिकानि चत्तारि असङ्खेय्यानि अलङ्कतपटियत्तं अत्तनोसीसं छिन्दित्वा अक्खीनि उप्पाटेत्वा हृदयमंसं उप्पाटेत्वा पाणसमं पुत्तदारं परिच्च-जेत्वा पारमियो पूरेन्तो परेसं धम्मदेसनत्थमेव पूरेसिं । एस मं अरविखतब्बट्टाने रक्खती” ति एकं धम्मदेसनं कथेतियेव ।’

अर्थात्

भगवानं अनाथपिण्डक वया फेतुइवं हे “थ्व महाजनं जित रक्षा याये म्वाथाय् रक्षा याइगु (अःखतं स्नेह याना च्वनीगु) । जि थथेहे लोके धर्मोपदेश यायेया निंति हे प्यंगू असंखेय्य व छगू लाख (लक्ष) कल्प न्ह्यो नसें अलंकृत शीर (छद्यो) त्वाल्हाना, मिखा गो ल्हैया, नुगः स्ये लिकया, प्राण समानपिं काय् म्हाय् कलापिं समेतं चित्तं त्याग याना पार-मिता पूर्ण यानागु खः । थ्व महाजनं जित रक्षा याये म्वाःगु थासे रक्षा याइगु” थथे मती ल्वीका छगू मखु छगू धर्मोपदेश याना बिज्याइगु ।

थ्व खँ स्पष्ट जू कि भगवान बुद्धं परार्थचर्याया निंति

गुलि दुःख कष्ट सिया बिज्यात । वसपोलं उलिमच्छि कल्पतक पारमिता पूरे यायेत जन्मजन्मान्तरे दुःख कष्ट सिया बिज्यागु मध्ये मूर्खत नाप च्वनेमाःगु व मूर्ख तयेगु संगतं दुःख कष्ट सिया बिज्याःगु छगू निगू जन्मयागु खँ थुगु सफुती उल्लेख जुया च्वंगु दु ।

मूर्ख व पण्डितय् विषेश अन्तर व मूर्खया परिचय धुंका 'असेवन व सेवनया अर्थ' शीर्षके मूर्खनाप संगत यायेगु व मयायेगुया तरीका उल्लेख जुया च्वंगु दु । मूर्खनाप संगत मयायेगुया अर्थ हे मूर्खयागु नीति ढंग अनुकरण मयायेगु खः, मूर्खयात खाः हे मस्वेगु, नँ मत्वीगु, मूर्खयात खनकि अपमान यायेथे फःसोया बोबिया वनेगु मखु । यदि अथे खःसा संसारे मूर्खपि पण्डित भावे थ्यनीगु हे गुबले ? मूर्खपिनं पण्डितपि नाप सत्संगत याना पण्डित भावे थ्यनी थ्व खँ सत्य खः । तर फुकं मूर्खपि अथे संगतयाना पण्डित भावे थ्यनी धका निश्चित रूपं धाये थाकु । मूर्खपिगु संगतं पण्डितपिनं मूर्खभावे थ्यं वनेफु । अतः मूर्खयात करुणातया थ्वयात भिगु लेँ यंके धका वयागु नीति अनुकरण मयायेगु रूपं संगत याये फत धाःसाला बेश हे जुल, अन्यथा मूर्ख नापं च्वनेगु शत्रुनाप च्वनेगु समान हे जुइ ।

असेवन व सेवनया अर्थं लिपा मूर्खं स्वयं-भोग याइगु दुष्परिणामया विषये उल्लेख जुया च्वंगु दु । मूर्ख थुगु जन्मेनं दुःख सिइ; सीधुंकानं नरके वनी दुर्गतिइ वनी ।

मूर्खं दुर्गतिइ वनीगु विषये भगवान बुद्धं इतिवुत्तके काय वाक
चित्तं अकुशल याना मूर्खं मरणं लिपा अपाय दुर्गतिइ नरके
उत्पन्न जुइ, गुकियात जि सुं श्रमण ब्राम्हण याके न्यना धया
चवनागु मखु जि स्वयं विदित याना खंकागु खः' धका कना
बिज्यागु खँ गुलितक मर्मशर्शी जू, पाठक वर्गपिसं स्वयं थ्वीका
बिज्याइ धैगु आशा दु । देवदत्त, पूरण काश्यप निगण्ठ नाथ
पुत्रादि मूर्खपि हानं मेमेपि नं आपालं मूर्खपि मरणं लिपा
अविचि आदि नरके उत्पन्न जूगु खँ कीगु न्ह्योने दसिया रूपे
धस्वाना च्वंगु दु । नरके नारकीय प्राणीपिन्त गजागु दुःख दु
धैगु विषये नं भगवानं आपालं थासे कना बिज्यागु दु । प्रस्तुत
सफुली 'हिमालय पर्वत व लोहँ छगः यागु उपमा' शीर्षके नं
छुं खँ उल्लेख जुया च्वंगु दु । काम्ह काबुले व महासमुद्रयागु
उपमाय् नरकं मुक्त ज्वीत गुलि थाकु धैगु विषये उल्लेख जुया
च्वंगु दु ।

मूर्खं भोग याइगु दुष्परिणामं लिपा मूर्खनाप संगत
यायेगुया दुष्परिणामया विषये च्वयेत यक्को अःपु । मूर्खं गजोगु
दुःख भोग याइ वनाप संगतयाहंनं अजागुहे दुःख भोग याइगु
निश्चय जुल । मूर्खं नाप संगत यायेगुया आपालं दुष्परिणाम
दुगु खँयात भचा अप्पो स्पष्ट यायेया निति निपु प्यपु जातकया
सारांश अले बुद्धकालीन छगू निगू घटना उदाहरणया रूपे
प्रस्तुत यानागु जुल । दकसिबे लिपा रसवाहिनी बर्मी सफूति
च्वंगु बाखँ छपु भन्तेनं सफू सोया कना बिज्यागु खः । व बाखँ
गुलि मर्मशर्शी व रोचक जू धैगु खँ लान्यने धुकूपिसं हे जक

सीगु खः । अन्ते मूर्खतयेगु संगत वा कुसंगतथे जाःगु महान अनर्थकारी खँ जि मेगु मखना धका तथागतं अंगुत्तर निकाये कना बिज्यागु खँ यात उल्लेख याना बौद्ध तयेसं मूर्खनाप संगत याये म्वालेमा धका प्रार्थना आशिका याईगु गाथा लिसे ह्यापांगु मङ्गल क्वचाःगु जुल ।

ध्व सफू दिवंगत पूर्णमाया मानन्धरया नामं चसान्दे महापरित्राणया उपलशस प्रकाश याये दुगु लयताःया खँ खः । दिवंगत श्रीमती पूर्णमाया मानन्धर श्री राम दास मानन्धरया जहान खः । दिवंगत श्रीमती पूर्णमाया मानन्धरया पुण्य स्मृतिस निर्वाणया हेतु ज्वीमा धयागु कामना यासे कार्यापि रामबहादुर मानन्धर, चन्द्रबहादुर मानन्धर “बाँला” ; म्हाय्यापि राममाया मानन्धर, लक्ष्मीकुमारी मानन्धर, सान्त देवी मानन्धर, भौपि जगतमाया मानन्धर, अष्टमाया मानन्धर व छय् मन्दिरा मानन्धरपिसं पवित्र महापरित्राण याना, भों थिकेगु बखतेनं माक्व धेवा खर्च याना थुगु सफू प्रकाशनयाना धर्मदान याना दीगुलि वय्कःपिन्त दुनुगलं निसें कृतज्ञता ज्ञापन याना च्वना । परलोक जुइ धुंकूम्ह माँया पुण्य स्मृतिस थथे धर्मदान यायेगुहे परलोक जुइ धुंकूपि माँ बौया प्रति कर्तव्य पालन यायेगु खः ।

पूज्य सुदर्शन भन्तेनं थःगु अमूल्य समय बिया छुं खँ च्वया बिज्याना थुगु सफूया शोभा बढेयाना बिज्याःगुलि वसपोलया प्रति कृतज्ञ जुया ।

अन्तस शाक्य प्रेसं थ्व सफू याकनं सिधयेका ब्यूगु जक
मखु प्रूफ स्वयेगुलीनं ग्वाहालि याना ब्यूगुलि शाक्य प्रेशया
परिवार पिन्त धन्यवाद मब्यूसें च्वने मफु ।

भवतु सब्ब मङ्गलं ।

—महेन्द्र रत्न शाक्य

१ फाल्गुण २०३६

मित्रबर्ण महाविहार (त्वाय्बहा)
लुं हिति, यल ।

प्रकाशकीय

थुगु सफू जिमि दिवंगत माँ पूर्णमाया मानन्धरया पुण्य स्मृतिस निर्वाण लाभया हेतु जुयेमा धका कामना यासे महापरित्राणयानागुया उपलक्षस प्रकाशयाये दुगु हर्षया खँ खः । जिमि माँ नेपाल सम्बत् १०२८ ल्हुति पुन्ही खुनु जन्म जुया दीगु खः । जिमि माँन जिपि मचावलेहे जिमित सदांयानिति तोता वन । वि. स. २००५ साल बैशाख २१ गते सोमबार खुनु ४ दँ यागु उमेरेहे जिमि माँ परलोक जुया दिल । 'माता पितु गुण अनन्तो' धका तथागत आज्ञा जुया बिज्यागु अनुसारं अनन्त गुण दुम्ह दिवंगत माँया प्रति दानादि पुण्ययाना पुण्य इना बीगु ज्या जक ल्यना च्वन । पवित्र महापरित्राण यानागु व थुगु सफू प्रकाशन याना धर्मदान यानागु पुण्यं जिमि दिवंगत माँ यात निर्वाण सम्पत्ति लाभ जुइगुया हेतु जुइमा ।

अन्तस थुगु मङ्गल सूत्रयागु सफू च्वया प्रकाशन यायेगु सुअवसर बिया बिज्याःगुलि महेन्द्र रत्न शाक्य "परियत्ति सद्धम्म पालक" यात धन्यवाद ज्ञापन याना च्वना ।

२८ माघ २०३६

प्रकाशक परिवार
चसान्द, काठमाडौं ।

संकेत शब्दया अर्थ

१. अ० क० = अट्टकथा ।
२. अं० नि० = अंगुत्तर निकाय (हिन्दी) ।
३. अं० नि० पा० = अंगुत्तर निकाय पालि-नालन्दा प्रकाशन ।
४. इति० वु० = इतिवृत्तक (हिन्दी-भिक्षु धर्मरक्षित) ।
५. उदा० = उदान (नेपाल भाषा-धर्मरत्न शाक्य) ।
६. च० भा० = चतुर्थ भाग ।
७. जा० = जातक (हिन्दी) ।
८. जा० पा० = जातक पालि - नालन्दा प्रकाशन ।
९. जा० मा० = जातक माला (नेपाल भाषा-
-भिक्षु अमृतानन्द) ।
१०. जा० सं० = जातक संग्रह, (भाग-१) -भिक्षु अमृतानन्द ।
११. तृ० भा० = तृतीय भाग ।
१२. दी० नि० = दीघ निकाय (हिन्दी) ।
१३. दु० भा० = दुतियो भागो ।
१४. द्वि० भा० = द्वितीय भाग ।
१५. धम्म० प० = धम्मपद (मूल पालि सहित नेपाल भाषाय
अनुवाद -भिक्षु अमृतानन्द) ।
१६. धम्म० प० अ० क० पा० = धम्मपद अट्टकथा पालि
(नालन्दा प्रकाशन) ।

य

१७. धम्म० प० (हिन्दी) = धम्मपद (संक्षिप्तं अट्टकथा सहित मूल पालि व हिन्दी अनुवाद-भिक्षु धर्मरक्षित) ।
१८. धर्म० सं० को० = धर्मसंग्रह कोष (सम्पादक-दिव्य बज्र वज्राचार्य) ।
१९. प० भा० = पठमो भागो ।
२०. पञ्च० भा० = पञ्चम भाग ।
२१. प्र० भा० = प्रथम भाग ।
२२. पृ० = पृष्ठ ।
२३. बु० का० गृ० = बुद्धकालीन गृहस्थीहरू (भाग ३)
-भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर ।
२४. बु० का० प्रे० क० = बुद्धकालीन प्रेतकथा
-भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर ।
२५. बु० का० रा० = बुद्धकालीन राजपरिवार
-भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर ।
२६. म० ज० पा० = महाजयमङ्गल पाठ
-भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविर ।
२७. म० नि० = मज्झिम निकाय (हिन्दी) ।
२८. म० म० = महामङ्गल -भिक्षु सुदर्शन ।
२९. र० वा० = रसवाहिनी (बर्मी) ।
३०. सु० नि० = सुत्त निपात (मूल पालि सहित हिन्दी अनुवाद -भिक्षु धर्मरक्षित) ।
३१. सं० नि० = संयुक्त निकाय (हिन्दी) ।
३२. सं० नि० पा० = संयुक्त निकाय पालि -नालन्दा प्रकाशन ।

विषय-सूची

विषय	पृष्ठ
१. मङ्गल सूत्र	१
२. मङ्गल सूत्रया अर्थ	
३. स्वीच्यागू मङ्गल	५
४. न्यागू कोलाहल	९
५. मङ्गल सूत्रया निदान	११
६. मङ्गल शब्दया अर्थ	१४
७. ह्वापांगु मङ्गल	१९
८. बालया अर्थ	२१
९. मूर्खया परिभाषा	२२
१०. महामूर्ख	२४
११. मूर्खया लक्षण	२५

१२. मूर्खं तयेगु व्यवहार	२८
१३. मूर्खं व पण्डितय् विशेष अन्तर	३०
१४. शरीर धारण याइगु व मयाइगु आधारे मूर्खं व पण्डितय् विशेष अन्तर	३०
१५. वेदनायागु आधारे मूर्खं व पण्डितय् अन्तर	३२
१६. असेवन व सेवनया अर्थ	३६
१७. मूर्खं स्वयं भोग याइगु दुष्परिणाम	३७
१८. मूर्खं थुगु जन्मे भोग याइगु दुःख	३८
१९. मूर्खं सी धुंका भोग याइगु दुष्परिणाम	४०
२०. हिमालय पर्वत् व त्वहँ छगः यागु उपमा	४२
२१. कांम्ह काबुलेयागु उपमा	४५
२२. मूर्खनाप संगत यायेगुया दुष्परिणाम	४७
२३. मूर्खया संगतं महिलामुख किसि वेँ जुल	५०
२४. मूर्खया संगतं काय् नं बौ स्यात	५१
२५. मूर्खम्ह म्हाय् नं माँ स्यात	५३
२६. मूर्खम्ह मचां हा दाना लः बिया स्वाँमा	
२७. स्यंका बिल	५५
२७. मूर्खम्ह शिष्यं गुरुम्हसिगु आश्रम छ्वेका बिल	५७
२८. सिंगिल कंगः व माकःयागु खँ	६२
२९. मूर्खया संगतं सुन्दरी परिव्राजिकाया प्राण वन	६६

३०. मूर्खतयेगु संगतं चिञ्चमाणविका अबीच्चि मर्के
पतन जुल ६८
३१. मूर्खम्ह जुजुं कलाःयागु खँ न्यना काय्म्हसित
भीरं ववफाके विल ७२
३२. मूर्खम्ह जुजुं ईर्ष्याया कारणं थःम्ह मङ्गल
किसियात भीरं ववफायगु प्रयत्न यात ७८
३३. मूर्खम्ह कोः छम्हसिया कारणं ब्याक्क कोः
तयेत दुःख जुल ८३
३४. मूर्खम्ह सार्थवाहया कारणं न्यासःम्ह ब्यापारी
तये प्राण वन ९०
३५. बोधिसत्त्वं इन्द्रयाके मूर्खपि संगत याये
म्वालेमा धका वर पवंगु १००
३६. मूर्खम्ह पासायात ग्वाहालि ब्यूम्ह मनू जेले
चवना चवने माल १०४

मङ्गल-सूत्र

[भाग-१]

Dhamma.Digital

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

मङ्गल सूत्र

यं मंगलं द्वादस हि, चिन्तयिसु स-देवका ।
सोत्थानं नाधिगच्छन्ति, अट्ठतिसञ्च मङ्गलं ॥
देसितं देव देवेन, सब्बपाप विनासनं ।
सब्ब लोक हितत्थाय, मङ्गलं तं भणाम हे ॥

एवं मे सुतं-एकं समयं भगवा सावत्थियं
विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । अथ खो
अञ्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्त-
वण्णा केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा
तेनुपसङ्कमि । उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा
एकमन्तं अट्ठसि । एकमन्तं ठिता खो सा देवता
भगवन्तं गाथाय अज्जभासि-

बहू देवा मनुस्सा च, मङ्गलानि अचिन्तयुं ।
आकङ्खमाना सोत्थानं, ब्रूहि मंगलमुत्तमं ॥
असेवनाच बालानं, पण्डितानञ्च सेवना ।
पूजा च पूजनेय्यानं, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥

पतिरूप देस-वासो च, पुब्बे च कतपुञ्जता ।
 अत्तसम्मा-पणीधी च, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
 बाहुसच्चञ्च सिप्पञ्च, विनयो च सुसिक्खितो ।
 सुभासिता च या वाचा, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
 माता पितु उपट्टानं, पुत्त दारस्स संगहो ।
 अनाकुला च कम्मन्ता, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
 दानं च धम्मचरिया च, ज्ञातकानञ्च संगहो ।
 अनबज्जानि कम्मनि, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
 आरती विरती पापा, मज्ज पाना च संयमो ।
 अप्पमादो च धम्मेसु, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
 गारवी च निवातो च, सन्तुट्ठि च कतञ्जुता ।
 कालेन धम्मस्सवणं, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
 खन्ती च सोवचस्सता, समणानञ्चदस्सनं ।
 कालेन धम्म साकच्छा, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
 तपो च ब्रह्मचरियञ्च, अरिय-सच्चान दस्सनं ।
 निब्बान सच्छिकिरिया च, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
 फुट्टस्स लोक धम्मेहि, चित्तं यस्स न कम्पति ।
 असोकं विरजं खेमं, एतं मङ्गलमुत्तमं ॥
 एतादिसानि कत्वान, सब्बत्थ मपराजिता ।
 सब्बत्थ सोत्थि गच्छन्ति, तं तेसं मङ्गलमुत्तमं ॥

मंगल सूत्रया अर्थ

देवता व मनूतयेसं िनिदँ तक बिचाः याना नं गुगु ३८ गू मंगल-विधानयात सीके मफुत, देवाति-देव जुया बिज्याकम्ह बुद्धं उगु सम्पूर्ण पाप नाश जुइगु मंगल-विधानया उपदेश याना बिज्यात । व हे मांग-लिक-विधानयात सकल सत्त्वलोकया हितार्थ स्मरण याये ।

थथे जि न्यनागु दु- छगू समय भगवान बुद्ध श्रावस्तीया अनाथपिण्डिक महाजनं दयेका ब्यूगु जेतब-नारामे विहारयाना बिज्याना च्वन । अबले सुं छम्ह देवता बइनीसिया प्रहरं लिपा चान्हेसिया प्रहरे थःगु दिव्य प्रकाशं जेतवन छगुलिं जाज्ज्वल्यमान जुइक प्रकाशित यायां गन भगवान बुद्ध दुगु खः, अन वना अभिवादनं लिपा छखे समुचित थासय् च्वन । छखे लिक्क चवं च्वंम्ह उम्ह देवतां भगवान बुद्धयात गाथा-द्वारा बिन्तियात-

कल्याण आकांक्षा याना आपालं देवता व मनू-तयेसं मंगलया विषये बिचाः याये धुंकल, तर सीके मफु । उकिं आः छलपोलं मंगलया विषये आज्ञा जुया

बिज्याहं ।

भगवान बुद्धं धया बिज्यात-

सूर्खतयेगु संगत मयायेगु, पण्डितपिनिगु संगत
यायेगु पूजनीयपिन्त पूजा यायेगु- थुपिं उत्तम मंगल
खः ।

अनुकूलगु थासय् निवास यायेगु, पूर्व जन्मया
संचित पुण्य दइगु, थःत सम्यक्गु लँपुइ यंकेगु- थुपिं
उत्तम मंगल खः ।

बहुश्रुत दयेकेगु, शिल्प-विद्या सयेकेगु, विनये
सुशिक्षित जुइगु, सुभाषित वचन ल्हायेगु- थुपिं उत्तम
मंगल खः ।

माँ-बौपिन्त सेवा यायेगु, कला, काय्, म्हाय्पिन्त
पालन पोषण यायेगु, आकुल ब्याकुल ज्वीगु ज्या मया-
येगु- थुपिं उत्तम मंगल खः ।

दान बीगु, धर्माचरण यायेगु, ज्ञातिबन्धुपिन्त संग्रह
यायेगु, निर्दोषगु ज्या यायेगु- थुपिं उत्तम मंगल खः ।

काय, वाक व चित्तयात पाप पाखे' लिचिकेगु,
मद्यपान मयायेगु, धर्म-कार्ये अप्रमादि जुयेगु- थुपिं
उत्तम मंगल खः ।

गौरव तयेगु, विनम्र जुइगु, संतुष्ट जुइगु, कृतज्ञ जुइगु, इले-बिले धर्म खँ न्यनेगु- थुपि उत्तम मंगल खः ।

सहनशील दयकेगु, सुवच जुइगु (आज्ञाकारी जुइगु), श्रमणपिनिगु दर्शन यायेगु, इले-बिले धर्मया खँ छलफल यायेगु- थुपि उत्तम मंगल खः ।

तपस्या यायेगु अथवा भिगु शुभकर्मया निंति कष्ट सह यायेगु, ब्रह्मचर्य पालन यायेगु, प्यंगू आर्यसत्थ धर्म-यात खंकेगु थुइकेगु, निर्वाणयात साक्षात्कार यायेगु- थुपि उत्तम मंगल खः ।

अष्टलोक धर्मं चित्त कम्प मजुईगु, निःशोकी जुइगु, राग, द्वेष, मोह रूपी धुलं मगयेकेगु, निर्भयी जुइगु- थुपि उत्तम मंगल खः ।

थुजागु स्वीच्यागू प्रकारया मंगल कर्म यायेवं सर्वत्र अपराजित जुया सर्वत्र कल्याण जुइ । थुपि हे देवता व मनुतये निमित्त उत्तम मंगल खः ।

३८ गू मंगल

१. बाल मूर्ख जनपिनिगु संगत मयायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।

२. पण्डित जनपिनिगु संगत यायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
३. पूजायाये योग्यपिन्त पूजा यायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
४. योग्यगु देशे बास यायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
५. न्हापायागु जन्मे पुण्ययाना वोगु दइगु
उत्तमगु मंगल खः ।
६. थःतथमं बांलाक बशे तयेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
७. आपालं सःस्यूम्ह बहुश्रुत दुम्ह जुइगु
उत्तमगु मंगल खः ।
८. दोष मदुगु शिल्प विद्या सयेकेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
९. विनय आचरण बांलाक सःस्यूम्ह जुइगु
उत्तमगु मंगल खः ।
१०. बोलि बचन बांलाका खँ ल्हायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
११. माँ बौपिन्त सेवा टहल यायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।

१२. स्त्री पुत्र पुत्रीपिन्त भरण पोषण यायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
१३. आकुल ब्याकुल मजुइगु ज्या यायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
१४. श्रद्धाभाव तथा आदरपूर्वक दान बीगु
उत्तमगु मंगल खः ।
१५. धर्मयात बाँलाक आचरण यायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
१६. थःथितिपिन्त फक्व ग्वाहालि यायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
१७. दोष मदुगु बाँलागु ज्या यायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
१८. मभिगु ज्या यायेगुलि तापाका चवनेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
१९. मभिगु ज्यां विशेष अलग जुया चवनेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
२०. अयला थ्वँ आदि सेवन मयायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
२१. उत्तमगु कुशलकार्ये अलसी मचायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।

२२. गौरव तये योग्यपिन्त गौरव तयेगु
उत्तामगु मंगल खः ।
२३. अभिमानी मज्जुस्य कोमलि जुइगु
उत्तामगु मंगल खः ।
२४. प्राप्त जूगूलि सन्तोष जुया चवनेगु
उत्तामगु मंगल खः ।
२५. कर्पिसं याःगु गुण लोमंका मव्छेगु
उत्तामगु मंगल खः ।
२६. बेला बखते धर्म उपदेश न्यनेगु
उत्तामगु मंगल खः ।
२७. हरेक ज्याखेँ सहन शील दयेका चवनेगु
उत्तामगु मंगल खः ।
२८. सत्पुरुषपिन्तिगु खँ न्यने अपुका चवनेगु
उत्तामगु मंगल खः ।
२९. भिक्षु श्रमणपिन्त दर्शन यायेगु
उत्तामगु मंगल खः ।
३०. बेला बखते धर्मया खँ छलफल यायेगु
उत्तामगु मंगल खः ।
३१. तपस्या यायेगुली अभ्यास दयेका चवनेगु
उत्तामगु मंगल खः ।

३२. शुद्धरूपं ब्रह्मचर्यं पालनं यायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
३३. चतुर्आर्यसत्ययात खंका च्वनेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
३४. निर्वाणयात साक्षात्कार यायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
३५. अष्टलोक धर्मं चित्तं कम्पं मज्जुइगु
उत्तमगु मंगल खः ।
३६. शोक सन्ताप दुःखं मतायेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
३७. क्लेश रूपि धू मदयेका च्वनेगु
उत्तमगु मंगल खः ।
३८. काम आदि प्यंगु योग पाखे भयमदैगु
उत्तमगु मंगल खः ।

न्यागु कोलाहल

थ्व लोके विभिन्न युगे विभिन्न इले कोलाहल
जुइगु दु । कोलाहल न्यागु प्रकारया दु । यथा—

१. कल्प कोलाहल— कल्प विनाश ज्वीगु
जुलकि लखछि दँ न्ह्यो निसँ कल्प कोलाहल जुइ ।

थुगु कोलाहल काम धातु भुवनया 'लोकब्यूह' धयाम्ह देवतां थुगु मनुष्य लोके वया "थनिं लखछि दँ बिते-जुया वनकि थुगु लोक व ब्रह्मलोकं समेतनष्ट जुइ" धका कल्लोल शब्दयाना सुचं ब्यू वइ । थुकियात हे कल्प कोलाहल धाइ ।

२. बुद्ध कोलाहल— लोके छम्ह बुद्ध उत्पन्न जुइगु जुलकि द्वःछि दँ न्ह्यो निसें बुद्ध कोलाहल जुइ । थुगु कोलाहल लोकपाल देवतां थुगु मनुष्य लोके वया 'थनिं सहश्र दँ बिते जुया वनकि लोके सर्वज्ञ बुद्ध उत्पन्न जुइ' धका कल्लोल शब्दयाना हाला चाहला जुइ । थुकियात हे बुद्ध कोलाहल धाइ ।

३. चक्रवर्ती कोलाहल— लोके छम्ह चक्रवर्ती जुजु उत्पन्न जुइगु जुलकि सच्चिदँ न्ह्यो चक्रवर्ती कोलाहल जुइ । अर्थात् थनिं सच्चिदँ लिपा चक्रवर्ती जुजु उत्पन्न जुइ धका देवतापिसं घोषणा याःवइ ।

४. मंगल कोलाहल— लोके मंगल धर्म उत्पत्ति जुइगु जुलकि १२ दँ न्ह्यो निसें मंगल कोलाहल जुइ । थुगु कोलाहल मनुष्य लोकं निसें कया ब्रह्मलोक थ्यंकं जूवनी ।

५. मोनेय्य कोलाहल— छम्ह मोनेय्य पुद्गल

(विशेष प्रकारयाम्ह भिक्षु) उत्पन्न जुइगु जुलकि
न्हेंदं न्ह्यो निसें मोनेय्य कोलाहल जुइ ।

मंगल सूत्रया निदान

भगवान बुद्धं मंगल सूत्र देशनायाना बिज्या-
इगु १२ दें न्ह्यो निसें लोके मंगल कोलाहल जुल । व
खँ गथे धाःसा-

छगू समय राजगृह नगरे संस्थागारे मुना
चर्वापि मनूत मध्यें छम्ह मनू 'जि थौं मंगल कार्य छगू
यायेमानि' धका संस्थागार भवनं पिहां वन । 'मंगल'
धयागु शब्द न्यना संस्थागारे चर्वापि मनूतये थवं थः खँ
ल्हात । मंगल धयागु छु ज्वी धका चर्चा जुल । गुलि
सिनं धाल 'मंगलगु रूपयात खनीगु, सोयेगु हे मंगल
खः' । अर्थात् दनाखतं तुइसे च्वंम्ह सा खन धाःसा,
प्वाथे दुम्ह मिसा खन धाःसा, रोहित धयाम्ह न्या खन
धाःसा, साध्यः खन धाःसा, न्हूगु कापः खन धाःसा,
दुरु खन धाःसा वथें तःधंगु मंगल मेगु मन्त । थ्व
खँ यात गुलिसिनं सुकथित खः धका स्वीकार यात ।
अले थुगु मंगले विश्वास याःपिन्त 'दृष्ट मांगलिक
विश्वासी' धका धाल ।

थुगु दिट्ट (दृष्ट) मङ्गलयात संस्थागारया सकलें सदस्यपिसं स्वीकार मया । गुलिसिनं थुकियात विरोध याना, सोयेगु मङ्गल मखु, बरु न्यनेगु (सुत्त) मङ्गल खः' धका धाल । 'जाःगु', 'पूर्ण', 'न्ह्यज्यानु', 'भोजनया', 'न', धयागु शब्द न्यनेगु हे मङ्गल खः, थुकिं च्चे मेगु मङ्गल मदु धाल । थुकियातनं गुलिसिनं पाय्छि जू धका स्वीकार यात । अले थुगु मङ्गले विश्वास याःपिन्त 'सुत्त माङ्गलिक विश्वासी' धका धाल ।

थुगु सुत्त मङ्गलयात नं गुलिसिनं विरोध याना सुत्त मङ्गलया खँ कन । गुगु नतुनेगु, स्वाद कायेगु, स्पर्श यायेगु (थिइगु) खः द हे मङ्गल खः धका धाल । अर्थात् सुथे दना खतं पृथ्वीयात स्पर्श यायेगु, वाउँगु घायँ थिइगु, सा खि (गोवर) थीगु, शुद्धगु वस्त्र थिइगु, रोहित न्या थिइगु, लुँ बहः थिइगु, भोजनया स्वाद कायेगु हे उत्तमगु मङ्गल खः, थ्व सोया तःधंगु मङ्गल मेगु मदु धका धाल । थ्व खँ यातनं गुलिसिनं सुभाषित खः धका स्वीकार यात । अले 'इपिं सुत्त मांगलिक विश्वासी' जुल । थुकथं संस्थागारया ब्याक्क मनूत स्वपुचः जुल । इपिं थी थी मङ्गल विश्वासी पिनि थवं

थः खँ मिले मजू । अले मंगल छगू विवादया विषय
 जूवन । न्ह्याथासं मंगलया विषय चर्चा जुल । थुगु
 चर्चा भूमी वासयाना चर्चापि भूमस्थ देवतापिसं ताया
 इमिनं अथेहे चर्चा जुल । तर इमिसं नं निर्णय याये
 मफुत । थुगु हे रूपं तनंतं देवतापिनि चर्चा जुजुं ब्रह्मलोक
 थ्यंकं फिनिदँ तक मंगलया विषय चर्चा जुल । सुनांनं
 मंगलया विषय निश्चय याये सफु । लिपा देवराज इन्द्रं
 विचाः यात कि मनुष्य, देव, मार, ब्रह्मलोके सर्वज्ञ
 बुद्ध छम्ह बाहेक मंगलया विषय कनेफुम्ह सुँ दइमखु ।
 भगवान बुद्धयाथाय् वनाहे न्यंवनेमाली । थथे मती
 तया इन्द्र आपालं देवतापि सहित चान्हेसिगु प्रहरे
 श्रावस्ती जेतवनमहाविहारे थःगु दिव्य प्रकाशं जेतवन
 छगुलिं जाज्वल्यमान जुइक प्रकाशित यायां गन भग-
 वान बुद्ध दुगु खः अन वना बुद्धयात अभिवादन याना
 गाथा द्वारा थथे प्रार्थना यात-

“कल्याण आकांक्षा याना आपालं देवता व
 मनूतयेसं मंगलया विषय विचाः याये धुंकल, तर सीके
 मफु । उकिं आः छलपोलं मंगलया विषय आज्ञा जुया
 बिज्याहुं ।”

भगवान बुद्ध इन्द्रयागु प्रार्थना यात स्वीकार

याना बिज्यासे १२ पु गाथा द्वारा ३८ गू मंगल विधान यात कना बिज्यात, गुगु मंगल विधान यात सदेव, मार, ब्रम्हलोके ब्याकसिनं अनुमोदन (स्वीकार) यात । तथागतं मंगल सूत्र देशना याना बिज्यागु बखते द्वःछिगू कोटि (हजार करोड) देवतापिं अर्हत् जुल ।* श्रोता-पन्न इत्यादियाला गिन्ति हे मद्गु जुल । मंगलया विषय खँ न्यने धुंका बुद्धयात अभिनन्दन तथा अभिवादन याना देवतापिं अत्यन्त प्रशन्न जुया थःथःगु थासे नतुं लिहाँ वंगु जुल । थुकथं सदेव मार ब्रम्हलोके मंगल धर्म उत्पन्न जूगु जुल ।

मंगल शब्दया अर्थ

‘मंगल’ धयागु शब्दे ‘मङ्ग’ या अर्थ ‘पाप’ खः, ‘ल’ या अर्थ ‘मदयेका छोयेगु’ खः । उकिं पाप यात मदयेका व्छयेगु हे मंगलया अर्थ खः । थुकियात पालि थुकथं विग्रह याना तःगु दु । यथा—

मं अपायं गमेति पापेतीति मङ्गं । मङ्गं पापं लुनाति छिन्दतीति मङ्गलं ।

* जा० च० भा० पृ० २७६, महामङ्गल जातक (४५३)

शब्दार्थ :

यं अकुसलं = गुगु अकुशल कर्मं; मं अपायं =
प्यंगू अपाय दुर्गतिइ; गमेति पापेति = थ्यंका बी; इति
तस्मा = अथे प्यंगू अपाय दुर्गतिइ थ्यंका बीगु शक्ति
दुगुलिं; तं अकुसलं = उगु अकुशल पाप कर्मयात;
मङ्गलं = मङ्ग धका धाइ ।

यं मङ्गलं = गुगु मंगल धर्मयात आचरण यायेगु
कुशल कर्मं; मङ्गलं पापं = अकुशल पाप कर्मयात;
लुनाति छिन्दति = ध्यना त्वाल्हाना व्छइ; इति तस्मा =
अथे अकुशल पाप धर्मयात ध्यना त्वाल्हाना व्छइगु
शक्ति दुगुलिं; तं कुसलं = उगु मंगल धर्म आचरण
यायेगु कुशल कर्मयात; मङ्गलं = मंगल धका धाइ ।

भावार्थ :

गुगु अकुशल पाप कर्मं अपाय दुर्गतिइ यंकीगु
खः उक्कियात 'मङ्गल' धका धाइ । उगु मङ्गल धयागु
पाप कर्मयात ध्यना त्वाल्हाना व्छइगु कुशल कर्मयात
'मङ्गल' धका धाइ ।

अथवा

ब्याकरणया हिसाबं 'मङ्गल' धयागु पद निपात

पद खः । उक्थिया अर्थ वुद्धि (बृद्धि, अभिबृद्धि) खः ।
थन 'मङ्ग' धयागु पदयात 'हित ज्वीगु, सुख बृद्धि
जुइगु' अर्थे छयला मंगल शब्दयात थुकथं बिग्रह
याना तःगु दु । यथा—

मङ्गं दिट्ठधम्मिक सम्परायिकत्थ वुद्धिं, लाति
गण्हाति पोतेतीति मङ्गलं ।

शब्दार्थ :

यं कुसलं = गुगु मंगल धयागु कुशल कर्मं ; मङ्गं
दिट्ठधम्मिक सम्परायिकत्थ वुद्धिं = थनया थनसं हित
सुख जुइगु व लिपायागु जन्मे नं हित सुख जुइगु पाखे ;
लाति गण्हाति पोतेति = यंका बी ; इति तस्मा = अथे
थनया थनसं फल बीगु व लिपायागु जन्मेनं फल बीगु
शक्ति दुगु कारणं ; तं कुसलं = उगु कुशल कर्मयात ;
मंगलं = मंगल धका धाइ ।

भावार्थ :

गुगु कुशल कर्मं थनया थनसं हित सुख बृद्धि
जुइगु व लिपायागु जन्मेनं हित सुख जुइगु खः, उजागु
कुशल कर्मयात मंगल धका धाइ ।

अत्रः अपाय दुर्गतिइ लाःमवनीगु, चीरकाल

तक थुगु जन्मेनं कल्याण जुइगु, भि जुइगु, सुख जुइगु,
भिगु ज्यायात हे 'मंगल' धका धाइ ।

—०—

न्ह्यापांगु मंगल

अ-सेवनाच बालानं

Dhamma.Digital

मूर्ख तयेगु संगत मयायेगु मङ्गल खः ।

न्हापांगु मंगल

अ-सेवनाच बालानं

सूखंतयेगु संगत मयायेगु मङ्गल खः ।

बालया अर्थ

बालया अर्थ मचा, मथूम्ह, मस्यूम्ह, अज्ञानी व सूखं खः ।* अथवा संसारिक विषय छुं मस्यूम्ह, मथूम्ह, 'न्हाय् कालं मस्यू न्हि कालं मस्यू' धैगु उखान थें अर्थ अनर्थ मस्यूम्ह, प्रज्ञा बुद्धि हीनम्हसित सूखं (बाल) धका धाइ । बालया अर्थ जन्म आपा मदु-निम्ह मचा नं खः । तर थन बालया अर्थ मचा मखु सूखं खः । छायाधाःसा जन्म आपा मदुम्ह मचा जूसां पण्डित भावे थ्वंपिं मनूत संसारे आपालं दु । गथेकि बुद्धया पालेयापिं जन्मं न्हेदँ तिनि दुपिं अर्हत् श्रामणेर संकिच्च, अर्हत् पण्डित श्रामणेर इत्यादि । उकिं 'अ सेवनाच बालानं' या अर्थ 'मचा तयेगु संगत यायेमते

धाःगु मखु परन्तु मूर्खं तयेगु संगत यायेमते धाःगु खः ।
अतः बालया अर्थं मूर्खं खः ।

मूर्खया परिभाषा

१. प्रजाद्वारा जीविका याये मसःम्ह, मयाम्ह;
सासः जक फुईं फुईं ह्लाना थःगु समय सिंतिं व्छइम्ह;
भिगु मभिगु हेतु फल छुं मस्यूह्म; सेवन याये ज्यूगु
व सेवन याये मज्यूगु धर्मं छुं मस्यूह्म; कुशल अकुशल
धर्मं छुं मस्यूह्मसित मूर्खं धका धाइ ।

२. बहुश्रुत मदुम्ह, थःम्हं पालन यायेमाःगु
शील, नियम, आचरणं पूर्णं मजूम्ह तथा बहुश्रुत दःसाँ
नं तदनुसार आचरण मयाम्हसित नं मूर्खं धाइ ।

३. लौकिक व लोकुत्तर सम्पत्ति निगू प्राप्त
यायेगुली कोशिश मदुम्हसित मिखा निपां कांम्ह धाइ ।
लौकिक जक कोशिश याना लोकुत्तर मयाम्हसित छपा
मिखा कांम्ह धाइ । थुकथं लौकिक लोकुत्तर सम्पत्ति
प्राप्त यायेगुली छुं उद्योग वीर्यं मदुम्हसितनं मूर्खं धका
धाइ ।

४. थुगु लोक व परलोके हित जुइगु अर्थ
मस्यूह्मसित नं मूर्खं धका धाइ ।^७

७ धम्म. प. अ. क पा. पृ. २१७ ।

५. अनागत-भार वहन याइम्ह, आगत-भार वहन याइ मखुम्ह; अनुचितयात उचित सम्झे जुइम्ह, उचितयात अनुचित सम्झे जुइम्ह; अनापत्तियात आपत्ति सम्झे जुइम्ह, आपत्ति (दोष दुगु) यात अनापत्ति (दोष मद्गु) सम्झे जुइम्ह; अधर्मयात धर्म सम्झे जुइम्ह, धर्मयात अधर्म सम्झे जुइम्ह; अविनययात विनय सम्झे जुइम्ह, विनययात अविनय सम्झे जुइम्हसित नं मूर्ख धका धाइ।★

६. मां, बौ, तथागत व तथागतया श्रावकपिनि प्रति अनुचित व्यवहार याइम्हसितनं मूर्ख धका धाइ।✽

७. गुम्हसिनं थःगु अपराधयात अपराध धका खंकी मखु वयातनं मूर्ख हे धाइ। मेपिसं अपराध स्वीकार यात धाःसानं गुम्हसिनं क्षमा बी मखु उजा-म्हसित नं मूर्ख हे धाइ।✽

८. दश अकुशल पाप कर्मं लगे जुया च्वंम्ह-सित नं मूर्ख धका धाइ।

★ अं. नि. पा. प. भा. पृ. ७८. बालवग्गो।

✽ अं. नि. दुक् निपात, आयाचनवग्ग।

✽ सं. नि. अच्चय सुत्त; अं. नि. बालवर्ग।

९. मात्सर्य (नुगः म्वोग्) स्वभाव दुम्हसित
नं मूर्ख हे धाइ ।

१०. अश्रद्धावानम्ह, निर्लज्जिम्ह, पाप कर्म भय
मकाइम्ह, अनुत्साहीम्ह, अलसीम्ह मूढ-स्मृति दुम्ह,
दुष्प्रज्ञम्ह, प्राणो हिंसा याइम्ह, खुँ ज्या याइम्ह, व्यभि-
चार याइम्ह, अय्ला थ्वँ आदि सेवन याइम्ह, मख्खुगु खँ
ल्हाइम्ह, चुगलि याइम्ह, कडागु वचन ल्हाइम्ह, व्यर्थगु
खँ ल्हाइम्ह, लोभीम्ह, क्रोधीम्ह, मिथ्यादृष्टि दुम्ह,
मिथ्या संकल्प दुम्ह, मिथ्या वचन ल्हाइम्ह, मिथ्या कर्म
याइह्य, मिथ्या आजीविका याइह्य, मिथ्या व्याधाम
(प्रयत्न) याइह्य, मिथ्या-स्मृति दुह्य, मिथ्या-समाधि
दुह्य, मिथ्या-ज्ञान दुह्य तथा मिथ्या-विमुक्तिह्य सित
असत्पुरुष पापी धाइ ।* थुजापि असत्पुरुष पापी
पिन्त नं मूर्ख धका धाइ ।

महामूर्ख

गुह्य व्यक्ति थः स्वयं अश्रद्धावानह्य, निर्लज्जी
..... (च्वेयागु नतुं) मिथ्या-विमुक्ति दुह्य

* अं. नि. द्वि भा. पृ. २०८-२१६ ।

जुइ, हानं मेपिन्तनं अश्रद्धावान, निर्लज्जी
 मिथ्या-विमुक्ति जुइगुली प्रेरणा बीह्य जुइ, उजाह्य
 व्यक्तियात असत्पुरुष सोयानं तच्चह्य असत्पुरुष, पापी
 सोयानं तधंह्य पापी धाइ । ॐ थुजापिं थः जक पापी
 दुष्ट असत्पुरुष जुयाँ मगा मेपिन्त नं पापी दुष्ट यायेगु
 सोइपिं महापापीपिन्त महामूर्ख धका धाइ ।

मूर्खया लक्षण

भगवान बुद्धं भिक्षुपिन्त मूर्खया लक्षण वारे
 थथे आज्ञा दयेका बिज्याःगु दु-

“भिक्षुपिं ! स्वंगू खँ युक्तह्य मनूयात मूर्ख धका
 सीका कायेमा । छु छु स्वंगू ? काय दुश्चरित्र, वची
 दुश्चरित्र व मनो दुश्चरित्र । भिक्षुपिं, थुपिं स्वंगू धर्मं
 सम्पन्नह्यसित मूर्ख धका सीका कायेमा ।”★

“भिक्षुपिं ! मूर्खया स्वंगू मूर्ख लक्षण (बाल-
 लक्षण), मूर्ख निमित्त (बालनिमित्त), मूर्ख जुइगुया
 कारण (बालापदान) दु । छु छु स्वंगू ? भिक्षुपिं,

ॐ अं. नि. द्वि. भा. पृ. २०८-२१६ ।

★ अं. नि. पा. बालवर्ग, लक्षणमुत्त ।

मूर्खं चिन्तना याये बहः मज्जूगु चिन्तना याइह्य जुइ,
 दुर्भाषित वचन ह्लाइह्य जुइ (ह्लाप् मत्योगु खँ ह्लाइह्य
 जुइ) दुष्कर्म याइह्य जुइ, (मंभिगु ज्या याइह्य जुइ)।
 भिक्षुपि, यदि मूर्खं मंभिगु बिच्चाः मयासा, मंभिगु
 वचन मल्लाःसा, मंभिगु कर्म मयासा पण्डितपिसं गुकथं
 सीका काइ कि थ्व मूर्खं, असत्पुरुष धका । अथेया
 कारणे भिक्षुपि, मूर्खं दुश्चिन्तिति जुइ, दुर्भाषित
 भाषी जुइ, दुष्कृतकर्मकारी जुइ उकि पण्डितपिसं
 सीका काइ कि थ्व मूर्खं, असत्पुरुष धका । भिक्षुपि, थ्व
 स्वंगू मूर्खं लक्षण, मूर्खं निमित्त, मूर्खं पदान खः ।”❀

“भिक्षुपि ! स्वंगू धर्मं सम्पन्नह्यसित मूर्खं
 धाइ धका सीकेमा । छु छु स्वंगू ? भिक्षुपि, मूर्खं
 थःगु दोषयात ‘दोष’ धका खंकीमखु । दोषयात दोष
 धका खंका वं उकिया प्रतिकर्म (प्रायश्चित्त) याइमखु ।
 मेपिसं थःगु दोष स्वीकारयात धाःसानं वं उकियात
 धर्मानुसारं क्षमा बी मखु । भिक्षुपि, थ्व हे स्वंगू धर्मं
 युक्तह्यसित मूर्खं धका सीकेमा ।”★

❀ अं. नि. पा. बालवग्ग, चिन्तोसुत्त ।

★ अं. नि. पा. बालवग्ग, अच्चयसुत्त ।

“भिक्षुपि ! स्वंगू धर्मं सम्पन्नह्यसित मूर्खं धका सीकेमा । छु छु स्वंगू ? अनुचित ढंगं प्रश्न न्यनीह्य जुइ । अनुचित ढंगं प्रश्नया लिसः बीह्य जुइ । मेपिसं ब्यूगु प्रथार्थंगु, हेतुकल नाप सम्बन्ध दुगु, पदव्यञ्जनं परिपूर्णंगु लिसःयात सहर्षं पूर्वक अनुमोदन याइ मखु । भिक्षुपि, थ्वहे स्वंगू धर्मं युक्तह्यसित मूर्खं धाइ धका सीकेमा ।”

“भिक्षुपि ! स्वंगू धर्मं सम्पन्नह्यसित मूर्खं धका सीकेमा । छु छु स्वंगू ? अकुशल शारोरिक कर्म, अकुशल वाचिक कर्म व अकुशल मनो-कर्म । भिक्षुपि, थ्वहे स्वंगू धर्मं युक्तह्यसित मूर्खं धाइ धका सीकेमा ।”^७

“भिक्षुपि ! स्वंगू धर्मं सम्पन्नह्यसित मूर्खं धका सीकेमा । छु छु स्वंगू ? सदोष शारोरिक-कर्म, सदोष वाचिक-कर्म, सदोष मनो-कर्म । भिक्षुपि, थ्वहे स्वंगू धर्मं युक्तह्यसित मूर्खं धाइ धका सीकेमा”★

“भिक्षुपि ! स्वंगू धर्मं सम्पन्नह्यसित मूर्खं धका सीकेमा । छु छु स्वंगू । दुःख दुगु काय-कर्म,

♣ अ. नि. पा. बालवग्ग अयोनिस्सोसुत्त ।

७ अ. नि. पा. बालवग्ग आकुसलसुत्त ।

★ अं. नि. पा. बालवग्ग, सावज्जसुत्त ।

दुःख दुगु वची-कर्म, दुःख दुगु मनो-कर्म । भिक्षुपि,
थ्व हे स्वंगू धर्मं युक्तहसित मूर्खं धाइ धका
सीकेमा ।”★

थुगु रूपं भगवान बुद्धं आपालं थासे मूर्खं
तयेगु बारे कना बिज्यागु दु ।

मूर्खं तयेगु व्यवहार

मूर्खं मसिइकुसे, मथुइकुसे, विना विचारं
अवगुणीया अवगुण कनी, गुणीयानं अवगुण कनी ।
विना विचारं अश्रद्धेय स्थाने (श्रद्धा तयेमज्यूगु थासे)
श्रद्धा तइ । विना विचारं श्रद्धेय स्थाने (श्रद्धा तये-
माथाय्) अश्रद्धा व्यक्त याइ । ॐ थुकथं मूर्खं अब्यक्त
जुइ, असत्पुरुष जुइ, अवगुणी जुइ, सदोष जुइ, विज्ञ
पुरुषपिनि पाखें निन्दनीय जुइ । इमिसं खःगु भिगु
गबलें याइमखु । मूर्खं तयेसं-

१. अदृष्ट (थःह्मं मखनागु) यात दृष्ट (खना)
धका धाइ ।

★ अं. नि. पा. बालवग्ग सब्यावज्जसुत्त ।

ॐ अ. नि. दुक्क निपात्त, आयाचनवग्ग ।

२. अश्रुत (मन्थनागु) यात श्रुत (न्यना) धका धाइ ।
३. गुगु न नतुंगु, न स्वादकाःगु, न स्पर्श याःगु खः उकियात नतुनागु, स्वादकयागु, स्पर्श यानागु धका धाइ ।
४. गुगु थःह्यं मस्यूगु खः उकियात स्यू धका धाइ ।
५. दृष्ट (खनागु) यात अदृष्ट (मखना) धका धाइ ।
६. श्रुत (न्यनागु) यात अश्रुत (मन्यना) धका धाइ ।
७. गुगु नतुंगु, स्वादकागु, स्पर्श याःगु खः उकियात नमतुनागु, स्वादमकयागु, स्पर्श मयानागु धका धाइ ।
८. गुगु थःह्यं स्यूगु खः उकियात मस्यू धका धाइ ।

थुगु रूपं मूर्खं तयेसं अनुचित व्यवहार याइ, दुर्व्यवहार याइ । थुजागु व्यवहारयात अनार्य व्यवहार धाइ । ॐ

ॐ अं. नि. पा. दु. भा. आसत्तिभयवग्ग, पयनवोहारसुत्त व त्तियवोहारसुत्त ।

मूर्ख व पण्डित्य विशेष अन्तर

मूर्ख व पण्डित्यविषये आकाश व पृथ्वी समानं अन्तर दु। मूर्ख लक्षण व पण्डित लक्षण अध्ययन यायेवं मूर्ख व पण्डितया बिचे दुगु अन्तर (भेद) याथार्थत थुइका काये फइ, तर अथे जूसांनं थुपिं निगु विशेष प्रकारया अन्तर खः ।

१. शरीर धारण याइगु व मयाइगु आधारे
मूर्ख व पण्डित्य विशेष अन्तर :

मूर्खयानं शरीर दु पण्डितयानं शरीर दु । अविद्याय् लाना तृष्णा बढे याना चवंगुलि हे मूर्खपिनि शरीर (पञ्चस्कन्ध देह) दुगु खः । अविद्याय् लाना तृष्णा बढे याना चवंगुलि हे पण्डितपिनि नं शरीर (पञ्चस्कन्ध देह) दुगु खः । अथे जूसा मूर्ख व पण्डित्य छु फरक जुल ? थ्व स्वयं भगवान बुद्धं भिक्षुपिंके न्यना बिज्याःगु प्रश्न खः । भिक्षुपिसं 'छपिं हे धर्मया नेता धर्म गुरु खः, छपिसं हे आज्ञा जुया बिज्याहुं' धका प्रार्थना यायेवं तथागतं थथे कना बिज्यात-

“भिक्षुपिं ! गुगु अविद्या व तृष्णाया हेतुं

(कारणं) मूर्खं तयेगु शरीर दया च्वन, उगु अविद्या व तृष्णा वया (मूर्खया) क्षीण जुइ मखु । अथे छाया ? छायाकि, भिक्षुपिं, दुःखयात बिल्कुल क्षय यायेया नितिं मूर्खं ब्रह्मचर्यं पालन याइ मखु । उकिं मूर्खं छगू देह तोता मेगु धारण याइ । थुकथं शरीर धारण यायां व मूर्खं जाति, जरामरण, शोक, परिदेव, दुःख, कष्ट आदि पाखें छुटे जुइ मखु । दुःखं छुटे ज्वी मखु— अथे जि धया च्वना ।

भिक्षुपिं ! गुगु अविद्या व तृष्णाया कारणं पण्डित-जनपिनि शरीर दया च्वन, उगु अविद्या व तृष्णा वया (पण्डितया) क्षीण जुइ । अथे छाया ? छायाकि, भिक्षुपिं, दुःखयात बिल्कुल क्षय यायेया नितिं पण्डितं ब्रह्मचर्यं पालन याइ । उकिं पण्डितं छगू देह तोता मेगु देह धारण याइमखु । थुगु रूपं पुन शरीर धारण मयासे व पण्डित जाति, जरा, मरण, शोक, परिदेव, दुःख, दौर्मनश्य आदि पाखें छुटे जुइ । दुःखं

▲ थन ब्रह्मचर्यया अर्थं मैथुन धर्मं विरत जुया च्वनेगु जक मखु, परन्तु निर्वाण वनेत पालन यायेमाःगु व्याक्क धर्म खः धका पाठक वर्ग पिसं सीका कया विज्यायेमाःगु जुल ।

छुटे जुइ—थथे जिं धया च्वना ।”❁

२. वेदनायागु आधारे मूर्ख व पण्डितय् अन्तरः

वेदना★यागु आधारे नं मूर्खं व पण्डितय् भेद थाना तःगु दु । मूर्खं नं सुखदुःख वेदनाया अनुभव याइ, पण्डितनं सुख दुःख वेदनाया अनुभव याइ । तर मूर्खं अनुभव याइगु व पण्डितं अनुभव याइगुली यक्व भिन्नता दु । थुकिया विषय भगवान बुद्धं भिक्षुपिन्त थथे आज्ञा जुया विज्यागु दु—

“भिक्षुपिं ! अज्ञ (मूर्ख) पृथक्जन दुःख वेदनां पीडित जुया शोक याइ, दुःखी जुइ, कायल जुइ, खवइ हाली, छाती दाया दाया खवइ, सम्मोह प्राप्त [मूर्च्छित्] जुइ । थुकथं वं निगू वेदना अनुभव याइ— शारीरिक व मानसिक । व दुःख वेदनां पीडित जुया खिन्न जुइ । वं [मूर्खं] दुःख वेदनां पीडित जुया काम—सुखया इच्छा याइ । अथे छाया ? छायाकि भिक्षुपिं, अज्ञ पृथक्जनं काम—सुख ॠतोता मेगु दुःखं छुटे जुइगु उपाय

❁ सं नि प्र भा. पृ. २०४ बाल पण्डित सूत्र ।

★ संक्षिप्तं वेदना स्वंगू प्रकारया दु— १. दुःख वेदना, २. सुख वेदना ३. अदुःख सुख वेदना (उपेक्षा वेदना)

ॠ पञ्चकाम मुख अर्थात् रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श मुख ताइगु ।

मस्यू । काम-सुखया इच्छा याना वयात सुख वेदनाय्
 राग उत्पन्न जुइ । वं उगु वेदनाया समुदय, अस्त
 ज्वीगु, आस्वाद, दोष व मोक्षयात यथार्थतः सीमखु । ★
 थुगु रूपं वयाके अदुःख-सुखया गुगु अविद्या ख, व दया
 च्वनी । वं दुःख, सुख तथा अःदुख-सुख (उपेक्षा) वेदना-
 यात आसक्त भावं अनुभव याइ । भिक्षुपि ! थुकियात हे
 धाइ कि अज्ञ पृथक्जन जाति, जरा, मरण, शोक,
 परिदेव, दुःख, दौर्मनस्य अले उपायासं (हैरान
 जुइगुलि) संयुक्त खः ।

भिक्षुपि ! पण्डित आर्य श्रावक दुःख वेदनां
 पिडित जुया शोक याइमखु, दुःखी तथा काय्ल जुइ मखु,

★ थन वेदनाया समुदय, निरोध, आस्वाद इत्यादिया अर्थ थथे
 खः- स्पर्श समुदयया कारणं वेदना समुदय जुइ । तृष्णा
 वेदना समुदयगामी मार्ग खः । स्पर्श निरोध जुलकि वेदना
 निरोध जुइ । आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग वेदना निरोध-गामी
 मार्ग खः । वेदनाया कारणं गुगु सुख-सौमनस्य उत्पन्न
 जुइगु खः, उकियात वेदनाया आस्वाद धाइ । वेदना गुगु
 अनित्य, दुःख व विपरिणामधर्मा (परिवर्तनशील) खः,
 थव हे वेदनाया आदिनव (दोष) खः । वेदना द्वारा जुइगु
 छन्द-रागयात प्रहाण यायेगु हे वेदनाया मोक्ष खः ।-सं.
 नि. पा. पृ. २०६, सत्तायतन बग्ग, अञ्जतरिभक्खु सुत्त।

खवइहाली म्खु, छाती दाया दाया खवइमखु, सम्मोह प्राप्त (सूर्छित) जुइमखु । वं छगू जक वेदनाया अनुभव याइ—शारीरिक जक मानसिक मखु । व (पण्डित) दुःख वेदनां पीडित जुया खिन्न जुइमखु । वं दुःख वेदनां पीडित जुया काम-सुखया इच्छा याइ मखु । अथे छाया ? छायाकि भिक्षुपिं, पण्डित आर्य श्रावकं काम-सुख तोता दुःखं छुटे जुइगु मेगु उपाय स्यु । काम सुखया इच्छा मयाःगुलिं वयात सुख वेदनाय् राग उत्पन्न जुइमखु । वं उगु वेदनाया समुदय, निरोध, आस्वाद, आदिनव व मोक्षयात यथार्थत सीका काइ । थुगु रूपं वधाके अदुःख-सुखया गुगु अविद्या खः, व दइमखु । वं दुःख, सुख तथा अदुःख-सुख वेदनायात अनासक्त भावं अनुभव याइ । भिक्षुपिं, थुकियात हे धाइ कि पण्डित आर्य-श्रावक जाति, जरा, मरण, शोक, परिदेव, दुःख दौर्मनस्य वा उपयासं असंयुक्त खः ।

भिक्षुपिं ! पण्डित आर्य-श्रावक व अज्ञ पृथक्-जनय् थ्व हे भेद खः । प्रज्ञावान् बहुश्रुत सुख वा दुःख वेदनाया अनुभवे लाइमखु । धोर पुरुष व पृथक्जनया बिचे थ्व हे छगू तःधंगु भेद खः ।”❀

❀ सं. नि. द्वि. भा. पृ ५३७ सल्लत्त सुत्त ।

थ्व निगू भेद कथं संसार चक्रे प्रवाहित जुया
 च्वनीगु तृष्णायात अन्त यायेमफुपिं, जाति, जरा,
 व्याधि, मरण दुःख छुटे मजूपिं, काम रागे भुले जुया
 च्वंपिं पृथक्जनपिन्त मूर्ख धका धाइ । हानं संसारिक
 वन्धनं मुक्तापिं, पुनः जन्म जुइगु हेतु मदये धुंक्पिं,
 जीवन मुक्तापिं अर्हन्तादि आर्यश्रावकपिन्त पण्डित धका
 धाइ । अतः थ्व शूक्ष्मतम भेद खः । परन्तु थुकिया
 अर्थ थ्व मखु कि 'अर्हत्पिं वाहेक मेपिं सुयातनं पण्डित
 धाइमखु' : श्रोतापन्न आदि शैक्षपिं हानं संसार चक्रे
 चाहिले मालीगु तृष्णायात मदयेका व्छयेगु आर्यअष्टा-
 ङ्गिक मार्गे वना च्वंपिं कल्याण पृथक्जनपिन्तनं पण्डित
 हे धाइ । अले मूर्ख तयेगु विषये संक्षिप्तं धाल धाःसा
 मसः मस्यूगु; यथार्थतायात थुइका मकाइगु अर्थात्
 अनुचित ढंगं, वेढंगं थ्वीका काइगु; अभिमानी घमण्डी
 जुइगु; दुष्ट, दुर्जन, धूर्त जुया मिथ्या दृष्टि युक्त जुया
 मखुगु ले वना च्वनीगु व मभिगु ज्या याः वनीगु हानं
 मूर्ख जुयानं 'पण्डित, जिये सःस्यूम्ह सु दु' धका घमण्डी
 जुया मनुष्य मात्र याके दयेमाःगु सदाचार, शिष्टाचार,
 कोमलता, विनम्रता रहित जुया प्रमादी जुया थुगु लोक
 व परलोके हित सुख ज्वीगु छुं धर्म विनय मसीकुसे

त्योगुं मत्योगुं याना जुया चवनीगु हानं मभिगु याना नं
भि जुइ धका भापिया भ्रमात्मक व त्रुटिपूर्णं दृष्टि
दया चवनीगु हे मूर्खत्वया चिं खः । भगवान बुद्धं धम्म-
पदे धया बिज्याःगु दु-

यो बालो मञ्जति बाल्यं--पण्डितो वापि तेन सो ।

बालो च पण्डित मानी-स वे बालोति वुच्चति ॥★

अर्थात्,

यदि मूर्खं 'जि मूर्ख' धका श्वीका काःसा उलिं
हे वयात पण्डित धाई । तर मूर्ख जुयानं 'जि पण्डित'
धका धया जुल धाःसा वयात हे खास 'मूर्ख' धाई ।
अथवा चाहे बहुश्रुत दुम्ह जुइव्यु, चाहे धर्मकथिक
जुइव्यु, चाहे विनयधर जुइव्यु, चाहे धुतंगधारी जुइव्यु,
'जि समानम् मेपि सु दु' धका अभिमान याइम्ह जुल
धाःसा वयातनं मूर्ख हे धाई । †

असेवन व सेवनया अर्थ

असेवनया अर्थ संगत मयायेगु अले सेवनया अर्थ
संगत यायेगु खः । 'अ सेवनाच बालानं' अर्थात् मूर्ख

★ धम्म. प. बालवर्ग (६३) ।

† धम्म. प. अ. क. पा दु भा. पृ १७० गण्ठभेदक चोरवत्थु ।

नाप संगत मयायेगु धायेवं नतुं मूर्खया ख्वा हे मस्वेगु, मूर्खयात नं हे मतुयेगु, मूर्खयात वास्ता हे मयायेगु धाःगु मखु । परन्तु मूर्खया अनुकरण मयायेगु धाःगु खः । क्षण भरया निंति हेलमेल दुगु अथवा पलख जक नाप-लाःगु जुल धाःसा उकियात सेवन धाइमखु । हानं मूर्खयात न्वायेगु, उपदेश बीगु, लँपु क्यनेगु रूपं मूर्खनाप सम्बन्ध दयेकूगु जुल धाःसा उकियात नं सेवनथाःगु (संगतयाःगु) धाइ मखुनि । परन्तु मूर्खनाप मित्रता दयेकेगु रूपं, मूर्खयागु उपदेश ग्रहण यायेगु रूपं, मूर्ख-यागु नीति (ढंग) अनुकरण यायेगु रूपं, मूर्खं याःथें थःम्हनं यायेगु रूपं, मूर्खनाप सल्ला साहुति दयेकेगु रूपं, बारम्बार मेलमिलाप दयेकेगु रूपं संगतयाःगु जुल धाःसा तिनि मूर्खनाप संगत याःगु धाइ । अतः 'अ सेवनाच बालानं' या अर्थ मूर्खं याःथें मयायेगु, मूर्खतयेगु बुद्धिइ मचवनेगु, हानं मूर्खयात भिम्ह पासा मनालेगु अर्थात् मूर्खनाप दुग्यंगु मित्रता मदयेकेगु धाःगु खः ।

आः मूर्खनाप संगत यायेगुलिं जुइगु दुष्परिणाम कने न्ह्यो मूर्खं स्वयं अनुभव याइगु फल न्ह्यथने ।

मूर्खं स्वयं भोग याइगु दुष्परिणाम
मूर्खं हेतु फल मस्यूगु कारणं थःत अहित जुइगु

नाना प्रकारया अकुशल कर्म याइ । मूर्खं मद★
 (अभिमान) या कारणं पाप याइ, मेविं प्रमत्तपिन्तनं
 पाप याकी । ॐ गुकिया परिणाम स्वरूप वं थुगु जन्मे
 नं दुःख, दौर्मनस्य अनुभव याइ हानं सी धुंका नं अपाय
 दुर्गतिइ पतन जुइ ।

मूर्खं थुगु जन्मे भोग याइगु दुःख

भगवान बुद्धं मज्झिम निकाय, बालपण्डित
 सूत्रे कना बिज्यागु अनुसारं मूर्खं थुगु हे जन्मे निम्न
 स्वता प्रकारया दुःख दौर्मनस्य (मानसिक दुःख) अनु-
 भव याइ ।

१. मूर्खपिं न्ह्यागु सभाय् न्ह्यागु परिषदे वंसां
 निन्दा याका च्वनेमाली । वयागु खं आदि न्यना लोक-
 जनपिसं न्हिला उपहास याइ । मूर्खं सभाय् च्वना

★ कुल, आयु, आरोग्य, रूप, यौवन, बल, धनं, जि सम्पन्न
 धका फुरङ्ग जुया चित्त मात्तये जुइगुयात मद धाइ- धर्म०
 सं० को० पृ० ३८ ।

ॐ सु. नि. पृ. १०१ धम्मिक सुत्त ।

चवंसां, ले वना चवंसां, न्हाथाय् च्वना चवंसां लोकजनपिसं
 मूर्खतयेगु बारे निन्दायाना खँ ल्हाइबले मूर्खया मती
 'श्व परिषदं गुगु मूर्खया दुर्गुण खँ कना च्वन, उगु
 दुर्गुण जिके नं दु, उजागु अकुशल कर्म जि नं दुथ्याना
 च्वन' धका दुःख दौर्मनस्यया अनुभव याइ ।

२. मभिगु कर्मयाइपिं मूर्खतयेत राज दण्ड नं
 प्राप्त जुइ फु । गबले मूर्खं खुँ, डाकु आदि मूर्खतयेत
 नाना प्रकारया राज दण्ड प्राप्त जूगु खनी, अले वयागु
 मने थुजागु दण्डनीय कर्म जि नं याना च्वनागु दु धका
 भय व त्रास जुइ । उलिजक मखु मूर्खतयेसं नाना
 प्रकारया दण्ड सजायं नं भोग याये माली ।

३. मूर्खं थःम्हं यानातःगु काय-दुश्चरित्र,
 वचन-दुश्चरित्र, मन-दुश्चरित्र आदि पापकर्म द्वारा
 अन्ते सी तेका ताःहाकगु निमित्त खनी । गथे द्यो निभा
 बिनावनीबले पर्वतया किचः पृथ्वीले ताःहाकजुइक अव-
 लम्बित जुइथेंतुं सीतेका मूर्खया थःम्हं याना वःगु
 अकुशल कर्म लुमंसे वइ । छाय् जि मज्जुगु कर्म यायेलात
 धका मिखाय् जायेक खववि तया पश्चाताप कया च्वने
 माली ।

थुकथं मूर्खं थुगु हे जन्मे तःधंगु दुःखया अनु-
भव याइ ।

मूर्खं सीधुं का भोग याइगु दुष्परिणाम—

शरीर, वचन व मनं दुश्चरित्रयाना मरणं लिपा
मूर्ख अपाय❁, दुर्गति★, विनिपात‡, नरके● उत्पन्न
जुइ । मूर्खपिं नरके उत्पन्न जुइगु विषय भगवान बुद्धं
इतिवृत्तके थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु । यथा—

“भिक्षुपिं ! थ्व स्वंगू दुराचार खः । छु छु
स्वंगू ? शारीरिक दुराचार, वाचिक दुराचार व मान-
सिक दुराचार । शारीरिक, वाचिक, मानसिक दुराचार
तथा मेगु गुगु दोष खः उकियातनं याना, पुण्य कर्म
मयासे यक्व पाप याना, मूर्ख ह्य व्यक्ति शरीर छुटे जुइवं
नरके उत्पन्न जुइ ।”卐

❁ अणाय धकाः तिर्यक योनी यात कयातःगु खः ।

★ दुर्गति धका प्रेत योनीयात कयातःगु खः ।

‡ विनिपात धका असुर काय यात कयातःगु खः ।

● नरक धका अवीचि आदि नरकयात धाइ-बु. का. गृ

(भाग३.) पृ. ६२

卐 इति. धु. पृ. ३२ ।

“भिक्षुपि ! जि खनागु दु कि गुम्ह प्राणी शारीरिक, वाचिक व मानसिक दुराचारं युक्तम्ह, आर्य-पिन्त निन्दा याइम्ह, मिथ्या धारणा दुम्ह, मिथ्या धारणां युक्तगु ज्या यायेगुली लगेजुया च्वंम्ह खः, व (उम्ह प्राणी) शरीर छुटे जुइ धुंका नरके उत्पन्न जुया च्वन । भिक्षुपि, थुकियात जि मेपिं सुं श्रमण वा ब्राह्मण या पाखें न्यना धया च्वनागु मखुः । किन्तु भिक्षुपि, गुकियात जि स्वयं सीकागु, स्वयं खनागु खः, स्वयं विदित यानागु खः, उकियातहे जि धया च्वनागु खः ।

थुगु पतिहाकगु जीवने भूर्ख, अल्पश्रुत् अर्थात् पुष्य याइ मखुपिं व्यक्तिपिं मिथ्या दृष्टि जुया, मिथ्या वचन ह्लाना तथा शरीरंनं मिथ्या कर्मयाना शरीर छुटे जुइवं नरके उत्पन्न जुइ ।”★

नरकयागु विषये धाल धाःसा नरक उजागु थाय् खः गुगु थाय् कि सच्छिब्बे सच्छिब्ब हे अनिष्ट, सच्छिब्बे सच्छिब्ब हे अकान्त, सच्छिब्बे सच्छिब्ब हे अमनाप (अप्रिय) खः । नरके नारकीय प्राणीपिन्त जुइगु दुःखया बारे उपमा बीगु तकं अःपु मजू । नरक-यागु दुःखया वारे भगवान बुद्धं थथे धया बिज्याःगु दु-

हिमालय पर्वत् व त्वहँ छगःयागु उपमा-

“भिक्षुपि ! गथेकि, खुँ आदि अपराधीयात ज्वना यंका जुजुयाथाय् यंकी- ‘देव ! थ्व खुँ खः, थ्व यात छु दण्ड बी माःगु खः बिया बिज्याहँ ।’ वयात जुजुं धाइ- ‘भणे ! हुं, थ्व मनूयात पूर्वान्ह-समय (सुथे) सच्छि थु भालां सु ।’ अले वयात पूर्वान्ह समय सच्छि थु भालां सुइ । जुजुं मध्यान्ह समय (न्हिने) न्यनी- ‘धा, व मनू गथे च्वं ?’ ‘अथे हे खः देव ! स्वाना च्वन तिनि ।’ अले वयात जुजुं थथे धाइ- ‘हुं, वयात मध्यान्ह समय सच्छि थु भालां सु ।’ अले वयात मध्यान्ह समयनं सच्छि थु भालां सुइ । जुजुं सन्ध्याइले न्यनी- ‘धा, व मनू गथे च्वं ?’ । ‘अथेहे खः, देव ! स्वानाहे च्वन तिनि ।’ अले वयात जुजुं थथे धाइ- ‘हँ, वयात सन्ध्याइले सच्छि थु भालां सु ।’ वयात सन्ध्याइले सच्छि थु भालां सुइ । अथेजूसा छु खः ले भिक्षुपि ! छु व मनूनं (अपराधी), स्वसःथु भालां सुइबले, दुःख दौर्मनस्य अनुभव मयाइला ?”

“भन्ते ! छको जक भालां सुइबले हे व पुरुषं, उकिया कारणं दुःख दौर्मनस्यया अनुभव याइ; स्वसःथु

भालां सुइबले ला खँ ल्लायेगु हे छु ?”

अले भगवानं चीगःचागु ल्वहँ छग ल्लाती तथा भिक्षुपिन्त सम्बोधन याना आज्ञा जुया बिज्यात—

“छु खः ले भिक्षुपिं ! श्व जिगु ल्हाती च्वंगु ल्वहँ व हिमालय पर्वतराज मध्ये गुगु अप्पो तःगो जू ?”

“भन्ते ! गुगु ल्वहँ भगवानं ल्हाती तथा बिज्याःगु खः, व तसकं चीगः, हिमालय पर्वतराजया न्होने थुकिया गिन्ति हे मद्दु ।”

“अथे हे भिक्षुपिं ! गुम्ह व मनूखं स्वसःथु भालां सुइबले, उकिया कारणं गुगु दुःख दौर्मनस्यया अनुभव याइगु खः, नरकया दुःखया न्होने उकिया गिन्ति हे जुइमखु ।” 卐

थुकिं स्पष्ट जू कि नरकया सजायँ गुलि भयङ्कर जुइ ? अले नरकवनीपिं प्राणीपिसं गजागु दुःख कष्ट अनुभव याइगु जुइ ? वस्तुत नारकीय प्राणीपिन्त नरकपालं अत्यन्त कडागु दण्ड सजायँ बीगु जुया च्वन । नारकीय प्राणीपिन्त ह्याउँसे च्वंक छुया तःगु नकीं निपाल्हातीनं तुतीनं, छातीनं ताइगु जुया च्वन ।

卐 म० नि० पृ० ५३५ बालपण्डित सूत्र ।

इमिगु लहा, तुति, न्हाय्, न्हाय्पं त्वाल्हाना बी । इमित
 रथे चिना ह्वाना ह्वाना व्छया च्वंगु भूमी जोतेयाये
 यंकी । छचँ क्वे तुति च्वे लाका भालां सुइ, नँ दायेका
 तःगुली क्वफाइ, म्हतु वां खाका म्हतुइ नँ ग्वारा
 लोसुकी, ह्वाना ह्वाना च्याना च्वंगु पहाडे थाहां
 क्वहां जुइका तइ इत्यादि प्रकारं नाना प्रकारया सजायँ
 बीगु जुया च्वन । तर अथे यासानं इपिं अन तक मरण
 जुइ मखु, गन तक इमिगु पाप कर्मया अन्त जुइमखु ।
 नरकयागु मि तू अपाय्गो प्रमाण जक जूसानं पर्वत
 समानगु प्याःगुसिं तुरुन्त व्छेका भ्रम यायेफु । गुलिं
 नारकीय प्राणीपिंगु शरीर अत्यन्त नरम जुया च्वनी ।
 गथे फीके घाः जुया छचंगू च्वतुना वनीबले क्यातुगु
 ला खने दइ अथे हे इमिगु लानं नरम जुया च्वनी ।
 थुलितक क्यातुया च्वनीकि इमिगु लाय् कपाचं तकं
 थीके मजीक स्याइ । उजागु नरमगु शरीरे अत्यन्त
 कडागु मिं पुइबले गुलितक वेदना जुइ उकिया परिमाण
 मदु । हानं अजामु नरके छन्हु निन्हु, निला प्यला, दँ-
 बँ च्वनां साइगु मखु । नारकीय प्राणीपिनि आयु
 तसकं ताःहाकः । कल्पौं कल्प तकं नरके च्वनेमाःपिं
 नारकीय प्राणीपिं दु । थुकथं नरकया सजायँ अत्यन्त

भयङ्कर जुया चवन । थुगु हे रूपं तिर्यक योनी, प्रेत
योनी, असुर योनी नं अत्यन्त दुःख कष्ट दुगु जुया
चवन । ★

प्यंगू अपाय दुर्गतिइ लाना चर्वापि प्राणीपि
मनुष्य योनी जन्म जुइत तसकं थाकु । थुकिया विषये
भगवान बुद्धं थथे आज्ञा जुया बिज्याःगु दु-

कांम्ह काबुले यागु उपमा

छगू समये भगवान बुद्धं भिक्षुपिन्त थथे प्रश्न
याना बिज्यात-

“भिक्षुपि ! सुं मनुखं द्वहँया गःपते दिकीगु
गाडाया नो-त्या छत्या महासमुद्रे वांछइ । व नो-
त्याल्य् प्वाः छप्वाः जक दया चवन । उकियात पूर्वं
वःगु फसं पच्छिम पाखे यंकी, हानं पच्छिमं वःगु फसं
पूर्वपाखे यंकी । उत्तरं वःगु फसं दक्षिण पाखे यंकी
हानं दक्षिणं वःगु फसं उत्तर पाखे चुइके यंकी । अन
समुद्रे मिखा निपां कांम्ह काबुले छम्ह दु, गुम्ह कि

★ विस्तरया निति सोयादिसँ-म० नि० बाल पण्डित सूत्र, देव-
दूत सूत्र; (प्रेतयोनीयागु दुःखया बारे- बु० का० प्रे० क०
सोया दिसँ) ।

समुद्रे क्वे चाः चाः हिला सच्छि दें छको जक च्वे
 थहाँ वइम्ह खः । अथे जूसा छु खःले भिक्षुपिं ! व
 कांम्ह काबुले उगु नो त्याल्य् थःगु छचों दुव्छे
 फइला ?”

उगु समय भिक्षुपिसं तथागतयात थथे लिसः
 बिल-

“अथे संयोग चूला वइगु संभावना महु ।
 अथेसाँ भगवान शास्ता ! संसार धइगु अत्यन्त ताहाकः
 जूगुलिं काबुले नं सिना तना मवन धाःसा, गडाया
 नो-त्यानं ध्वगिना जीर्ण जुया मवंसा दीर्घकाल लिपा
 छचों दुहां वनीगु संयोग चूला वइगु सम्भव दु ।”

अले शास्तां थथे आज्ञा दयेका बिज्यात-

“भिक्षुपिं ! व समय याकनं हे वइ गुगुकि व
 कांम्ह काबुले उगु नो-त्याले छचों दुव्छइ, तर भिक्षुपिं !
 छको अपाय दुर्गतिइ, पतन जूह्य मूर्खया निति पुनः
 मनुष्यत्वप्राप्ति व स्वयानं दुर्लभतर धया च्वना । अथे
 छाय् ? भिक्षुपिं ! अन (तिर्यक् आदि योनी) धर्म
 चर्या, कुशलक्रिया, पुण्यक्रिया यापेगु सम्भव महु ।” ॐ

अतः अपाय दुर्गतिश्च पतनं जूषिं प्राणीषिं
 मनुष्ययोनी जन्म जुइ धयागु अल्प सम्भवया खं खः ।
 यद्यपि दीर्घकाल लिपा मनुष्ययोनी हे जन्म जूवःसां
 नीचकुले, चण्डालकुले, अत्यन्त दरिद्रगु कुले जन्म
 जुइ गुगु कुले कि अन्न-पान-भोजन वस्त्रादि मुश्किलं
 हे जक प्राप्त जुइ । ज्ञानं इमिगु वर्णं दुर्वर्णं (कुरुप),
 दुर्दर्शनं, कां, खू, रोगी जुइ । इमित अन्नपान, वस्त्र,
 निवासस्थान मुश्किलं जक प्राप्त जुइ गुलि इमिसं हानं
 काय, वचन व मनं दुश्चरित्र याइ । अले हानं इषिं मरणं
 लिपा प्रायः अपाय, दुर्गति, विनिपात, नरके हे उत्पन्न
 जुइ । थूगु रूपं मूर्खं मरणं लिपा असंख्य अपरिमाण
 दुःख कष्ट भोग याये माली ।

Dhamma.Digital

मूर्खं नाप संगतं यायेगुया दुष्परिणाम

मूर्खनाप संगतं यायेगुया आपालं दुष्परिणाम
 दु । गथे भ्यातनालं कीम्ह मे नाप भ्यातनाः मकीह्य
 मे चवंवन धाःसा वयातनं भ्यातनालं कीगुथें; संन्या
 प्वःचिना तःगु लप्ते संन्यातुं नवइगु थेंतुं, मूर्खनाप
 संगतं याःम्ह मनूनं मूर्खं हे जुया वनी । भिह्य मनूनं
 मभिह्य नाप संगतं यात धाःसा अथे हे स्यना वनी

गथे कि बीष दुगु बाण समूहले बीष मदुगु बाणनं वीष युक्त जुया वनी; गथे ध्वग्गीगु न्यायात सुं पुरुषं कुश-यागु घासं चिइ, अले व कुशनं दुर्गन्धित जुइ, अथेहे मूर्खया संगतं । ★ हानं खुं तयेगु संगतं सत्तिगुम्ब धयाम्ह सुगा चण्डाल जुया वंगु थें; * लंगडाम्ह सल-जवानं सल जय् यंकूवले लंगडा मजूह्य सलनापं लंगडा जुया वंगुथें; † अत्यन्त स्वादिष्टगु फल सइगु अँमाया नापं नीहःमा पिना ब्यू बले अँमाया फल नापं नीहः थेंतुं खाइसे अस्वादिष्ट जुया वंगुथेंतुं ● मूर्ख, अधर्मी, असत्पुरुषनाप संगत यात धाःसा थःनं अथेहे मूर्ख अधर्मी जुया वनी । अले मूर्खं गजागु दुःख कष्ट भोग याइगु खः, मूर्खनाप संगत याह्य पुरुषं नं अजागु हे दुःख कष्ट भोग याये माली ।

★ इति० वृ० पृ० ३६ : जा० प्र० भा० पृ० २३ सत्तिगुम्ब जातक ।

* विस्तरया निति स्वयादिसँ जा० प्र० भा० पृ० १७, सत्तिगुम्ब जातक ।

† विस्तरया निति स्वयादिसँ जा० द्वि० भा० पृ० २७७, गिरिदत्त जातक ।

● विस्तरया निति स्वयादिसँ जा० द्वि० भा० पृ० २८६, दधिवाहन जातक ।

यद्यपि थःह्यं मूर्खं याःथें मयासां नं, मूर्खया
 नीति (ढंग) अनुकरण मयासांनं, मूर्खया उपदेश ग्रहण
 मयासांनं, मूर्खनाप बारम्बार हेलमेल दयेका संगत
 याना जुल धाःसा लोकजनपिसं थःतनं अथेहे मूर्ख
 सम्फे जुइफु । गथे ह्यग्वा च्याइबले थःत पुइ अले अच्या-
 इबले थःगु ल्हाती हाकु क दाग की थें तुं मूर्खया
 अनुकरण यात धाःसा थःत दुःख जुइ अले मूर्खया
 अनुकरण मयासांनं वनाप बारम्बार हेलमेल दय्का
 जुइगुलिं थःत अपधाद वइ । थ्व खँ सत्य खः कि खुँ,
 डाकु लिसे संगतयाना जुल धाःसा, संगत याना जूम्ह
 खुँ, डाकु मखुसांनं लोकजनपिसं अले सरकारी मनूतयेसं
 'व नं खुँ, डाकु हे जुइ' धका शंका याइ । उकिं मूर्ख
 नाप च्वनेगु वीषधारीह्य सर्पनाप च्वनेगु समानं, शत्रु-
 नाप च्वनेगु समानं दुःख व पीडा जुइका च्वने माली ।
 थ्व खँ निर्विवाद खः कि यदि मूर्खपिं मां बौपिं जुल
 धाःसा काय् म्हाय्पिं नं प्रायः मूर्ख हे जुइ हानं समाजे
 मल्बेक च्वनेमाली । मूर्खपिं काय् म्हाय्पिं जुल धाःसा
 बुढा बुढीपिं मां-बौ पिनि ख्वबि व जा नयेमाली ।
 वथेंतुं मूर्खपिं जुजु, मन्त्री आदि प्रशासक जुल धाःसा
 'सिमा छमा मिं नलकि ब्याक्क जंगल नाप च्याना

वनीगु थेंतुं ब्याक्क देशवासी पित्त दुःख जुइ । थुगु
रूपं मूर्खपिनिगु कारणं आपालं परिहानि जुइगु दु ।
आः मूर्खनाप संगत यायेगुया दुष्परिणामथात विशेष
रूपं स्पष्ट यायेया नितिं थन निगू प्यंगू उदाहरण
न्हाब्वय् तेना ।

मूर्खया संगतं महिलामुख किसि वै जुल*

न्हापा वाराणसी देशे ब्रह्मदत्त जुजुं राज्य
याना च्वंगु बखते जुजुया महिलामुख धयाम्ह नुगः
भिह्म, पृथ्वी समानं क्षान्ति दुह्म, शीलवानह्म तथा
सदाचारं सम्पन्नह्म मंगल किसि छह्म दु । व किसिं
सुयातनं छुं प्रकारया कष्ट मब्यू । छन्हू बाचा इले-
छगू बथान खुं त वया किसिगःया लिक्कसं च्वना 'थुकथं
अंगः तछ्चाय्माः, लँ मदुथाय् कु लँ दयेकेमाः, मनूत
स्यायेमाः, खुं धयापिं शीलवान जुइमज्यु, क्रोधी जुइमाः,
निर्दयी जुइमाः, जबर्जस्ति याइपिं जुइमाः' धका खँ

★ जा० प्र० भा० पृ० २६१; जा० मा० प्र० भा० पृ० ६
महिलामुख जातिक ।

लहाना चवन । थुगु हे रूपं खुँत न्हियं वया खँ लहा
 वयेगु यात । महिलामुख किसिं इमिसं खँ लहाःगु
 न्हि न्हि ताः । किसिया मतिइ 'श्व फुकं जित हे स्यने
 कने यायेत धाःगु जुइ, उकिं आः जि कडा जुइमाल,
 निर्दयी जुइमाल, लेँ नाप लाक्वसित स्यायेमाल' धका
 विचाः यात । कन्हेखुनु किसिमागः वल । वयात स्वथं
 ज्वना व्छावात । व अनसं सित । मेपिं नं वल । इमित
 नं अथे हे याना बिल । किसिया न्ह्योने सुं वने म्छाल ।
 किसि तसकं हारां जुल खँको सित स्याइगु जुल । थुगु
 रूपं मूर्खं खुँ तयेगु खँ न्यना शीलवानम्ह महिलामुख
 किसि वेँ जुल । लिपा पण्डित बोधिसत्त्वया कारणं
 हारां जुइ धुकूम्ह किसि पुनः शीलवान नतुं जूगु जुल ।

मूर्खया संगतं काय् नं बौ स्यात

भगवान बुद्धया पाले मगध देशे जुजु बिम्बिसारं
 राज्य याना च्वंगु खः । बिम्बिसार अत्यन्त प्रभाव-
 शालीह्य जुजु खः । जुजु बिम्बिसार बुद्धया परम सेवक
 तथा श्रोतापन्न आर्यपुद्गल खः । बिम्बिसारया कोशल
 देवी महारानीया पाखें अजातशत्रु धयाम्ह काय् छम्ह
 दु । राजकुमार अजात शत्रु बिम्बिसारया तसकं योम्ह
 काय् खः ।

छन्हु देवदत्त भगवान बुद्धया प्रतिस्पर्धाय् संघ-
भेदयाना बुद्धया संघं पिने पिहां वल । वं मती तल,
बुद्धया बिम्बिसारथे जाःह्य शिष्य दतले वसपोलयात
छुं याये फइमखु । हानं थःत सहायता बीपिं सुं मदये-
कनं छुं ज्या जुइ मखु । उकिं छगू हे उपायं थःगु निगू
नं स्वार्थं पूर्ति यायेत बिम्बिसारथा काय् अजातशत्रुयात
ल्हाते काल । ★ राजकुमार अजातशत्रु देवदत्तया खँ
न्यनीह्य जुल ।

छन्हु देवदत्तं अजातशत्रुयाथाय् वया थथे
धाल-

“हे कुमार ! न्हापा मनुष्यपिनि आयु ताःहाकः,
थौंकन्हे पतिहाकः । सायद कुमार अवस्थाथ् हे छंगु
मृत्यु जुइफु । उकिं हे कुमार ! छं थः बौयात स्याना
जुजु जुइगु सो, जि भगवानयात स्याना बुद्ध जुइ ।” ❧

अजातशत्रु देवदत्तयागु, खँ न्यना, जुजु जुइगु
मती तथा राज्य कायेगु इच्छां बौह्य बिम्बिसार नाप
ल्वा वन । सहनशीलतां सम्पन्नह्य आर्य सम्रात बिम्बि-
सारं थःत स्याये धका तरवार ज्वना वःह्य काय्यातनं

★ म० म० पृ० ३ ।

❧ बु० का० रा० पृ० ६२ ।

छुं मयासे ममतापूर्णगु हृदयं वधागु अभिलाषा पूर्ण
 याना बिल । अजात शत्रुयात बिम्बिसारं राज्य लः-
 लहाना बिल । राजकुमार अजात शत्रु सम्राट अजात
 शत्रु जुल । तर अजातशत्रु उलि नं मानेमजू । दुष्ट
 देवदत्तयागु खँ न्यना वं थः बौयात जेले कुना नहेमन-
 कुसे छांलाका, पालितः चिरेयाका मल्टा चि
 स्वथंके बिधा महान अकर्तव्य पूर्वक स्याना वञ्चत ।
 अजातशत्रुं मूर्ख देवदत्तयागु खँ न्यना पञ्चमहापाप★
 मध्ये छगू तःधंगु पाप यात । अर्थात् अनन्त गुण दुम्ह
 बौयात हत्यायात, गुकिया परिणाम स्वरूप लिपा व
 लोहकुम्भी धयागु नरके पतन जुल । थुजागु मर्मस्पर्णा
 घटना मूर्खया संगतं हे जूगु खः सिवाय पण्डितया
 संगतं मखु ।

मूर्खम्ह म्हचाय्नां माँ स्यात

भगवान बुद्धया पाले अनाथपिण्डिक महाजनया
 रोहिणी धयाम्ह दासी छह्य दुगु जुया चवन । छन्हु

★ माँ यात हत्या यायेगु, बौ यात हत्या यायेगु, अहत्स्यसित
 हत्या यायेगु, तथागतया शर र हि पिकायेगु व संघभेद
 यायेगु— थ्व न्यागू यात पञ्चमहापाप धाइ ।

रोहिणीया बुढिम्ह मांम्ह वासुइथाय् कुटिगले गोतुला
 चवन । व बुढीयात छ्वाखेरं भुजिनं भुना चवन । मांम्हं
 धाल—“मैं! जित भुजिनं न्याना चवन, भुजिं छक ख्याना
 व्छ ।” भुजिं खना म्हाय्म्हसिया तँ पिहां वल । अले
 वं श्व भुजियातला छाया् बाकितये’ धका लुसि कया
 मांम्हसिगु छ्योले दाल । भुजिं ब्वया वन । मांम्ह अनसं
 सित । मांम्ह सीगुलिं रोहिणी तसकं नुगः मँछिका ह्वायँ
 ह्वायँ खवल । अनाथपिण्डक महाजनं भगवान बुद्धयात
 थुगु खवर कँ वन । अले भगवान बुद्धं रोहिणी जातक-
 यागु खँ कना बिज्यासे ‘दयालुम्ह मूर्ख’ पासा सोया
 ज्ञां दुम्ह शत्रु हे ज्यु’ धका आज्ञा दयेका बिज्यात ।●

थुगुहे रूपं मकस जातकेनं मूर्खम्ह काय्न्ं अबुया
 छ्योले न्याना च्वंह्य पत्ति स्याये धका बसिलां पाःबले
 अबुम्हसिया छ्योँ निफला जूगु खँ उल्लेख याना तःगु
 दु ।♣ मूर्खं तयेगु बुद्धि फुकं अनर्थकर खः । मूर्खं
 उपकार याये धका यासानं फन अःखः अपकार जक
 जूवनी । श्व खँ वारुणी जातके नं उल्लेख याना तःगु
 दु । वारुणी जातके अय्ला पसल्याया मूर्खह्य नोकरं,

● विस्तरया निर्ति स्वयादिसँ जा० प्र० भा० पृ० ३६६ ।

♣ विस्तरयानिर्ति स्वयादिसँ जा० प्र० भा० पृ० ३६७ ।

मिधाच्छयेत तयातःगु अय्लाखय्, 'अय्लाया तेज बढे
याये माल धका चि तया ब्यूगुलि अय्ला व्याकं स्यना
वंगु खँ उल्लेख याना तःगु दु ।★ उकिं उपकार याये
मसःह्य मूर्खं उपकार याःसां गुबलें सुख मजू ।

मूर्खम्ह मचां हा दाना लः बिया
स्वाँमा स्यंका बिल

छगू समय भगवान बुद्ध कोसल राष्ट्रे चारिका
याना बिज्यासे छगू गामे थ्यंक बिज्यात । अन छम्ह
गृहपति भगवानयात निमन्त्रणा याना थःगु उद्याने
(कथबे) बिज्याका भोजन आदि दान प्रदान यात ।
अले वं थथे प्रार्थना यात— “भन्ते ! थुगु उद्याने
यथारुचि विहार याना बिज्याहुं ।”

अले भिक्षुपिं व गथु (माली) नापं उद्याने
चाःह्यू वन । अन इमिसं खालिगु थाय् छकू खना
गथुयाके न्यन— “उपासक ! थुगु उद्याने छचाखेरं स्वाँ
सिमा आदि यक्व दु, तर त्र थाय् छकुतिइ स्वाँमा सिमा
आदि छुं नं मदु, उकिया कारण छु ?”

★ विस्तरयानिति स्वयादिसँ जा० प्र० भा० पृ० ३७३ ।

“भन्ते ! थन स्वाँमा पिना तयाबले छम्ह
ध्वादहा मचां लः ब्यू वन । वं स्वाँमा लिना उकिया
हा दाना दाना लः ब्युगुलि हा तोधुला गनावना स्वाँमा
फुकं सिना वन । उकिं थ्व थाय् ह्यःथें जूगु
खः ।”

भिक्षुपिसं थ्व खँ शास्तायात कन । भगवानं
‘थ्व मचां आः जक मखु न्हापानं माकः जुया च्वंबले
माकःत मुना वाराणसी नरेशया उद्याने अथेहे हा दाना
लः ब्यूगुलि स्वाँमा फुकं सिना वंगु दु’ धका अतीत-
यागु खँ कना बिज्यासे निम्न गाथा आज्ञा जुया
बिज्यात—

न वे अनत्थकुसलेन अत्थचरिया सुखावहा ।
हापेति अत्थं दुम्मेधो कपि आरामिको यथा ॥ ५

अर्थात्

उपकार याये मसःम्ह मनूनं उपकार याइबले
सुख दायक जुइमखु । माकःतयेसं उद्यान , स्यंका ब्यूथें,
मूर्खहसिनं ज्या स्यंका बी ।

मूर्खम्ह शिष्यं गुरुम्हसिगु आश्रम छ्वेका बिल

छगू समये भगवान बुद्ध श्रावस्ती जेतवन विहारे विहार याना बिज्याना चवन । उगु बखते महाकाश्यप स्थविरः[॥] राजगृहे पिप्पलि गुफाय् निम्ह सद्विविहारिक★ भिक्षुपिसं सेवा टहल याका चवना बिज्याना च्वंगु जुल । महाकाश्यप स्थविरया निम्ह सद्विविहारिक भिक्षुपि मध्ये छम्ह कर्तव्यवान तथा आदर गौरव पूर्वक थःम्हं यायेमागु ज्या याइम्ह जुया चवन । मेह्य छम्ह धाःसा कर्तव्यवानम्ह भिक्षुं यायाःगु ज्या थम्हं यानागु थें च्वंक जस काइम्ह जुया चवन । कर्तव्यवानम्ह भिक्षुं स्थविरयागु खवासिलेगु लः, दतिवन आदि ठीकठाक याये धुंकलकि व वना थःम्हं यानागुथें च्वंक स्थविरयात—“भन्ते खवासिलेगु लः दतिवन आदि ठीक याना वये धुन, ख्वास्यू बिज्याहुं” धका प्रार्थना याःवनीगु जुया चवन । तुति सिलेगु, मोल्हुइगु इत्यादि

॥ धुतंग धारापि मध्ये अग्रह्य भिक्षु ।

★ छगू हे विहारे नापं चवना चवनीपि भिक्षुपिन्त सद्विविहारिक भिक्षुपि धाइ ।

बन्ते नं अथेहे धःवनीग जुग चवन । वयग अजागु
 पहः खना कर्तव्यवानह्य भिक्षुं 'थ्वं न्हाबलें जि याना
 यानागु ज्या थःम्हं यानागुथें चवंक प्रकाश याना
 वयनीगु, थ्वयात यायेगु सूका' धका मती तल ।

छन्हु व ठगाम्ह भिक्षु भोजनयाये धुंका छना चवंगु
 बखते कर्तव्यवानह्य भिक्षुं मोल्हुइत लः क्वाका छगः
 थले तया मोल्हुइगु कोथाया ल्यूने तये यंका तल । लः
 क्वाका तःगु थले जक छमनाति लः ल्यंका हा (वाफ)
 वयेका तल । सन्ध्याइले ठगाम्ह भिक्षु दनावःबले हा
 वया चवंगु खना 'लः क्वाका मोल्हुइगु कोथाय् तया
 तल जुइ' धका ब्वां वना स्थविरयात वन्दनायाना—
 “भन्ते ! मोल्हुइगु कोथाय् लः तया वे धुन, मोल्हु
 बिज्याहु” — थथे धया स्थविर नापंतुं मोल्हुइगु कोथाय्
 दुहाँ वन । स्थविरं लः मखना— “आवुस, लः गो ?”
 धका न्यना बिज्यात । व ल्याय्म्हम, ठगह्य भिक्षु भुतुली
 वना लः दाय्का तःगु थले लः तुया सो बले, लः मडुगु
 सीका 'दुष्टया ज्या सो, खालिगु थल छछुना गन वंहा
 जुइ, जि कोथाय् लः दु धका धया वया' धका बो ब्यु ब्यु
 उपहासयायां घः ज्वना तीर्थे वन । व वनेवं कर्तव्य-
 वानह्य भिक्षुं कोथाया ल्यूने सुचुका तःगु लः हया

बिल ।

स्थविरं चिन्तनायात कि 'श्वं जि लः क्वाका
कोथाय् तयावये धुन, भन्ते, मोल्हू बिज्याहुं धका धया
आः थथे उपहास यायां घः ज्वना तीर्थे लः कावन;
थथे छाया जूगु ?'- थुकथं बिचारयाना सो बले 'थुलि-
मछि समय तकं श्वं उम्ह भिक्षुं याःगु ज्या थःम्हं
यानार्थे चवंक प्रकाश याइशु जुया चवन' धका सीका
बिज्यात । अले व भिक्षुयात ओवाद थथे बिल-"आबुस,
भिक्षु धयाहसिनं थःम्हं यानागु ज्या यात हे जक याना
धका प्रकाश याये ज्यू, मयानागु प्रकाश याये योग्य
मजू । छ आः हे, मोब्हुइगु कोथाय् लः तया वेधुन
धका जित व्छया लःघः ज्वना उपहास यायां तीर्थे वन ।
प्रवजित धयाम्हसिनं थजागु ज्या याये योग्य मजू ।"
थथे ओवाद बीवं व ठगाह्य भिक्षु- 'सो स्थविरया ज्या,
लः भचायागु खे हे जित थथे धाल' धका मतीतया
तंम्बेकल । कन्हे खुन्हु स्थविरनापं भिक्षाटन नं मवन ।

कन्हे खुन्हु स्थविर व्रतं पूर्णम्हं (कर्तव्य-
वानह्य) भिक्षुनापं छगू प्रदेशे बिज्यात । इपिं वनेवं व
भिक्षु स्थविरया उपस्थापकपिगु कुले वन । उपस्थापक

छ याये माःगु ज्या यात व्रत धका धाइ ।

पिसं 'भन्ते, स्थविर गो ?' धका न्यनेवं 'स्थविरयात ह्यसुख मद्दु, विहारे हे च्वना बिज्याना च्वंगु दु' धका लिसः बिल । स्थविर मफु धाःगु न्यना इमिसं व भिक्षु-याके 'भन्ते, छपिन्त छु माल' धका न्यन । 'जित थजागु आहार माल' धायेवं इमिसं वं धार्थेतुं भोजन ताः-लाका बिया व्छत । व भिक्षु भोजन ज्वना लेँसं नया विहारे वन । उखे स्थविरयात नं भिक्षा वंगु थासे तःकुगु मसीनगु काप छकू लाभ जुल । स्थविरं व काप थः नापं वःम्ह शिष्ययात बिल । वं उकियात रंगेयाना अन्तरवासक व न्ययेगु चोवर दयेकल ।

कन्हे खुन्हु स्थविर उपस्थापक कुले वन । इमिसं- "भन्ते, छपिन्त आराम मद्दु धाःगुलि, ल्याय्हाम्ह भिक्षुं धाःगु अनुसारं भोजन तालाका बिया हया, आ छपिन्त आराम जुलला ?" धका प्रश्न यात । तर स्थविर मौन जुया विहारे लिहां बिज्यात । अले सन्ध्याइले वन्दना याना फेतुना च्वंह्य ल्याय्हा भिक्षु-यात थथे धया बिज्यात- "आवुस, छं म्हिगः थथे यात, प्रवजितपिन्त थ्व लायक मजू, विञ्जतियाना (म्हूतुं थ्व हिं व हिं धया) भोजनयाये योग्य मजू ।" थ्व खँ न्यना ल्याय्हाम् भिक्षुया तँ पिहाँ वल- "म्हिगः

लः भतिचार्यागु कारणे जित मुसावादी याना आः
नं जा छप्ये नयगुली हे उपस्थापक कुले वना विज्ञप्ति-
याना नये मज्जु धका धाल, वस्त्र नं वं थः उपस्थापक
(भिक्षु) यात बिल, अहो ! स्थविरया ज्या गुलि
भयंकर ! वयात यायेगु स्यूका' धका स्थविरया प्रति
दागा तल ।

कन्हे खुनु स्थविर ब्रतंपूर्णह्य भिक्षुनापं गामे
वनेवं व भिक्षु, कथि ज्वना नयेगु त्वनेगु थलबल
तछ्याना, स्थविरया पर्णशालाय् मि तथा, गुगु परि-
ष्कार मि नइ मखुगु खः उकियात मुगलं छ्याना पिहां
वया बिस्युंवन । व भिक्षु मरणं लिपा अबोच्चि महा
नरके उत्पन्न जुल ।

थ्व खँ या विषय— 'स्थविरया सद्धिविहारिक
भिक्षुं ओवादयात जक हे नं सहयाये मफया तँम्वेका पर्ण-
शाला मिनयेका बिस्युंवन' धका महाजनपिनि चर्चा
जुल । उगु बखते छम्ह भिक्षु राजगृहं पिहां वया शास्ता-
यात दर्शन यायेगु इच्छां जेतवने वना, शास्तायात वन्दना
याना कुशल, वार्ता यात । भगवानं 'गनं वयागु' धका
न्यंबले 'भन्ते राजगृहं वया' धका लिसः बिल । पुनः
भगवानं— 'जिम्ह पुत्र महाकाश्यपयात आरोग्य दुला'

धका न्यंबले 'आरोग्य दु, भन्ते, छह्य सद्धिविहारिक भिक्षु', ओवाद वी मात्रं हे तंम्बेका पर्णशाला व्छयेका बिस्युंवन' धका जूगु खँ फुकं कन । शास्तां- 'वं आःजक उपदेश न्यना तंम्बेकूगु मखु न्हापानं तंम्बेकूगु दु, आः जक कुटियात (पर्णशाला) स्यंकूगु मखु न्हापानं स्यंकूगु दु' धका अतीतयागु खँ कना बिज्यात-

सिगिल ऊंगः व माकःयागु खँ

अतीते वाराणसी ब्रह्मदत्त जुजुं राज्ययाना चवंगु बखते हिमवन्त प्रदेशे सिगिल धयाह्य ऊंगःया सो (स्वँ, गुँड) दयेका चवना चवन । छन्हु वा वःबले छह्य माकः ख्वाउँगुलि थरथर खाना उगु प्रदेशे वल । सिगिलं वयात खना गाथां थथे धाल-

मनुस्सस्सेव ते सीसं, हत्थपादा च वानर ।

अथकेन नु वण्णेन, आगारं ते न विज्जति ॥★

अर्थात्,

हे माकः छंगु छर्छों, ह्या तुतिनं मनूतयेगुथें चवं, छु कारणं छं छर्छों मद्दुगु ?

माकःनं 'सायद जिगु ह्या तुति दःसांनं गुगु

★ जा० पा० प० भा० पृ० ६५ ।

प्रज्ञाद्वारा विचायाना छये दयेकेगु खः, उगु प्रज्ञा जिके मद्दु' धका चिन्तना याना, थ्वीका बीगु मतीतया थथे धाल-

मनुस्सस्सेव मे सीसं, हत्थपादा च सिङ्गिल ।

याहु सेट्ठा मनुस्सेसु, सा मे पञ्जा न विज्जति ॥★

अर्थात्,

हे सिङ्गिल ! जिगु छयों मनूतयेथें हे खः, ह्ला तुतिनं मनूतये थेंहे खः, अथेजूसां गुगु प्रज्ञा मनूतयेके दइबले श्रेष्ठ जुया च्वनी उगु प्रज्ञा जिके मद्दु ।

अले सिङ्गिलं 'प्रज्ञा मद्दुम्हं छं गुकथं गृहस्थोपिसं यायेमाःगु ज्या सिद्ध याये फइ' धका निन्दा यासे थथे धाल-

अनवट्टित चित्तस्स, लहुचित्तस्स दूब्बिनो ।

निच्चं अद्धुवसीलस्स, सुखभावो न विज्जति ॥

सो करस्सु आनुभावं, वीतिवत्तस्सु सीलियं ।

सीतवात परित्ताणं, करस्सु कुटिकं कपी'ति ॥♣

अर्थात्,

हे माकः ! अस्थीरगु चित्त जुया च्वंहासित,

★♣ जा० पा० प० भा० पृ० ६५; धम्म० अ० क० पा० दु०
भा० पृ० १६१ ।

चंचलगु चित्त जुया च्वंहसित, न्ह्याबलें अध्रुव शील
जुया च्वंहसित, मित्र द्रोही जुया च्वंहसित सुख धयागु
दइमखु ।

दुष्ट माकः ! छं महानुभाव दइगुथात या, विनाश
जुइगुयात अतिक्रमणयाना व्छ । ख्वाउंगु पनीगु कारण
जुयाच्वंगु कुटि दयेकि ।

माकःनं 'श्व कंगःनं जित अस्थिरचित्तह्य, चंचल
चित्तह्य, मित्रद्रोही, अध्रुवशील दुह्य धाल, आः श्व
कंगःयात मित्रद्रोही भाव क्यना बी' धका मतीतया
कंगःयागु छ्च्ये विध्वंशयाना छ्चालबछ्चाल याना
बिल । अले कंगः ब्वया बिस्युंवन ।

भगवानं थुगु धर्मदेशना हया जातक मिलेयाना
बिज्यात । उगु बखते माकः जुया च्वंह्य आःयाम्ह
कुटिदूसक सद्धिविहारिक भिक्षु खः, सिङ्गिल कंगः जक
महाकाश्यप स्थविर जुया च्वेच्वन । जातक मिलेयाना
बिज्याये धुंका-- 'भिक्षुपि ! आ जक मखु न्ह्यापानं
ओवाद ब्यूगु क्षणे हे तंम्वेका कृटि स्यंका बिल, जिह्य
पुत्र काश्यपयात थुजाह्य मूर्खनाप च्वनेगु सट्टा याकचा
च्वनेगु हे श्रेष्ठ धका धया बिज्यासे शास्तां थुगु गाथा
आज्ञा जुया बिज्यात--

चरञ्चे नाधिगच्छेय्य, सेय्यं सदिसमत्तनो ।

एक चरियं दलहं कथिरा, नत्थि बाले सहायता ॥ ३

अर्थात्,

फतिं फतले थः स्वया उत्तमपिनिगु सतसंगत यायेगु अथवा थः समानपिनापं सतसंगत यायेगु, थुजापिं मद्रु धका मूर्खं तयेगु संगत यायेगु स्वया दृढता-पूर्वकं याकचा विचरण यायेगु हे उत्तम ।

अथवा शील, समाधि, प्रज्ञा गुणे थः स्वयानं अवि-
कह्य वा समानह्य नाप संगत याय्मा । कारण थः स्वया-
नं उत्तमह्य नाप संगत यात धाःसा थःगु शील, समाधि,
प्रज्ञा बृढि जुइ । थः समानम्ह नाप संगत यात धाःसा
थःगु शील आदि परिहानि जुइ मखु । तर मूर्खपिं नाप
संगत यात धाःसा थःगु शीलादि परिहानि जुइ । यदि
मूर्खयात 'थ्वं जिगु आधारकया शीलादि वृढियाइ' धका
करुणा तथा संग्रह याये फुसाला बेश हे जुल । तर
अथेनं मजिल धाःसा उह्य मूर्खनाप चवनेगु सट्टा फुक्क
इरियापथेनं* याकचा विचरण यायेगु हे उत्तम ।
कारण मूर्खं याके- चूलशील, मज्झिमशील, महाशील,
दस कथावत्थु, फिंस्वंगू धुतंग गुण, विपस्सना गुण,

३ धम्म० प० बालवर्ग (६१) ।

* इरियापथ प्यंगू दु-फेतुइगु, दनेगु, जुइगु, व गोतुला चवनेगु

प्यंगू मार्ग, प्यंगू फल, स्वंगू विद्या, खुगू अभिञ्जा-
थुजागु सहायता गुण छुंनं दइमखु । थुकथं भगवान
बुद्धं थुगु धर्मदेशना कना बिज्याय् धुंका आगन्तुक
भिक्षु श्रोतापत्ति फले प्रतिस्थित जुल, मेमेपिनं आपालं
श्रोतापन्न जुल । देसना महाजनपिन्तनं सार्थक जूगु
जुल ।★

मूर्खया संगतं सुन्दरी परिव्राजिकाया प्राण वन

छगू समये भगवान बुद्ध श्रावस्ती जेतवन
विहारे विहारयाना बिज्याना चवन । उगु समये भिक्षु
संघ सहित भगवानयात मनूतयेसं आपालं आदर
सम्मान याना चवन । उगु बखते मेपि मतयापि तैथिक
तयेसं बुद्धयात जूगु लाभ सत्कार खना सहयाये मफया
इमिगु हे सेवायाना चवंह्य सुन्दरी परिव्राजिकायात
धालः- “क्यहे मय्जु ! जिपिं दाजुकिजापिन्त छुं
उपकार याये फुला ?”

★ धम्म० प० अ० क० पा० दु० भा० पृ० १६१ महाकस्स-
पत्थेरसद्धिविहारिकवत्थु ।

“दाजु ! जिं छु यायेमाल ? जिं छु याये फइ ? बन्धुपिनि हितया लगि थःगु प्राण तकं बी फु ।”

“कयहें मय्जु ! अथेज्जा छ जेतवने हुं ।”

सुन्दरी परिव्राजिका जेतवने वनेगु यात । वयात तथिक तयेसं, सुं गुम्हसिनं ‘छ गन वना वयागु’ धका न्यनीबले ‘भगवान बुद्धयागु गन्धकुटी नापं चवना वयागु’ धा धका तकं स्यना छ्वःगु जुया चवन । ॐ वं इमिसं स्यना व्छःथे धाइगु जुया चवन ।

लिपा सुन्दरी परिव्राजिकायात तथिक तयेसं स्याके बिल । एकान्ते स्याना जेतवनया लिकक छगू गाले वयागु शरीर सुच्चुका बिल । अले इमिसं प्रसेन-जित जुजुयाथाय् वना सुन्दरी परिव्राजिका मद्दु धका खबर बिया, जेतवने वना मालाः स्वया उगु गालं सुन्दरीया शरीर लिकया नगरे जात्रा याना बुद्ध प्रमुख भिक्षुसंघपिंगु बेइजत याना बिल । परन्तु ताःकाल मद्दुवं हे (न्हेन्हु लिपा) इमिगु कुचक्र पत्ता लगेजुल ।*

थुकथं मूर्ख, दुष्ट तथिक तयेगु खँ न्यना इमिसं धाःथे याःगुलि सुन्दरी परिव्राजिका बिपवांके मृत्युया

ॐ बु० का० रा० पृ० १७५ ।

★ उदा० पृ० ६६ ।

शिकार जूवन । उकिं भगवानं धया बिज्यागु-

“अविनीत पुरुषपि मेपिसं धाःगु खं न्यना
ब्वां वनी ।” ६६

मूर्खं तयेगु संगतं चिञ्चमाणविका अवीचि नर्के पतन जुल

छगू समय भगवान जेतवन महाविहारे विहार
याना बिज्याना चवन । अबले भगवान बुद्धयात जूगु
लाभ सत्कार खना आपालं तैथिकतय् नुगः मुया चवन ।
बुद्धयात जनताया पाखें विश्वास घटेयाना बीगु व बुद्ध-
यागु यशकीर्ति हानि यायेगु ज्याय् इपि न्ह्यावलें
प्रयत्नशील तथा चिन्तनशील जुया उपाय माला
चवनीगु । छन्हु इमिसं छगू उपाय ल्कीकल । व खः-
'चिञ्चमाणविकायात बुद्धयाथाय् छोया बुद्धयात माया
जाःले तक्क्यंकेगु । यदि अथे याये मफुसा चिञ्चमाण-
विकायागु कारणं बुद्धयात बेइजत यायेगु ।' अले इमिसं
इमि सेविका जुया च्वंम्ह चिञ्चमाणविकायात खं
न्यंकल ।

६६ उदा० पृ० ७० ।

चिञ्चमाणविका देव अप्सरा समानं अत्यन्त
 बाँलाह्य, रूप यौवनं सम्पन्नह्य तथा स्त्री माया जाल
 क्यनेगुली अत्यन्त चतुर जुया च्वंह्य मिसा खः । तथा-
 गतथात स्त्री जाःले तक्कंकेत वं यक्क प्रयत्न थात तर
 व फुकं विफल जुल । लिपा चिञ्चमाणविकां छग् जाल
 ग्वल । न्हि न्हि सन्ध्याई जुइवं श्रृङ्गार-पतार याना,
 विहारं सकलें उपासकोपासिकापि लिहां वइगु बखते
 चिञ्चमाणविका जेतवन पाखे सोया वनीगु जुल ।
 अले जेतवनया लुखाय् थ्यनेवं मेगु हे लँपुं वना
 जेतवनया लिक्कसं च्वंगु तैथिकतयेगु आश्रमे छंवनीगु
 जुया च्वन । कन्हे खुन्हु सुथ न्हापां दना, विहारे सुं
 मवनिबलेहे न्हापालाक वना विहारया लुखाय् च्वना
 मेपिसं तापाकंनिसें खने दयेक गांगि न्यया सपः हिना
 छ्योले सँ पित्तुपिया भाता भातां लिहाँ वया च्वनीगु ।
 अले विहारे वःपिं उपासकोपासिकापि नाप लात कि
 लज्जा चाह्यथें च्वंक विस्तारं वया च्वनी । थुगु हे रूपं
 लाँ लाँ बिते जुया वन । सुँ उपासकोपासिकापिसं 'गन
 वना वयागु ?' धका न्यनकि 'जि चान्हे श्रमण गौतम
 नाप याकचा गन्धकुटी च्वना वयागु' धका लिसः वीगु
 जुया च्वन ।

लिपा वं थः गर्भवती जूगु थें चवंक प्वाथै
 भ्वाथः ग्वारा ततं प्वा तगो याना जुल । उलिजक
 मखु, न्हेला च्याला दसेलि गर्भिनी स्त्री पिके छु छु
 लक्षण खने दइगु खः, अथेहे चवंक नक्कलयाना जुया
 चवन । क्रमशः फिला दया वसेलि सियाह्य कतांमरि
 छह्य दयेकेबिया प्वाथे तथा चिना भचाहे सोके मफयेक
 प्वाथे लायागु रंगं चवया गर्भ परिपक्व जूह्यथें चवंक,
 ह्याउंगु वस्त्रं पुना जेतवन विहारे वन । वना धर्मोपदेश
 याना चवंह्य तथागतया न्ह्योने दना धाल— “भो महा-
 श्रमण ! छपिनि धाःसा महान् जन परिषद्विन्त धर्म
 देशना याना चवन । छपिनिगु मधुर स्वर न्यन्यं हे
 न्यनेमगा; छपिनिगु म्हुतुयागु सुगन्ध, वा यागु तेज,
 शरोरयागु रश्मि पिहाँ वया शोभायमान जुया चवन;
 सोस्वं हे सोयेमगा, परिषद्विनि मन आनन्द जुइक
 धर्मोपदेश याना बिज्याना चवन । तर जि छपिनिगु
 कारणं गर्भिणी जुया थुगु अवस्थाय् थ्यने धुंकल; न
 छपिसं प्रसूति—गृहया प्रबन्ध याना बिज्यात, न त घ्यः
 चिकं आदिया । यदि थःह्यं याये मछाःसा दायक
 दायिकारिं आपालं दया चवंगु हे दु । कोशल राजा
 यात जूसां, अनाथपिण्डक महाजनयात जूसां, मल्लिका

महारानीयात जूसां, विशाखा महाउपासिकायात जूसां छगू वचन अढेयात धाःसा थःह्य गुरुया स्त्री, पुत्रपुत्री-पिन्त इमिसं बिचा मयाइला ? छपिं केवल अभिरमण (मनमोज) जक यायेसः, गर्भया पालन याये मसः ।”

थुगु रूपं आकाशे च्वंह्य चन्द्रमायात मलिन याये धका मलमूत्रं छ्वाकेगुथें, परिषद्दया बिचे तथागतया प्रति चिञ्चमाणविकां असत्य वचन ह्लाना च्वन । उगु बखते तथागतं धर्मोपदेश यायेगु दिना— “क्यहे मय्जु ! छं धाःगु खँ सत्य-असत्य छं व जि हे जक स्यु” धका धया बिज्यात । तथागतयागु थुगु वचन न्यना अज्ञ पृथक्जनपिनि मने खेला बैला मचे जुल । तर तथागतया प्रति चिञ्चमाणविकां याःगु असत्य-आरोप ताःकाल तक च्यने मफुन । उघरिमे शक्र देवेन्द्रयागु पाण्डुकम्बल शीलासन क्वाना वल । इन्द्रं कारण विचायाना सोबले तथागतया न्ह्योने चिञ्चमाणविकां मिथ्या वचन प्रयोग याना च्वंगु सीका तुरुन्त देवपुत्रपिं प्यह्य छ्वाया हल । प्यह्य देवपुत्रपिसं चिचीधिकपिं छुंत जुया चिञ्चमाणविकाया प्वाथे कतांमरि चिनातःगु पुतु चानाबिल । सकल परिषद्दया न्ह्योने ब्याक्क कुचक्र उला क्यनेथें, कतांमरि कुतुंवया चिञ्चमाणविकाया

तुती लाना घाः जुल । म्नुतयेसं वयात दाय्फको दाया
 विहारं पितना छ्वल । विहारं पिने वये धुंका पृथ्वी
 तज्याना अवीचि महानरके पतन जुल । ॐ चिञ्च-
 माणविका पृथ्वीले स्वतुना वंगु खँ भिक्षुपिनि चर्चा
 जुइवं भगवान बुद्धं महापदुम जातकया खँ कना
 बिज्यासे चिञ्चमाणविकायागु पूर्व कुकर्मनं प्रकाश
 याना बिज्यागु जुल । (महापदुम जातकया संक्षिप्त
 खँ श्वयां क्वसं च्वंगु पत्तिइ उल्लेख जुइ) । थुकथं
 मूर्ख तयेगु खँ न्यना वा मूर्ख तैथिक तयेगु संगत याना,
 इमिसं धाधाःथे याःगुलि चिञ्चमाणविकां अवीचि
 नरकयागु दुःख भोग याः वनेमाल । अतः मूर्खतयेगु संगत
 यायेगु थःत हे विनाश यायेगु कारण जूवनी ।

Dhamma.Digital

**मूर्खम्ह जुजुं कलाःयागु खँ न्यना
 काय्म्ह सित भीरं क्वफाके बिल**

पूर्व समये वाराणसी ब्रह्मदत्त जुजुं राज्य
 याना च्वंगु बखते बोधिसत्व जुजुया पटरानीया कोखे
 जन्म जुया बिज्यात । वयागु खा नकतिनि ह्वःगु

ॐ म० ज० पा० पृ० १०५; धम्म० प० (हिन्दी) पृ० १२७ ।

पलिस्वांथें अति शोभायमान जुया चवन । उकिं बोधिसत्त्वयात पद्मकुमार धका नां तल । पद्मकुमार ल्याय्ह जुइवं माँह्य परलोक जुल । जुजुं मेह्य पट-रानी हया पद्मकुमार यात उपराजा याना तल ।

छक उगु देशया छगू प्रदेशे विद्रोह जूगुलिं जुजु अन वनेत तयार जुल । तर महारानीं 'जि नं वये' धका प्रार्थना यात । जुजुं युद्ध-भूमियागु भय क्यना- 'अनतक जि लिहाँ वइमखु अनतक छ निश्चिन्त जुया थन हे चवना चवं, जि पद्मकुमारयात अलसी मचासे छंगु सेवा या धका वचन बिया थके'— थुकथं आश्वासन बिया जुजु उगु प्रदेशे वन ।

जुजु अन वना शत्रु तयेत ख्याना, जनपदयात सन्तुष्टयाना लिहाँ वया नगरया पिने विश्राम याना चवन । बोधिसत्त्वं थुगु खबर सिया नगर छगुलिं अलंकृत याके बिया महारानीयागु अन्तःपुरे याकःचा वन । महारानी वयागु रूप खना मोहित जुल । बोधि-सत्त्वं वयात नमस्कार याना न्यन—

“माँ ! जि छपिन्त छु सेवा याये माल ?”

“जित 'माँ' धका सःता चवन” धया वं बोधि-सत्त्वयात ह्या ज्वना धाल— “सासाय् गोतुले बा ।”

“छु यायेगु ?”

“गन तक जुजु मवइ अन तक छीपिं निह्यं
रमण घाना चवने ।”

“मां ! छ जिह्य ‘मां’ खः, स्वामी खः । जि
मेपिनि मिसातयेत हे गुबलें इन्द्रिय चञ्चलयाना तकं
मस्वया । जि छपिं नापं थुजागु निकृष्ण-कर्म गथे
यायेगु ?”

वं निकः स्वकःतक धालनं बोधिसत्त्वं खँ मन्यं-
सैलि वं धाल- “जिगु खँ न्यने मखुला ?”

“खः, न्यने मखु ।”

“अथे जूसा जुजुयात धया छंगु छघों त्वाह्लाका
बी ।”

“छपिनि गथे मती लूगु खः अथे हे याना
बिज्याहुं” धया वयात लज्जितयाना बोधिसत्त्व लिहां
वन ।

अले महारानीं न हे मनःसे, भ्वाथःगु गूगु
वसतं पुना, थःगु ख्वाले थह्यंतुं के के पुया कचि घाः
याना, शरीरे सास्ति याना तःगुथें च्वंक पहःयाना दासी-
पिन्त ‘जुजु वइबले जि मफु धाः’ धका खँ स्यना कोठाय्
गोतुला च्वन ।

जुजु वया 'महारानी गो' धका न्यंबले इमिसं
 अथे निवेदन यात । जुजुं महारानी याथाय् वना
 न्यंबले महारानीं "कूमर जिथाय् वया; 'तात ! थथे
 याये मते, जि छंहा मां खः' धाय्क धाय्कं 'जि छहा
 वाहेक मेपिं गुं जुजु मडु, जि छन्त थःगु दरवारे यंका
 छनाप रमणयाये' धका जित सात्तुसाल । जि वयागु
 खं मन्यं धका जित इसाः थिसाः याना दाया वन" धका
 जुजुयात निवेदन यात ।

जुजुं विना विचारं बीष धारीहा सर्पथे छकलं
 क्रुद्ध जुया राजकुमारयात भीरं क्वफाना छ्वेगु आज्ञा
 बिल । राजकुमारं ह्वायं ह्वायं खवया 'जि छुं अपराध
 यानागु मडु' धका निवेदन यात । मन्त्री गणपिसं नं
 जुजुयात गुलिखे सम्फेयात, तर माने मजू । बोधिसत्त्व-
 यात भीरं क्वफाय् धका यंकेवं अन्तःपुरे च्वंपिं फिंखुद्धः
 मिसातयेसं विलाप यात । प्रजागणपिनं विरह सहयाये
 मफया खवल । जुजुं थः अनुयायीतयेत छ्वया पद्म-
 कुमारयात छ्चों क्वे तुति च्वे लाका भीरं क्वफाके
 बिल । तर बोधिसत्त्वयागु मैत्री-भावनाया प्रभावं उगु
 पर्वते च्वंहा देवीं-'महापद्म ग्याये मते' धका आश्वासन
 ब्यु ब्युं निया ह्लातीं नं फया काल । अले थःगु छाती

तया दिव्य-स्पर्श याना ववत यंका पर्वतया ववसं चवंगु नाग-भुवने चवंह्य नागराजाया छचोले तय् यंका बिल । नागराजां बोधिसत्त्वयात थःगु भुवने यंका थःगु सम्पत्ति बच्छि बिया सम्मानयाना तथा तल । बोधिसत्त्व दच्छि तक अन चवने धुंका, लिपा प्रवजित जुयेगु ईच्छा यायेवं नागराजां बोधिसत्त्वयात प्रवजितपिन्त माःगु फुवक ज्वलं बिया मनुष्य लोके तय्हया बिल । बोधि-सत्त्व नं हिमालय पर्वते वना प्रवजित जुया, ध्यान-अभिज्ञा लाभ याना फलमूल नया चवना बिज्यात ।

छन्हु वाराणसी चवंह्य वनचर अन थ्यंकः वल । वं बोधिसत्त्व यात ह्यसीका कुशल वार्ता याना प्रणाम याना वन । वनचरं बोधिसत्त्व प्रवजित जुया चवंगु खँ कँ धनेवं वाराणसीया जुजुं आपालं शैन्यपि व मन्त्री-गण सहित बोधिसत्त्वयात नाप लाः वल । जुजुं बोधिसत्त्वयाके 'अपायसकं तःधंगु; थहाँवयेत मुशिकलगु, असम्भबगु; नरकसमानगु थासे कुतके छ्वयानं गुकथं बचे जुया' धका न्यंबले बोधिसत्त्वं देवता व नागं बचे याना ब्यूगु खँ ब्याकं कन । जुजुं व खँ न्यना अतिकं प्रशन्न जुया थःगु देशेतुं लिहां वया राज्य या धका आग्रह यात । तर बोधिसत्त्वं स्वीकार मया । जुजुया

तसकं नुगः मछिका लिहाँ वन । वना पटरानीयात
बोधिसत्त्वयात क्वफागु भीरं क्वफाना छ्वत । जुजु नं
धर्मानुसार राज्य याना परलोक जुल ।

भगवान बुद्धं थुगु महापद्म जातकयागु खँ
कना बिज्यासे जातक मिले याना बिज्यात— उगु समय
पटरानी जुया च्वंह्य चिञ्चमाणविका खः, जुजु देवदत्त
खः, नाग आनन्द भिक्षु खः, सारीपुत्र देवता अले पद्म-
कुमार जि हे खः धका आज्ञा जुया बिज्यात ।★ अतः
विना विचारं क्रोधी जुया ज्या याइपिं मूर्खपिन्त अथेहे
हानि जुइ, गथे मूर्खंह्य जुजुयात जूगु खः । थ्व जातकं
फ़ीसं थ्व नं थुइका काये बहः जू कि माँ बौपिं मूर्ख
जुलकि काय् म्हाय्पिनि गुलि दुःख कष्टं जीवन हने
माली? थुगु जातके यदि बोधिसत्त्वया शील, गुण, मैत्री
आदिया बल मदुगु जूसा मूर्खंह्य बौया कारणं प्राण
वनीगु खः । थजागु हे खँ सोमनस्स जातके नं उल्लेख
याना तःगु दु । सोमनस्स जातके छ्ह्य दुष्ट तपस्वीया
खँ न्यना मूर्खंह्य पंचाल नरेशं थः काय् बोधिसत्त्वयात
स्थायेत प्रयत्न याःगु खः ।✽ हानं बन्धनमोक्ख

★ जा० च० भा० पृ० ४७२ ।

✽ स्वयादिसँ जा० पञ्च० भा० पृ० ३१, सोमनस्स जातक ।

जातकेनं थथे उल्लेख यांना तःगु दु-

अबद्धा तत्थ बज्जन्ति, यत्थ बाला पभासरे ।

बद्धा पि तत्थ मुच्चन्ति, यत्थ धीरा पभासरे ॥★

अर्थात्

गन मूर्खं तयेसं नँ वाइ, अन बन्धन मदुहानं
बन्धने लाइ । गन पण्डितपिसं नँ वाइ, अन बन्धने
लाना च्वंहानं मुक्त जुइ । अतः मूर्खं नाप च्वनेगुली
आपालं भय दु ।

मूर्खंम्ह जुजुं ईर्ष्याया कारणं थःम्ह
मंगल किसियात भीरं क्वफाय्गु
प्रयत्न यात

पूर्व समये मगध देशे राजगृह नगरे मगध
नरेशं राज्य यांना च्वंगु बखते बोधिसत्त्व किसिया योनी
उत्पन्न जुल । किसियागु शरीर एक दम श्वेत (तुयुगु)
वर्णं तथा अत्यन्त शोभा दुगु खना जुजुं 'श्व लक्षणं
युक्तह्य खः' धका बोधिसत्त्वयात 'मंगल-किसि' धका
सम्मत यात ।

★ जा० पा० प० भा० पृ० २७, बन्धनमोक्ख जातकं ।

छन्हु उत्सवया दिने नगर छगुलिं देवनगरथें चवंक बाँलाके बिया, ब्याक्क अलंकारं अलंकृतह्य मंगल किसिया म्हे चवना, तधंगु राजकीय सम्मान पूर्वक मगध नरेश नगर परिक्रमा या वल । नागरिकपिसं किसिया बाँलागु रूप लक्षण खना मंगल—किसिया प्रशंसा यात—
 “अहो ! गजागु रूप ! अहो ! गजागु चाल ! अहो ! गजागु ढंग ! अहो ! गजागु लक्षण ! थुजाह्य सर्वश्रेष्ठ किसि चक्रवर्ती जुजुयान योग्य जू !”

थुगु रूपं खँको खँकोसिनं मंगल—किसिया प्रशंसा याःगु खना जुजुया किसि खना ईर्ष्या जुल । वं विचाः यात— ‘थौं हे थ्वयात पर्वत्-प्रपातं (भीरं) क्वफाका स्याके बी’ । अले किसिमागःयात सःता न्यन—

“छं किसियात छु स्यना तया ?”

“देव ! बाँलाक हे तालीम याना तयागु खः ।”

“मखु, बाँलाक स्यना तःगु म्दु, बाँमलाक स्यना तल ।”

“देव ! बाँलाक हे स्यना तयागु खः ।”

“यदि बाँलाक स्यना तयागु खःसा छु छं थ्व किसियात वेपुल्ल पर्वतया च्वे यंके फुला ?”

“देव ! फु ।”

“का, अथेसा वा” धया थः किसिह्यं व्वहां वया किसिमागःयात किसि गय्के बिद्या मन्त्रीगण सहित पर्वत पाखे स्वया वन । बोधिसत्त्वं किसिमागः यात म्हे हे तया पर्वतया चवकाय् थ्यंक् वन । जुजुं अन थ्यंका किसिया ख्वा भीर पाखे स्वका किसिमागः यात धाल— “छं धाःगु दु कि, जि थ्वयात बाँलाक स्यना तयागु दु । थ्वयात स्वपा तुतिं जक चुइका थँ ।”

किसिमागः नं किसिया म्हे हे च्वना बोधिसत्त्व-यात स्वपा तुतिं चुया दँ धका इशारा बिल । किसि स्वपा तुतिं चुया दन । अले जुजुं धाल— “न्ह्योने यागु निपा तुतिं जक चुइका थँ ।” बोधिसत्त्वं ल्यूनेयागु तुति निपां ल्ह्वना न्ह्योनेयागु निपा तुतिं जक चुया दना बिल । “ल्यूने च्वंगु तुतिं जक चुइका थँ” धायेव न्ह्योनेच्वंगु तुति निपां ल्ह्वना ल्यूनेयागु तुतिं जक चुया वयन । हानं ‘छपातुतिं जक चुइका थँ’ धायेवं छपा तुतिं जक चुया हे दना बिल । किसि कुतुं मवंगु खना जुजुं धाल— “यदि फुसा थ्वयात आकाशे थना वयँ ।”

अले किसिमागःनं विचाः यात कि ब्याक्क जम्बुद्वीपे थ्व किसिथें सुशिक्षितह्य किसि मेपि म्दु । निसंदेह थ्व जुजुं थुगु प्रपाते व्वफाना स्यायेगु मती

तल । वं किसिया न्हाय्पने धाल- “तात ! थ्व जुजुं
छन्त थुगु प्रपाते क्वफाना स्यायेगु मती तल । छ
थ्व जुजुयात लायक मजू । यदि छंके आकाश-मार्गं
वनेगु बल दुसा, जित छंगु म्हे हे तथा आकाशे ब्वया
वाराणसी नु ।”

पुण्य-ऋद्धि युक्तह्य व किसि उगुहे क्षणे आकाशे
खडा जुल । किसिमागःनं धाल- “महाराज ! थ्व
किसि पुण्य-ऋद्धि युक्तह्य खः । थ्व किसि छर्थे जाःह्य
पुण्य मद्दुह्य मूर्खयात मलो । थ्व पुण्यवानह्य पण्डित
जुजुयात हे जक त्वः । छर्थे जाःह्य अपुण्यवानं थजागु
वाहन प्राप्त जुलनं उकिया गुण ह्यसीके मफया उगु
बाहन तथा व्याक्क सम्पत्तियात नष्ट याइ ।” थुलि
धया किसिम्हेच्चंह्य किसिमागःनं थुगु गाथा धाल-

यसं लद्धान दुम्मेधो अनत्थं चरति अत्तनो ।
अत्तनो च परेसं च हिंसाय पटिपज्जति ॥

अर्थात्

मूर्खयात सम्पत्ति प्राप्त जुल धाःसा वं थःगु
हानि याइ । वं थःत व मेपिन्त हिंसा याइ अर्थात्
हानि याइ ।

थुकथं जुजुयात धर्मोपदेश बिया आकाशे ब्वया वाराणसी वना वाराणसो नरेशया राजप्रांगने आकाशे हे दिना च्वन । अले ब्याक्क नगरवासीपिनि हल्ला जुल— को जुजुयाथाय् आकाशं छह्य तुयुह्य श्रेष्ठह्य किसि वया राजांगने दिना च्वन । जुजुयातनं तुरुन्त खबर बिल । जुजुं पिहां वया धाल— “यदि जिगु उपयोगया निंति वयागु खःसा, जमीने क्वहां वा । बोधिसत्त्व जमीने क्वहां वल । किसिमागःनं किसिम्हं क्वहाँ वया, जुजुयात प्रणाम यात । जुजुं न्यन— “तात! गनं वयागु ?” “राजगृहं” धया ब्याक्क खँ कन ।

जुजुं धाल— ‘तात ! थन वया छं भिगु यात ।’ अले प्रसन्न जुया नगरे छायापिके बिया बोधिसत्त्वयात मङ्गल—किसि धका घोषणा यात । ब्याक्क नगरयात स्वंगू भाग याना छगू भाग बोधिसत्त्वयात छगू भाग किसिमागःयात बिया छगू भाग थःम्हं कया बोधिसत्त्व यात तधंगु सम्मानयाना तथा तल ।

बोधिसत्त्व वसाँ निसैं सारा जम्बूद्वीपया राज्य जुजुयात प्राप्त जुल । व जम्बूद्वीपया जुजु जुया दानादि पुण्यकर्म याना कर्मानुसार परलोक जुल ।

भगवान् बुद्धं थुगु धर्मं देशना कना जातक

मिलेयाना बिज्यात । उगु समय मगध नरेश देवदत्त खः । बाराणसी नरेश सारिपुत्र खः । हथवान (किसि-मागः) आनन्द खः । अले मंगल किसि जि हे खः ।★ जातकया सारांश थ्व हे खः कि मूर्ख थःत प्राप्त जूगु सम्पत्ति विपत्ति याइ । उकियात बाँलाक सदुपयोग याइ मखु । अतः मूर्खयाके दुगु धनया सुप्रयोजन मडु ।

मूर्खम्ह कोः छम्हसिया कारणं ब्याक्क कोः तयेत दुःख जुल

पूर्व समये वाराणसी ब्रह्मदत्त जुजुं राज्य याना चवंगु बखते बोधिसत्त्व कोःयागु योनी जन्म जुल ।

छन्हु जुजुया पुरोहित नगरं पिने नदी स्नान याना सुगन्धं बुला, माला क्वखाया, सुन्दर वस्त्र धारण याना नगरे प्रवेश जुल । नगर द्वारया तोरणे निम्ह कोःत चवना चवंगु जुया चवन । उकिमध्ये छम्हसिनं मेम्हसित धाल-

“मित्र ! जि थ्व ब्राह्मणया छर्चौले लाक्क खि फाना बो ।”

★ जा० द्वि० भा० पृ० ७४ दुम्मेव जातक ।

“मित्र ! थ्व बाँलागु ज्या मखु । थ्व ब्राह्मण
ऐश्वर्यशालीह्य खः । थ्वया तँ पिहां वल धाःसा फुक्क
कोः तयेत नष्ट याना बीफु ।”

“मित्र ! जि अथे मयायेकं च्वनेहे मफु ।”

“अथेजूसा सिइका छं” धया मेह्य कोः ब्वया
वन ।

जब ब्राह्मण तोरणया क्वे थ्यंकःवल, अले व
कोःनं ब्राह्मणयागु छर्चोले लाक खि फाना हल । ब्राह्मण
क्रुद्ध जुया कोःया प्रति वंर भाव तया वन ।

उगु बखते अन वा चुइम्ह छम्ह दासीया वा
पाना लुखाय् फेतुना वा पिवा च्वना च्वंगु जुल । वया
फेतुना च्वच्वं न्ह्यः वल । वया न्ह्यः वयेका च्वंगु खना
तताःहाकगु सँ दुम्ह च्यांग्रा छम्ह वया वा नः वल ।
लिपा वया न्ह्यलं चाय्का च्यांग्रा ख्याना छ्वत ।

तर च्यांग्रां दासीया न्ह्यः वयेका च्वंगु ताक
स्वया स्वया हानं हानं वा नः वल । अले दासीं विचा-
यातकि— थुगु हे रूपं थ्वं नःवलकि जिगु यक्व हानी
जुइ । आः जि थुजागु उपाय याये माल गुकिं कि थ्व
हानं थन मवेब्यु ।

थुलि मतीतया दासी च्थाना च्वंगु मिलापु

ज्वना न्ह्यःवपह याना चवन । च्यांघ्रां वा नःवयेवं
 वाथाक्क दनाखतं च्यांघ्रायात मिलापुं दाया बिल ।
 च्यांघ्राया सँ च्यात । तताःहाकगु सँ दुम्ह जुया म्ह
 नापं च्यात । च्यांघ्रा उखें थुखें ब्वां जुल । लिपा
 जुजुया हस्तिशालाय् (किसिगले) तृण-कुटी (घाँयँ
 तयातःगु कोठाय्) वना घाँसे बुत्तु, बुल । तर मि
 मसी ऊन घाँयँ नापं मिं नल । गुकिया कारणं तृण-कुटी
 व हस्तिशाला मिं नल । अले अन च्वाँपिं किसि तयेत
 तसकं मिं पुत । जुजुं थुगु खबर सिया तुरुन्त मि स्याके
 बिया, किसिया वैद्य सःताहया किसि तयेत क्यने हल ।
 तर वैद्य वासः याये मफु धका ब्रिन्ति यात । अले जुजुं
 पुरोहित सःता न्यन- “आचार्य ! किसिया वैद्यं किसि-
 तयेत वासः याये मफुत । छं छुं उपाय स्यूला ?”

पुरोहितयात छगू मौका बल । वं कोः तयेत
 बदला कायेगु मतीतया धाल- “स्यु महाराज !”

“अथेजूसा छु चीजया आवश्यकता दु ?”

“महाराज कोःयागु डाः ।”

उघरिमे (तुरुन्त) जुजुं आज्ञा बिल- “अथे
 जूसा कोःतयेत स्थाना डाः कया हति ।”

राजपुरुषपिसं खँको खँको कोः तयेत अनेक

उपाय याना स्यायेगु यात । कोः तय् निति महान्
विपत्ति वल ।

उगु बखते बोधिसत्त्व चेद्वः (८०,०००) कोः
परिवारनाप महाश्मशान बने च्वना च्वंगु जुल । छह्य
कोःनं बोधिसत्त्वयात कोः तयेत वःगु विपत्तिया समा-
चार कं वन । बोधिसत्त्वं विचाःयात- 'जि विना जिमि
परिवारपिन्त सुरक्षा याइपिं मेपिं सुं मद्दु । उकिं जि
इमिगु दुःख मदयेका बी माल ।'

थुलि मती तथा बोधिसत्त्व फ़िगू पारमिता
गुण धर्म लुमंका, मैत्री-पारमितायात न्ह्योने तथा छगू
हे वेगं ब्वया वना जुजुया दरवारे जुजुया न्ह्योने हे
ज्वन । वयात छह्य राजपुरुषं ज्वनेत सन, तर जुजुं
शरण वःहसित ज्वने मते धका रोके यात । पलख
विश्राम याये धुंका मैत्री-पारमिता लुमंका बोधिसत्त्वं
जुजुयात थथे धाल- "महाराज ! जुजु धयापिसं छकलं
उत्ते जित जुया काचाक्क छुं ज्या याये मज्यू । गुलिनं
ज्या याये माःगु खः, विवेक विचार पूर्वक यायेमा ।
गुगु यानां जीगु ज्या खः, अजागु हे कार्य जक यायेमा ।
यदि जुजु धयाम्हसिनं छुं फल मद्दुगु ज्या यात धाःसा,
व (ज्या) जनताया निति मरण जुइफु, महान भयया

कारण जुइफु । पुरोहितं शत्रुताया कारणं मखुगु खँ
लहात । कोःतये डाः धैगु हे दइमखु ।”

थव खँ न्यना जुजु प्रशन्न जुल । वं बोधिसत्त्व-
यात लुँ यागु पिढा (फेतुइगु खःचा) बिल । पीढाय्
चवनेवं वयागु तुती चिकनं बुइकाबिल । लुँ यागु भ्वी
तया राज भोजन बिल । लः त्वंकल । भोजन याये
सिधयेका बोधिसत्त्व सुख पूर्वकं चवनेवं जुजुं न्यन-

“पण्डित, छं धाल कि कोःतय् डाः दइमखु ।
इमि छाया् डाः दइमखु ?”

बोधिसत्त्वं थुगु थुगु कारणं डाः दइमखु धका
निम्न गाथा न्यंकल-

निच्चं उब्बिग्गहदया सब्बलोक विहेसका ।

तस्मा तेसं वसा नत्थि काकानस्माकजातिनं ॥

अर्थात्

हृदय न्ह्याबलें उद्विग्न जुया चवनी । फुक्क
संसारयात दुःख कष्ट ब्रिया चवनी । अथेया कारणे,
महाराज ! जिमि कोः जाति पिनि डाः दइमखु ।

अथवा

हे महाराज ! कोः धयाह्य न्ह्याबलें उद्विग्न
चित्तह्य जुया चवनी, भयभीत जुया विचरण याना

चवनी । फुक्क संसारयात कष्ट बी- क्षत्रिय आदियात नं, स्त्री-पुरुषयात नं, मचातयेत नं- फुकसितं तकलीफ बीगु जुया चवन । उकिं थ्व निगू कारणं जिमिगु जातियापिनि डाः दइमखु । न्हापानं मद्दु । लिपा नं दइमखु ।

थुगु रूपं बोधिसत्त्वं थ्व खँ स्पष्ट याना जुजुयात उपदेश बिल- महाराज ! जुजुं विना सोच विचारं छुं नं ज्या याये मज्जू ।

जुजु प्रशन्न जुया बोधिसत्त्वयात राज्य तकं लःल्लाना बिल । बोधिसत्त्वं राज्य जुजुयातनतुं लित बिया, जुजुयात पंचशीले तथा, फुक्क प्राणीपिन्त अभय दान पवन । जुजुं फुकसितं अभय वर बिल हानं कोः- तयेत न्हिथं भोजन दान याके बिल । बोधिसत्त्वयात न्हिथं राज भोजन प्राप्त जुल ।

शास्तां थुगु धर्म देशनाया अन्ते जातक मिले याना बिज्यात । उगु समये वाराणसीया जुजु आनन्द खः । कोःतये जुजुला जिहे खः ।★

थुगु रूपं मूर्खह्य छम्ह कोःया कारणं ब्याक्क कोःतयेत महान विपत्ति जूगु खः तर पण्डितह्य कोःया कारणं उगु विपत्तिया अन्त जुल । वस्तुत मूर्ख तयेगु

कारणं आपालं प्राणीपिन्त ततःधंगु भय, दुःख वइगु
जुया च्वन । भगवान बुद्धं अंगुत्तर निकाये थथे आज्ञा
जुया बिज्यागु दु-

“यानि कानिचि, भिक्खवे, भयानि उप्पज्जन्ति
सब्बानि तानि बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो । ये
केचि उपदवा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति,
नो पण्डिततो । ये केचि उपसग्गा उप्पज्जन्ति सब्बे ते
बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो ।” ३

अर्थात्

“भिक्षुपि ! गुलिनं भय उत्पन्न जुइगु खः, व
फुकं मूर्खया पाखें हे उत्पन्न जुइ, पण्डितया पाखें
मखु । गुलिनं उपसर्ग (मानसिक दुःख) उत्पन्न जुइगु
खः, व फुकं मूर्खया पाखें हे जुइ, पण्डितया पाखें मखु ।
गुलिनं उपद्रव उत्पन्न जुइगु खः, व फुकं मूर्खया पाखें हे
उत्पन्न जुइ, पण्डितया पाखें मखु ।”

अतः मूर्खया संगत यायेगुली आपालं भय व
दुःख दु ।

मूर्खम्ह सार्थवाहया कारणं न्यासःम्ह व्यापारीतये प्राण वन

पूर्व समये काशी देशे बनारस नगरे ब्रह्मदत्त जुजुं राज्य याना चवन । उगु बखते बोधिसत्त्व छह्म व्यापारी (सत्थवाह) या कुले जन्म जुल । क्रमशः ल्यायेम्ह जुसेलि न्यासःगू गाढाय् मालसामान तथा गुबलें पूर्व देशं अपरान्त देशे, गुबलें अपरान्तदेशं पूर्वदेशे वना व्यापार याः वनीगु जुया चवन ।

अन वाराणसी मेह्म छह्मनं व्यापारीया काय् दु, तर व धाःसा मूर्खह्म तथा ध्वाधःम्ह जुया चवन । छह्म बोधिसत्त्व मूल्यवानगु वस्तु न्यासःगू गाढाय् तथा बनारसं वनेत तयार जुल । अले व मूर्खम्ह बनिजाया नं अथेहे न्यासःगू गाढाय् मालसामान तथा व्यापार याः वनेत तयार जुल । बोधिसत्त्वं बिचा यातकि—‘थ्व मूर्ख जि ल्यु ल्यु वल धाःसा छपु हे लँपुं द्वःछिगू गाढा वनेत लँ ज्याछिनी मखु, मनूतयेत सिं, लः तथा बैल तयेत घायँ—नसा मालेत थाकुइ । उकिं कि वयात न्हापा-लाक छोयेमाल कि त जि वनेमाल ।’

थुलि मती तथा वयात सःता न्यन- “झीपिं
निम्हं नापं वने फइमखु छु न्हापालाक वने लाकि लिपा
वने ?”

मूर्खह्य व्यापारीं (सार्थवाहनं) विचा यात
कि- ‘न्हापालाक वनेबले जित यक्व लाभ दु । मस्यंगु
लं वने दइ, बैलतये सुनानं मनःनिगु निपगु घायँ नयेदइ,
मनूतये तरकारी दयेकेत अछुतगु (सुनानं कताना मका-
निगु) हः दइ, स्वच्छगु निर्मलगु लः प्राप्त जुइ, हानं थः
योगु मूल्यं माल मी दइ ।’ थुकथं बिचायाना वं धाल-
“पासा जि हे न्हापालाक वने ।”

बोधिसत्त्वानं लिपा वनेगुया फाइदा खंकल ।
वं विचा यात-

‘थ्व न्हापालाक वना विषम जुया च्वंगु थासे
सम्म याइ, जि व वंगु लं वने । न्हापालाक वनीपिं
बैलतयेसं छिपेजुया च्वंगु छाःगु घायँ नइ, थुकथं जिम्ह
बैल तयेसं मधुरगु न्हूगु घायँ नइ । हः काताना कया
तःगु थासे, न्हूगु चुलि ह्वइगु हः तरकारी दयेका नयेत
तसकं स्वादिष्ट जुइ । थुमिसं गन लः मद्दुगु खः अन
गाःम्हुया लः थकाइ, उकिं मेपिसं गाःम्हुया दयेका तःगु
बुंगाःचाय् जिमि लः त्वने दइ । अथेहे मालसामानया

मूल्य निर्धारण याये धयागुनं मनू तयेगु ज्यान कायेगु
थें हे थाकु । जि लिपा वना थ्वं निश्चित याना तःगु
मूल्यं सामान मिइ ।' थुलि लाभ खंका धाल-
“सौम्य ! छ न्हापालाक हुं ।”

“ज्यु, सौम्य !” धया व मूर्खम्ह सार्थवाह
गाडा जोते याना नगरं पिहां वल । क्रमशः मनूतयेगु
बस्ति पुला कान्तार (=मरु भूमि) या प्रवेश स्थाने
थ्यंकः वन ।

कान्तार न्यागू प्रकारया दु- १. चोर-कान्तार,
२. व्याल-कान्तार, ३. अमनुष्य-कान्तार, ४. निर्जल
(=निरुदक)-कान्तार, ५. अल्पभक्ष-कान्तार ।

गुगु लेँ खुँ तयेगु दखल दइ, उकियात चोर-
कान्तार धाइ । सिंह, धुँ आदि हिंसक प्राणीपिसं
अकीर्ण जुया च्वंगु लेँ यात व्याल-कान्तार धाइ । अ-
मनुष्यापिगु भय दुगु लेँ यात अमनुष्य-कान्तार धाइ ।
गुगु लेँ ख्वासिलेत, मोल्हुइत, त्वनेत लः दइमखु अजागु
लेँ यात निर्जल-कान्तार धाइ (गथेकि मरुभूमि आदि)
अले नयेत्वनेत लायकगु कंद मूल आदि छुं मदुगु लेँ
(मार्ग) यात अल्पभक्ष-कान्तार धाइ । थ्व न्यागू
कान्तार मध्ये सार्थवाह वने त्यंगु कान्तार निर्जल-

कान्तार तथा अमनुष्य--कान्तार खः । उकिं व सार्थवाहन
गाडाय् ततःगोगु चाघः तयेके बिया उकी लः जायेक
तयेके बिल । अले थः न्यासःम्ह बनिजा पासापि नापं
न्हैगू योजन दुगु कान्तारे प्रवेश जुल ।

क्रमशः इपि कान्तारया बिचे थंका, कान्तारे
चवंम्ह दैत्यं (अमनुष्यं) बिचाःयात कि-यदि जि थुमिगु
लः फुकं वांछोयेके ब्यूसा, लः त्वने मखना दुर्वल जुइगु
कारणं जि थुपि फुकसितं नये फइ । थथे बिचा याना
वं तंसे चवंपि निम्ह ल्याय्हापि बैल तयेत बाँलागु रथे
चित । लहाती धनुष, ढाल आदि हथियार ज्वना, वचुगु,
तुयुगु पले स्वाँया माला क्वखाया, प्याःगु सँ, प्याःगु
वस्त्रं, फिम्ह फिनिम्ह दैत्यत ल्यु ल्यु तथा, छह्हा तःधंहा
जुजु थें चवंक रथे चवना, रथया घःचानं भ्यातनाले
तुला वःगुथें चवंक ना किका लेँ वल । वया सेवक
दैत्यतनं अथेहे भेष वदले याना वया न्ह्योने ल्यूने
चवना, प्याःगु हे वस्त्र प्याःगु हे सँ याना वचुगु,
तुयुगु स्वाँमा क्वखाया, लहाती ह्याउँगु, तुयुगु पले स्वाँ
ज्वना, लः, नाः म्हं तिकि तिकि वयेका, पलेस्वाँया दँ
यागु हाः नया वया चवन ।

दैत्यं व सार्थवाह वःगु खना थःगु रथयात लेँ

सिथे छखे लिचिका-‘गन वने त्यनागु ?’ धका व नाप कुशल वार्ता यात ।

सार्थवाहनं थःगु रथ लिचीका मेगु गाडायत लँ बिया (Side बिया)- ‘जिपि बनारसं वयागु खः’ धया न्यन- “छं गुगु थ्व उत्पल-कुमुद, पद्म-पुण्डरीक (स्वाँ) ल्हातो ज्वना वया च्वन, भ्यातनालं किका, लः तिकि तिकि नंका पलेस्वाँया दँ यागु हा नया वया च्वन; उकिं छु छिपि वयागु लेँ वा वया च्वनला, अन उत्पल आदि दुगु सरोवर दुला ?”

वयागु खँ न्यना दैत्यं थथे धाल- “मित्र ! थ्व छु धया च्वनागु ? न्ह्योने गुगु थ्व वाउँसे च्वंगु बन खनेदया च्वंगु खः, उकिया न्ह्योने च्वंगु ब्याक्क जंगले तसकं वा वया च्वंगु दु । पहाडयागु ह्वाकुं आदि फुकं लखं जाये धुंकल । थाय् थासे पद्म आदि पूर्णगु जलाशय (पुखू) दु ।” हानं न्ह्योने ल्यूने गाडाय् स्वया इशारा याना न्यन-

“थ्व गाडा ज्वना गन वने तेनागु ?”

“फलानागु देशे ।”

“थ्व गाडाय् छु छु माल सामान दु ?”

“थुकी थ्व दु, थुकी थ्व दु ।”

“ल्यूने च्वंगु गाडा ऊयातुसे च्वंथें च्वं उको छु सामान दु ?”

“उकी लः दु ।”

“आः गुगु लः ज्वना वल, व बाँहे लात । तर थनं उखे लः यागु आवश्यकता मदु । उखे यक्व लः दु । चाधः तछ्याना लः वांछोया सुख पूर्वकं हुं ।”

थुकथं खँ लहाना “छिपिं हुं, जिमित लिबात” धया भचा तापाक वना इमिसं खने मदयेवं दैत्यत थःगुहे थासे वन ।

व मूर्खह्य सार्थवाहनं जक थःगु मूर्खताया कारणं दैत्यया खँ न्यना, घः तछ्याका छपासः हे लः मल्यंकुसे फुकं वां छोके बिया गडा न्ह्याके बिल । तर न्ह्योने भ्या भचानं लः मदु । मनूत लः मदुगुलि पीडित जुल । इपिं निभाः मब्यूतले वना च्वन अले सन्ध्याई जुयेवं बैल तयेत फयना गडा छचाखेरं घेरे-यात । बैल तयेत गडाया घःचाले चिना बिल । बैल तयेनं लः त्वने मखन, मनूतयेनं जा थुया नये मखन । थुकथं दुर्वल जुया च्वंपिं मनूत उखें थुखें गोतुला छन । चान्हे जुयेवं दैत्य तयेगु नगरं दैत्यत वया फुकक बैल व मनूतयेत स्याना, ला नया, क्वेँ जक वांछोया थकल । थुगु रूपं मूर्खह्य सार्थवाहया कारणं

न्यासः व्यापारीत व बैल तयेगु प्राण वन, विनाश जुल ।
इमिगु ल्हातुति आदि यागु क्वे उखे थुखे लाना चवन ।
न्यासःगू गाडा जक गथे खः अथे हे ल्यना चवन ।

उह्य मूर्खह्य बनिजा वंगु बाःछि लिपा, बोधि-
सत्त्वनं न्यासःगू गाडा ज्वना नगरं पिहां वल । क्रमशः
कान्तारया प्रवेश—स्थाने थ्यंका चाघले लः यक्व थंके
बिया सकले व्यापारीत मुंका बोधिसत्त्वं धाल— “जिके
मन्यंकं छपासः लः हे नं प्रयोग याये मते । जंगले
विषालु—वृक्ष नं दयेफु । छुं अजागु हः, फलफूल,
गुगुकि न्हापा मनयानिगु खः, व जिके मन्यंकं सुनानं
नये मते ।”

थुकथं मनूतयेत सुचं बिया न्यासःगू गाडा लिसे
कान्तार मार्गे प्रवेश जुल ।

उगु कान्तारे बिचे थ्यंका, व दैत्य न्हापाथेतुं
याना बोधिसत्त्व वया च्वंगु ले थ्यंक वल । बोधिसत्त्वं
वयात खनेसाथं हे ह्यसीका काल— “थुगु मरुभूमिइ लः
मदु । थुकिया नां हे निर्जल—कान्तार खः । थ्व मनूयाके
ग्याः पह मदु । थ्वया मिखा ह्याउंसे च्वं । थ्वया किचः
नं खने मदु । निस्सन्देह थ्वं न्ह्योने वंह्य मूर्ख बनिजा-
यात फुक्क लः वांछोके बिया, इमित पीडित याना, इपि

फुकं नया बिल जुइ । तर थ्वं जिगु पण्डित्य (=बुद्धि) तथा चतुरता (उपाय-कुशलता) यात मस्यू ।” थुकथं मती तथा वं उखे वा वया च्वंगु दु धका न्हापायाम्ह सार्थवाहयात धाःथें नतुं धाःसांनं वयात बोधिसत्त्वं लिसः बिल- “छ हं । जिपिं व्यापारीत बिनां मेगु लः मखंकं थःम्हं हयागु लः वांछोइ मखु । गन मेगु लः खनी अन थ्व लः वांछोया याउँक वने ।”

दैत्य भचा तापाक वना, अन्तर्धानि जुया थःगु थासेतुं लिहां वन । दैत्य वने धुंका व्यापारीतयेसं बोधिसत्त्वयात थथे धाल- “आर्य ! थ्व मनूनं थ्व न्ह्योने खने दुगु वाउँसे च्वंगु वनया न्ह्योने तसकं वा वया च्वन' धाधां, उत्पल-कुमुद आदिया माः क्वखाया, पद्मपुण्डरीक ज्वना, पलेस्वांया दँ या हा नया, प्याःगु वस्त्र, प्याःगु सँ, लः तिकि तिकि नंका वया च्वन । उकिं छाप् कीसं लः वांछोया गाडा याउँसे च्वंका याकनं याकनं मवने ।”

बोधिसत्त्वं इमिगु खँ न्यना, गाडा फुकं रोके याके बिया फुकक मनूतयेत मुंका न्यन- “छु छिपिं मध्ये सुनानं थुगु कान्तारे पुखू वा पुष्करिणी दु धका न्हापा गुबलें न्यना तयागु दुला ?”

“आर्य ! मद्दु ! थ्व हे न्यना तथागु खः कि थ्व कान्तार निर्जल-कान्तार खः ।”

“आः गुलिसिनं धया च्वन कि थुगु वाउँसे च्वंगु वनया उखे वा वया च्वन । वर्षाया फ्य् गुलि तापाक वनी ?”

“आर्य ! छगू योजन तापाक ।”

“छु सुं छम्हसिगु शरीरे वर्षायागु फसं कःगु दुला ?”

“आर्य ! मद्दु ।”

“सुपायँया च्वः गुलि तापाकं निसैं खने दइ ?”

“आर्य ! छगू योजन तापाकं निसैं खने दइ ।”

“छु सुं छम्हसिनं सुपायँ खंगु दुला ?”

“आर्य ! मद्दु ।”

“पल्पसा त्वइगु गुलि तापाकं निसैं खने दइ ।”

“आर्य ! प्यंगू न्यागू योजन तापाकं निसैं खने दइ ।”

“छु सुं छम्हसिनं बिजुलिया (पल्पसाया) प्रकाश खनला ?”

“आर्य ! मखं ।”

“नँ न्याइगु गुलि तापाकं निसैं ताये दइ ?”

“आर्य ! छगू निगू योजन तापाकं निसैं ताये दइ ?”

“छु सुनानं नैं न्याःगु तालला ?”

“आर्य ! मताः ।”

“श्व मनुष्य मखु, दैत्य खः । वं कीगु लः वांछोके बिया दुर्बलयाणा कीत नयेत वःगु जुइ । न्ह्योने वंम्ह मूर्खम्ह बनिजा चतुरम्ह मखु । श्वं अवश्यनं लः वांछ्वके बिया, पीडा बिया इमित नया बिल जुइ । इमिगु न्यासःगु गाडानं गथे खः अथे हे मालसामानं भरिपूर्ण जुया चवनी । थौं कीसं व सोवने । छपासः हे नं लः वांमछोसे गाडा न्ह्याकी” धया न्ह्याकेबिल ।

हानं ववं इमिसं गथेखः अथेहे जाया चवंगु न्यासःगु गाडा तथा बैल व मनूतयेगु क्वेँ उखें थुखें लाना चवंगु खन । अले गाडा फुकं दिका, बैल तयेत फयना, पाल गवया निभाः मबिबं हे भोजन याना, बैल तयेत नं नका मनूतयेगु दश्वी चिना थ्यन । बोधिसत्त्व जक सर्दारत लिसे ह्लाती खङ्ग ज्वना रात्रीया स्वंगूगु प्रहर तकं पहरा बिया, दना चवचवं हे सुथे जुइका बैल तयेत नका, बःमलागु गाडा तोता इमिगु बःबःलागु गाडा कया, अल्प मूल्य वंगु सामानत अनसं तोता

यक्व मूल्य वंगु सामान तथा गन वने माःगु खः अन वन । अन दोबर तेबर मूल्यं माल सामान मिया सकलें थःगु नगरेसं सकुशल लिहां वःगु जुल ।★ थुगु रूपं मूर्खह्य नेतायागु खँ न्यना वंपिं बनिजात लेँ हे अम-नुष्य भक्षी जुल । तर पण्डितह्य नेतायागु कारणं न्या-सःम्ह बनिजा सहित बैल तये ज्यान बचे जुल । अतः मूर्खम्ह नेता जुलकि वयागु समर्थकतनं अथेहे विनाश जुइ, गथे मूर्खह्य सार्थवाहया बनिजात ।

बोधिसत्त्वं इन्द्रयाके मूर्खपिं संगत याये म्वालेमा धका वर पवंगु

पूर्व समये वाराणसी ब्रह्मदत्त जुजुं राज्य याना च्वंगु बखते बोधिसत्त्व चेगूकोटि धनसम्पत्ति दुगु ब्राह्मण महाशाल कुले जन्म जुल । ङिखुदँया उमेर जुयेवं तक्ष-शिलाय् वना फुक्क शिल्प सयेका बल । लिपा वया माँ बौपिं परलोक जुइवं इमिगु क्रिया-कर्म याये धुंका धन सम्पत्ति फुकं दान बिया प्रवजित जुया वन ।

जा० प्र० भा० पृ० १७६ अपण्णक जातक, दी० नि०
पायासि सूत्र ।

बोधिसत्त्व नापं वया यशवती धयाह्य केहें छह्य नं प्रव-
जित जुया वन । लिपा ग्राम-निगम-राजधानी वासी
आपालं मनूत बोधिसत्त्वयाथाय् वना प्रवजित जूवन ।
अले बोधिसत्त्व इमिगु पुचले मच्चंसे कारद्वीप धयाथाय्
कार वृक्षया क्वे पर्णकुटी दयेका याकचा हे ध्यान
सुखया अनुभव याता चवंवन । बोधिसत्त्वं उगु सिमाय्
फल सइबले फल नया, फल मसइबले सिमा हः दायका
नइगु जुया चवन ।

बोधिसत्त्वया सदाचारया तेजं देवराज इन्द्रया
पाण्डुकम्बल शिलासन क्वाना वल । इन्द्रं 'जित थ्व
थासं सुनां च्युत याइनथे' धका बिचाः याता सोबले
बोधिसत्त्वयात खंकल । अले इन्द्रं 'थ्वयात परीक्षा
याये माल' धका मतीतया ब्राह्मण भेष कया बोधिसत्त्व-
याथाय् भिक्षा पवं वन । बोधिसत्त्वं जित तधंगु लाभ
जुल धका मतीतया अत्यन्त प्रशन्न जुया, थः नयेत
दायका तःगु सिमाहः दान बिल । दान बो धुंका पुन
दायका मन । थुगु रूपं स्वन्हुयंकं इन्द्रं पवं वन,
बोधिसत्त्वं प्रशन्न चित्तं थः द्यांलाना नं दान हे बिया
चवन । लिपा इन्द्रं बोधिसत्त्वयात 'छं छुकिया निति
तपस्या याता चवनागु' धका प्रश्न यात । बोधिसत्त्वं

गाथा द्वारा “बारंबार जन्म जुइगु दुःख खः, शरीर नाश
ज्वीगु दुःख खः, सम्मोह मरण जुइगु नं दुःख खः ।
उकिं हे वासव ! जिं तपस्या याना च्वनागु खः” धका
लिसः बिल । शक्र देवेन्द्रं बोधिसत्त्वयागु सुभाषित
वचन न्यना प्रसन्न जुया “छं छु पवनेगु इच्छा दु, जिं
वरदान बी” धका धाल । अले बोधिसत्त्वं गाथा द्वारा
लोभ द्वेषादि मदयेमा धका वर पवन । लिपा मेगु
वर पवना बिज्यासे मूर्खनाप संगत याये म्वालेमा
धका थुगु गाथा उच्चारण याना बिज्यात—

वरं चे मे अदो सक्क, सब्बभूतानमिस्सर ।

बालं न पस्से न सुणे, न च बालेन संवसे ।

बालेनल्लापसल्लापं, न करे न च रोचये ॥★

अर्थात्

हे फुक्क प्राणीपिनि स्वामी शक्र ! यदि छं
जित ‘वर’ बीगु इच्छा दुसा थ्व वर ब्यु कि मूर्ख्यात
मखनेमा (स्वयेम्वालेमा); वयागु खँ न्यने म्वालेमा;
मूर्खनाप संवास याये म्वालेमा; मूर्खपिनाप खँल्लाबल्ला
(वार्तलाप) याये म्वालेमा तथा वयात येकेनं
म्वालेमा ।

★ जा० पा० प० भा० पृ० २५६: अकिन्तिजातक ।

शक्र :-

किं नु ते अकरं बालो, वद कस्सप कारणं ।
केन कस्सप बालस्स, दस्सनं नाभिकङ्कसि ॥३२

अर्थात्

हे काश्यप ! मूर्खं छंगु छु हानि याइ ? हे
काश्यप ! छन्त छु कारणं मूर्खया ख्वा स्वय् मयोगु खः,
व कारण जित कं ।

बोधिसत्त्व :-

अनयं नयति दुम्मेधो, अधुरायं नियुञ्जति ।
दुन्नयो सेय्यसो होति, सम्मा वुत्तो पकुप्पति ॥
विनयं सो न जानाति, साधु तस्स अदस्सनं ॥३३

अर्थात्

मूर्खं अःखःगु लेँ यंको (अनैतिकतापाखे
यंकी); अनुचितगु ज्याय् लगे याइ; वयात दुष्कर्म
बाँला ताइ; वयात खःगु उचितगु खँ ल्हाःसां अःखः
जुइ, तंम्वेकी; वं विनय (सदाचरण) छुं नं सी मखु,
उकिं वयात मखनीगु हे बाँला (भिं) जू ।

ॐ जा० पा० प० भा० पृ० २५६: अकित्तिजातक ।

बोधिसत्त्वं थुगु वर पवने धुंका पुन पण्डितपि
नापं सत्संगत थाये दयेमा, इमिगु दर्शन जुइमा धका
नं वर पवना बिज्यागु जुल ।*

मूर्खम्ह पासायात ग्वाहालि ब्यूम्ह मनू जेले चवना चवने भाल

भगवान बुद्धया परिनिर्वाणं लिपायागु खँ खः ।
जम्बुद्वीपे देवदह नगरे छम्ह मनू अत्यन्त दुःखी
जुया, उखें थुखें चाःह्यु ह्यं प्रत्यन्ते छगू गामे वना छगू कुले
वासयाना चवन । अन चर्वपिं मनूतयेसं व दुःखीयात
यागु, भोजन इत्यादि बिद्या पालन याना तल । व
मनू छुं दिन अन चवना, अन चर्वपिं नाप मित्रभाव
दयेका, अननं मेथाय् वना खुं ज्या याना नया चवन ।
मूर्खपिन्त दुःख जुलकि खुं ज्या इत्यादि अनेक प्रकारया
मिथ्या आजीविका याये फुगु जुया चवन । छन्हु व खुं
यात राजपुरुषपिसं ज्वना यंकल । जेले तयेगु आदेश
वयेवं व मनूयात शिखलं चिना बन्धनागारे कुने
यंकल ।

★ विस्तरया निति स्वयादिसँ जा० च० भा० पृ० ४३८;
जा० सं० पृ० ६७; अकित्ति जातक ।

व मनू जेले लाना चवंगु ङिनिदँ दत । अन
लिपा, वया प्रत्यन्त गामे चवंम्ह पासा छंम्ह छुं
कारणं देवदहले वल । व उखें थुखें चाहिला ववं
जेले कुनातम्ह पासायात खन । खने मात्रं वयागु
हृदये मित्र-स्नेह उत्पन्न जुल । मिखाय् ख्वबि लःलः
धाल । करुणां जाःगु नुगलं वं प्रश्न यात-

“मित्र जि छन्त छु उपकार याये माल ?”

“हे मित्र ! जि थ्व बन्धनागारे चवना चवनागु
१२ दँ पुलावने धुंकल । थुलिमछि काल तक दुभो-
जन याना (मभिगु, मसाःगु नया) तसकं दुःख भोग
याना चवना । जि आहार भालाः नया मवतले छं
जित थनं मुक्त धायेगु उपाय छगू याना ब्यूसा ज्यु ।”
बन्धनागारे चवनाचवंम्ह पासाम्हसिगु थुगु आग्रह न्यना,
वयागु अजागु दुर्दशा खना कल्याण मित्र जुया चवंम्ह
व सत्पुरुषं थथे मतीतल-

रूपेन किन्नु गुणसील विवज्जितेन,

मिच्छालयस्स कित वस्स धिया किमत्थं ।

दानादि चाग विगतेन धनेन किं वा,

मित्तेन किं विसन काल परं मुखेना'ति ॥

अर्थात्

गुण शीलं रहितम्ह रूप सम्पत्ति दःसानं छु मतलब दु ? मिथ्या विचार दुम्ह धूर्तम्हसिगु ज्ञान बुद्धि छु प्रयोजन दु ? दान बीगु त्याग यायेगुलि रहितम्ह धनवान जुयां छु मतलब दु ? (वर्थेतुं) विपत्ति काले मसोइम्ह मित्रया छु प्रयोजन दु ?

थुलि मतीतया 'मित्र जि छंगु वचन पुरे याना बी' धका धया बन्धनागारे पिवाः चवना च्वंम्ह पाले याथाय् वना 'जिम्ह मित्र गबले तक भोजन याना लिहां वइ मखुनि अबले तक जि थन पिया चवने, वयात तोता ब्यु' धका आग्रह यात । तर थ्व खेँ पाले माने मजू । व कैदी गुकथं चवना च्वंगु खः, उकथं हे न्यवः न्ह्याना चवनेगु जूसा जक तोता बी धाल । वं स्वीकार यात । अले खुँयात तोता खुँया सट्टाय् वयात कुना बिल । वं पासाम्ह वै धका प्रतीक्षा याना चवन । तर उखुन्हु नं लिहां मवः, कन्हे कंस खुनु नं मवः, गबले नं लिहां मवल ।

अहो ! गजागु भयङ्कर ! उकिं थथे धया तःगु-

वारिपूरे यथा सोब्भे, तेवन्तो विसमंसमं ।

पञ्जायते वं साधुस्स, भावं मनुस्स सम्भवं ॥१॥

भासन्ति मुखतो एकं, चिन्तेति मनसा परं ।
 काय नेकं करोन्तेवं, पकतायमसाधुनं ॥२॥
 तेसं यो भाव मञ्जाति, सो व पण्डित जातिको ।
 बहुस्मुत्तोपि सो एव, परचित्त विदूषिसो ॥३॥

अर्थात्

१. लखं जाया चवनीगु बखते सरोवरया तःले
 च्वंगु जमीन माथं वं मवं सीके फइमखु, अथेहे असत्पु-
 र्षपिगु मने च्वगु कुटिर भाव (द्रुष्ट स्वभाव) सीके फइ
 मखु ।

२. म्हुतुं छगू खँ ल्हाइ, मनं मेगु ज्या याइ, शरीरं
 नं छगू हे ज्या याइ, थ्व असत्पुरुषपिगु स्वभाव जुया
 चवन ।

३. गुम्ह ब्यक्ति असत्पुरुषपिगु कुटिर भावयात
 सीकी वयात हे पण्डित धाइ, बहुश्रुत दुम्ह धाइ,
 परचित्ते च्वंगु खँ स्यूम्ह धाइ ।

व सत्पुरुष १२ दँ तक जेले चवना चवन । मूर्ख-
 म्हसित उपकार याःगुलिं मूर्खं थेंतुं हे दुःख भोगयाये
 माल । प्वाःजायेक, साक्क गबलें छछ्छाः नयेमखं, अथे
 जूसानं उम्ह सत्पुरुषं अन वइपिके गबलें छुं पवता मनः ।

१२ दँ लिपा अन देशे चवंम्ह जुजुया काय्बूगु लसताय्
 ङंगः पंक्षी हे नं मल्यंकुसे कुनातःपिं फुक्कसितं तोता
 बीगु आदेश वल । कुना तःपिं सकलें मनूत पिहां वल,
 तर व सत्पुरुष पिहां मवः, कारण वयाके लज्जा व
 भय दु । वयागु शरीर अत्यन्त दुर्बल, वसः नं तसकं
 भ्याथः हानं न्हिनेसिगु ई जुया चवंगुलिं व पिहां मवःगु
 खः । लिपा सन्ध्याई जुयेवं ख्युंसे चवंका तिनि व पिहां
 वल । तर अन शहरे वया सुं हाःनाः मदु । वया तसकं
 नये पित्याः, तर अथे धका वं पवना नं नः मवं । उकिं
 वं मतीतल-‘आः जि गन वंसा जिइ’ । अले व सरासर
 श्मशान पाखे सोया वन ।

व मनू छगू महाश्मशाने जंगले थ्यन । वं अन
 महाश्मशाने नकतिनि जक वांक्छ्ये हया तःगु मृत देह
 खन । अले व सीम्हसिगु ला जूसां नयेगु ईच्छां वं ववें,
 खप्पर माला हया सीम्ह मनूयागु ला ध्यना खप्परे
 तल । हानं अनसंतुं स्वंगः खप्पर भोप्वीका ला दुगु
 खप्पर उकी देछुत । अले मेथाय् छथाय् सी उना
 चवंथाय् वना मिं कया हया ला दाय्कल । वं थः चिना
 तःगु धोति फेना न्ह्योने पर्दा तय्थें पना तल । थम्हं
 जक हिरि ओत्तप्पयात तोप्वीत सिमाहः कया चित ।

थुगु दृश्य न्होनेसं च्वंगु बरमाय् च्वंम्ह वृक्ष देवतां
खना आश्चर्य चाया वयात प्रश्न यात-

रत्तन्दकारे कुनपादकेहि,
समाकुले सीवत्थिकाय मज्जे,
मनुस्स मंसं पचसीध सीसे,
वदेहि किं तेन पयोजनं ते ?

अर्थात्,

रात्रीया थुजागु अन्धकारे, धों खिचा आदि
सीपिं प्राणीपिसं आकीर्ण जुया च्वंगु महाश्मशानया
बिचे, खप्परे तथा मनुष्य मांस दयका च्वन, छुकिया
निर्तिं छं अथे याना च्वनागु व कारण जित कं ।

अले वं थथे लिसः बिल-

न याग हेतु न च दान हेतु,
सुसान मज्जमि पचामि मंसं ।
खुदा समो नत्थि नरस्स अज्जं,
खुदा विनासाय पचामि अम्भो ॥

अर्थात्,

हे देवता ! श्मशाने दथ्वी च्वना थ्व ला यज्ज
याये निर्तिं दय्कागु (थुजागु) मखु, दान बीगु हेतुं नं

दय्कागु मखु । मनू तयेत्त नयपित्याःगु समान दुःख मेगु
मदु, नये पित्याःगु तंकेया निंति हे थ्व दय्कागु खः ।

देवताः—

निवत्थ साखो हिरिसंवराय,
पिलोतिकं तत्थ पसारयन्तो ।

करोसि वातावरणञ्च सम्म,
किमत्थ मेतं वद पुच्छितो मे ?

अर्थात्

हे मित्र ! लज्जा शरमयात धाकेयाय् निंति
आम सिमाकच्चां पुना तल । व थासे फय् पनेत छायाय्
कापः चकंका तयागु, थ्व कारण जित कं ।

मनू :-

सुभा सुभा मिस्सित सति वातो,
सयं अचित्तो च अचित्त भावा ।

देहं फुसित्वान असाधुकस्स,
अकतंज्जिनो मित्त पधंस कस्स ॥

समा बहन्तो यदि मे सरीरे,
फुसाति तं वायु ममा विसित्वा ।

दुःखं ददातीति विसं व तं भो
परिवर्जितुं बद्धमिमं कुचेलं ॥

अर्थात्

भिगु मभिगु गन्ध ल्वाक ज्याना च्वंगु फ्य् स्वयं
हे चित्त मद्गु फ्य् जुया, चित्त मद्गु भावं याना सत्पु-
रुषमखुम्ह, कृतज्ञगुण म्हमस्यूम्ह मित्रद्रोहीया देहयात
स्पर्शयाना फ्य् बाँलाक न्ह्याना व हे फसं जिगु शरीरे
थिल धाःसा व फ्य् जिगु शरीरे प्रवेश जुया दुःख बी
(अर्थात् दुष्टम्हसिगु म्हे थिया वःगु फ्य् न्ह्याना वया
जिगु म्हे थिलकि व फसं जित दुःख बो) । उकिया
निंति, भो वृक्ष देवता ! दुष्टम्हसिगु शरीरे हाना थिया
वःगु फ्यात, नय्साथं हे तुरुन्त सीयोगु बीषयात त्याग
याये थेंतुं, त्याग यायेत थ्व पर्दा कापः तयातयागु खः ।

देवता :-

किमकासि भोसो कतनासकोते,
धनञ्च धञ्जं तव नासयी च ।

माता पिता बन्धवो खेत वत्थु,
विनासिता तेन वदेहि किं ते ?

अर्थात्

भो मनु ! यानागु गुण उपकारयात स्यंकूम्ह
व मनुखं छन्त छु यात ? छंगु धन धान्य छुं नाश
यातला ? व मनुखं छं माँ बौपिन्त, बन्धुपिन्त, (अथवा)
बुँ बाली जकं छुं विनाश यात ला, व कारण जित कँ ।

मनु :-

यं राजतो होति भयं महन्तं,
सब्वस्स हरणाधि वधाढि कञ्च ।
अकतञ्जुणास पुरिसेन होति,
आराव सो भो परिवज्जनीयो ॥१॥

यमत्थि चोरादि भयं हि लोके,
अथो दकेनापि च पावकेन ।
अकतञ्जुणातं कलहं हि होति,
आराव सो भो परिवज्जनीयो ॥२॥

पाणातिपातंपि अदिन्नदानं,
परस्स दारूप गमं मुसाच ।
मज्जस्स पानं कलहं च पेसुनं,
सम्फं गिरं धुत्त जनेहि योगं ॥

सब्बं अनत्थं असिवं अनित्थं,
अपायिकं दुक्खं मनन्तं मज्झं ।

अकतञ्जुणा सप्पुरिसेन होति,
आराव सो भो परिवज्जनीयो ॥३॥

अर्थात्,

१. भो देवता ! जुजुया पाखें महानगु गुगु भय जुइ, फुकक सम्पत्ति हरण याइगु इत्यादि भय, गुगु वधयाइगु (हिंसा याइगु) भय जुइ व फुकं कृतज्ञ गुण म्हमस्यूम्ह असत्पुरुषया कारणं हे जुइगु खः । (उकिं) व असत्पुरुषयात तापाकं निसैं हे तोता व्छेमाः ।

२. भो देवता ! गुगु कारणं गुगु खुँ तयेगु इत्यादि भय, गुगु लः या पाखें वइगु भय, गुगु मिया पाखें वइगु भय, गुगु कलह ल्वापु जुइगु भय खः, व फुकं अकृतज्ञया कारणं हे जुइगु खः । उकिया निति वयात तापाकं निसैं हे तोता छ्वयेमाः ।

३. भो देवता ! पाणातिपात, अदिन्नादान, **पर-** स्त्रीगमण यायेगुनं, कूठ खँ ल्हायेगुनं, मद्यपान यारे **गुलं** कलह यायेगुनं, चुगलि यायेगुनं, म्वामदुगु खँ ल्हायेगुनं धूर्तपिं (मूर्खपिं) नाप मिले ज्वीगु खः । फुकं अनर्थ जुइगुनं, भय जुइगुनं, अपाय भय जुइगुनं, मेमेगु

अनन्त दुःख जुइगुनं, कृतज्ञगुण म्हमस्यूपि असत्पुरुष-
पिंगु कारणं हे जुइगु खः । उकिं व अकृतज्ञयात तापाकं
निसैं हे त्याग याये माः ।

थथे धया थःम्हं असत्पुरुषनाप संगत याये
लाःगु कारणं याना थःम्हं भोग यायेमाःगु दुःख फुकं
कंगु जुल ।

अले व वृक्ष देवतां —“हे मित्र ! जिनं भगवान
बुद्धं मंगल सूत्र कना बिज्यागु बखते थ्व हे सिमाय्
चवना ‘अ सेवना च बालानं ’ इत्यादि मूर्खपिंगु
दोष जिं न्यना तयागु दु” धका धया व मनु खना
अत्यन्त प्रशन्न जुया वयात थःगु विमाने यंका मोल्हुइका
दिव्य वस्त्रं पुंका दिव्य भोजन याका आपालं आदर
सत्कार याना थःगु आनुभावं देवदह नगरया जुजु
याना अभिषेक तकनं ब्यूगु जुल । व मनु जुजु जुया
दानादि कुशल कर्म याना कर्मानुसार परलोक जुल ।★

थुगुरूपं मूर्खम्ह पासायात उपकार याये लाःगु
कारणं थःत नतुं अपकार जुइका चवने माःम्ह मनुखं
मूर्खनाप संगत यायेगुला छु, मूर्खम्हसिया म्हे हाना
वःगु फसं तकं दुःख बी धका व फय् पनेत पर्दा तथा

★ रस० वा० चोरसहायकवत्थु ।

चवन । उकिं कृतज्ञगुण म्हमस्यूम्ह मूर्खयात उपकार
 यानाया छुं फाइदा मदु । अजापिं अकृतज्ञतयेत तापाकं
 निसैं हे त्याग यायेमा । वस्तुत अकृतज्ञ, दुष्ट,
 मूर्खतयेगु ख्वा मखनीगु हे सुख खः । भगवान बुद्धं
 धम्मपदे धया बिज्याःगु दु -

साहु दस्सनमरियानं-सन्निवासो सदा सुखो ।

अदस्सनेन बालानं- निच्चमे' व सुखी सिघा ॥४१

अर्थात्

आर्यपिं दर्शन यायेगु तथा वसपोलपिंनाप सत्-
 संगत याय्गु सुखकर खः, मूर्खपिनि ख्वा मखनीगु
 सदाकालं सुख हे खः ।

बालसंगतचारी हि दीघमद्धान सोचति ।

दुक्खो बालेहि संवासो अमित्तेनेव सब्बदा ।

धीरोच सुख संवासो जातीनं व समागमो ॥★

अर्थात्

मूर्खपिं नाप संगत याःम्हसित दीर्घकाल तक
 शोक जुइ, मूर्ख नापं तथा शत्रु नापं संवास यायेगु

४१ धम्म० प० गथानं २०६ ।

★ धम्म० प० गाथां २०७ ।

दुःख हे खः । धोरपि नापं संवासयायेगु ज्ञाति बन्धुपि
समग्गी जुया चवनेगुथें सुख खः ।

उलिजक मखु अंगुत्तर निकाये तथागतं स्वयं
थथे आज्ञा जुया विज्यागु दु-

१. “नाहं, भिक्खवे, अञ्जं एक धम्मं पि समनु-
पस्सामि येन अनुप्पन्ना वा अकुसला धम्मा उप्पज्जन्ति
उप्पन्ना वा कुसला धम्मा परिहायन्ति यथयिदं,
भिक्खवे, पापमित्तता । पापमित्तस्स, भिक्खवे, अनु-
प्पन्ना चेव अकुसला धम्मा उप्पज्जन्ति उपन्ना च
कुसला धम्मा परिहायन्ति ।”★

२ “बाहिरं, भिक्खवे, अङ्गं ति करित्वा नाञ्जं
एकङ्गं पि समनुपस्सामि यं एवं महतो अनत्थाय
संवत्तति यथयिदं, भिक्खवे, पापमित्तता । पापमित्तता
भिक्खवे, महतो अनत्थाय संवत्तति ।”✠

अर्थ-

१. भिक्षुपि ! जि अजागु मेगु छुं छगू धर्म
मखना गुकिं कि अनुत्पन्न अकुशल धर्म उत्पन्न जुइ

★ अ० नि० पा० एकक निपात, विरियारम्भवग्गो पृ० १३ ।

✠ अ० नि० पा० एकक निपात, दुतियपमादादिवग्गो पृ० १८ ।

हानं उत्पन्न जुइ धुं कुगु कुशल धर्म परिहानि जुइ,
 गथेकि भिक्षुपि, पापमित्तता (कुसंगति)। भिक्षुपि,
 कुसंगत याना जूम्हसिया उत्पन्न मज्जनिगु अकुशल धर्म
 उत्पन्न जुइ, उत्पन्न जूगु कुशल धर्म परिहानि जुइ ।

२. शरीरं पिने भिक्षुपि, जि मेगु छुं छगू
 मखना गुगुकि महान अनर्थकारी खः, गथेकि भिक्षुपि,
 कुसंगति । भिक्षुपि, पाप-मित्तता महान अनर्थकारी
 खः ।

पराभव सूत्रे नं भगवान बुद्धं असत्पुरुषपिन्त
 प्रेम यायेगु पतन वा विनाशया कारण खः धका कना
 बिज्यागु दु । यथा-

असन्तस्स पिया होति, सन्ते न कुरुते पियं ।

असतं धम्मं रोचेति, तं पराभवतो मुखं ॥३

अर्थ-

(गुम्हसित) असत्पुरुषपि (दुर्जन, मूर्खपि)
 प्रिय जुइ, सत्पुरुषपि प्रिय जुइमखु, असत्धर्म प्रिय
 जुइ- थ्व (उम्ह पुरुषया) पतनया कारण खः ।

थुकथं मूर्खनाप संगत यायेगुली आपालं आपा

हानी तथा दोष दु । अतः मूर्ख नाप संगत मयायेगु भि ।

अथवा

मूर्खनाप संगत मयायेगुलिं जीवने आपालं भि जुइ, मङ्गल जुइ । अर्थात् मूर्खया संगतं जीवने गुलि मभिं जुइगु खः, हानि तथा दुःख जुइगु खः व फुकं मूर्खया संगत मयात धाःसा जुइमखु । उकिं मूर्खनाप संगत मयायेगु मङ्गल खः ।

थुगु रूपं मूर्ख तयेगु संगतया दोष व मूर्खनाप संगत मयायेगुया गुणयात बौद्धपिसं यथार्थ रूपं स्यूगु जुया बौद्ध उपासकोपासिकापिसं ह्लिथं बुद्ध वन्दना, पुष्प धूपादि पूजा व प्रतिपत्ति पूजा याये धुंका 'थुगु पुण्यया प्रभावं मूर्खजनपिनि संगत याये म्वालेमा, निर्वाण प्राप्त मजूतले सत्पुरुषपि नापं सत्संगत याये दयेमा' धका थथे प्रार्थना याइगु जुया च्वन-

इमिना पुञ्ज कम्मेन, मा मे बाल समागमो ।
सतं समागमो होतु, यावनिब्बान पत्तिया ॥

ह्लापांगु मङ्गल ववचाल ।

★

सावय प्रस, ओम्बहाल, काठमाडौं । फोन - १३६०४